

**Stijepo Mijović Kočan, Josip Pečarić:
Prof. dr. sc. Stijepo Obad**

**Stijepo Mijović Kočan
Josip Pečarić**

**PROF. DR. SC.
STIJEPO OBAD**

Zagreb, 2022.

© Josip Pečarić, 2022.

KAZALO

UVOD	7
PROF. DR. SC. STIJEPO OBAD - IN MEMORIAM	10
ZBORNİK STIJEPA OBADA	20
KOČAN O PROF. OBADU	31
STIJEPO MIJOVIĆ KOČAN I PROF. DR. SC. STIJEPO OBAD, VIŠENARODNOST, VIŠEVJERJE I VIŠEKULTURALNOST, KAO SADAŠNJOST I BUDUĆNOST BOKE I BARA	31
STIJEPO MIJOVIĆ KOČAN, ČIŽEK – HRVATSKI MANDELA	39
PROF. OBAD U PEČARIĆEVIM KNJIGAMA	74
BORBA ZA BOKU KOTORSKU / U BOKI KOTORSKOJ SVAKI KAMEN GOVORI – HRVATSKI, ELEMENT, ZAGREB, 1999.	74
BOKA I HRVATI	74
STROSSMAYEROVA LEKCIJA	87
PORUKA ZNANSTVENOG SKUPA "HRVATI U BOKI KOTORSKOJ": BOKELJSKI HRVATI - "NAJHRVATSKI HRVATI"	90
HRVATI BOKE KOTORSKE	96

PRONAĐENA POLOVICA DUŠE / DESET GODINA S AUSTRALSKIM HRVATIMA, ZAGREB, 2002.	101
PUT U AUSTRALIJU: GOSTOVANJA NA HRVATSKIM RADIJIMA	101
U BOKI KOTORSKOJ SVAKI KAMEN GOVORI HRVATSKI / BORBA ZA BOKU KOTORSKU 2, ZAGREB, 2004.	111
OČUVANJE HRVATSKOG IDENTITETA KROZ STOLJEĆA	111
D. JELČIĆ I J. PEČARIĆ, POVIJESNI PRIJEPORI, ZAGREB, 2006.	124
BOKELJSKI HRVATI PRIŽELJKUJU INSTINSKU DEMOKRACIJU	124
BOKELJI SU DIO JEDINSTVENOGA KORPUSA HRVATSKOG NARODA	133
ZABRANJENI AKADEMIK – PRIJEVAROM U HAZU!?, ZAGREB, 2012.	138
MATEMATIKA I POVIJEST	138
DR. SC. STIJEPO MIJOVIĆ KOČAN – ŽIVOTOPIS .	143
AKADEMIK JOSIP PEČARIĆ – ŽIVOTOPIS	147
POPIS IMENA	151

UVOD

Desetak dana prije nego je zauvijek otišao, **prof. dr. sc. Stjepo Obad** nazvao me iz Zadra u Zagreb. Naši telefonski kontakti nisu bili rijetki, ali ni pretjerano česti jer smo se čuli uglavnom oko stručnih i profesionalnih stvari.

Ovoga puta nije bilo tako. Nazvao je da me pita kako sam i kada se spremam u Konavle. Odgovorio sam „uskoro“ i da ću zastati u Zadru da se vidimo. Vjerojatno me pozvao ne zato, nego jer je bio već u godinama (deset više od mene) pa je poželio čuti se s nekim s kime ima o čemu popričati.

Nas dvojicu ne zbližava samo zajedničko ime nego i zajedničke Konavle i Prevlaka.

Vojnu utvrdu Prevlaka izgradila je austrijska vojska, a gradnju je izvodio austrijski namjesnik Dalmacije Lazar freiherr von Mamula, kako mu je bila službena titula, Srbin, rodom iz Gomerja u Gorskom Kotaru, jer su Srbi prečani u Austrougarskoj carevini bili posebno dobrodošli te protežirani. Njegovim prezimenom Mamula i danas se zove Žanjica, otočić pretvoren u tvrđavu protiv neprijateljske im Srbije na ulazu u bokokotorski zaljev. Vojne utvrde, i Mamulu i Prevlaku, naslijedila kraljevsko-jugoslavenska,

pa zatim talijanska, pa njemačka te jugoslavenska komunistička vojska.

Godine 1991. spale su sve maske o bratstvu i jedinstvu, vidjelo se tko je tko i što je što u tadašnjoj Jugoslaviji, a Jugoslavenska narodna armija pretvorena je u srpsku vojsku. S Konavoske Prevlake su danima raketirali istočna konavoska sela, među njima i moju rodnu kuću, već od 19. rujna te godine (Ispaljeno je na nju i na okolne kuće 26 raketa, susjed ih je brojio!).

Međutim, međunarodnim utjecajem, a posebno postrojbama Hrvatske vojske, pod vodstvom generala Janka Bobetka, kopno na rtu Oštro i vojna utvrda vraćeni su Hrvatskoj, ali ne i pripadajući joj akvatorij što do dana današnjega nije riješeno. Valjda netko misli da smo mu i krivi i dužni zato što nas nije uspio zadržati trajno okupirane i istrijebiti nas.

U obrani Prevlake posebno su se istakli prof. dr. sc. Stijepo Obad, profesor povijesti sveučilišta u Zadru i već umirovljeni prof. dr. sc. Hrvoje Kačić. (Vidi: Stijepo Obad, *Hrvatska Prevlaka*, Ogranak MH, 1994.)

Tomu sam se i sam priključio kako sam najbolje umio i znao, prije svega brojnim apelima odaslanim u svijet pomoću novinske agencije i dokumentarnim filmovima. (Vidi: Stijepo Mijović Kočan, *Moja priča o Hrvatskoj*, prvi iz istoimenog ciklusa dokumentarnih filmova 1993. u arhivu Hrvatske radio televizije).

Tijekom Domovinskoga rata smo se i upoznali, a posebno smo se zbližili tijekom pisanja zajedničkog teksta koji čitate u ovoj knjizi. Profesor Obad je bio u Zadru, ja u Zagrebu, preuzeo sam pisanje toga teksta, ali svakidanje smo izmjenjivali mišljenja i usuglašavali pojedine dijelove zajedničkog ogleđa. Pritom je Obadovo poznavanje povijesti i povijesne znanosti bilo presudno da taj tekst valjano artikuliramo. Zajedno smo ga i predložili na znanstvenom skupu u Kotoru 2007. kojemu je i profesor Obad bio sudionik.

Kada god smo se mogli susresti, susretali smo se. Posebno mi u sjećanju ostaje nekoliko susreta koje ću i ovdje navesti. Tako sam se

na jednom proputovanju automobilom iz Zagreba u Konavle zaustavio u Zadru gdje me moj imenjaka dočekaao te smo se nekoliko sati družili, a upoznao sam tada i njegovu gospodu.

Prof. Stijepo Obad, dok je vodio ogranak Matice hrvatske u Zadru, pozvao me na predavljanje moga pjesništva što je i ostvareno.

Kada je Družba Braće hrvatskoga zmaja posjetila Konavle, nisam unaprijed znao da je među njima i prof. Obad; susreli smo se tijekom misnog obreda u crkvi u Čilipima, a nakon toga vrlo ugodno se družili.

Živo se sjećam i neću nikada zaboraviti jednu epizodicu iz njegova djetinjstva koju mi je tada ispričao. Naime, njegova sestra, ako sam dobro razumio, i drugi berači grožđa, kad su obavili berbu natovarili su sve u sepetima na konje idući tako doma. Presreli su ih partizani koji su netom bili „oslobodili“ Konavle, (ujesen 1944.) zaustavili konje, oduzeli im grožđe koje su morali predati za „narodnu vojsku“, odnosno za glavešine te vojske negdje u hercegovačkim brdima. Tada još dječarac, Stijepo Obad sve je to, tu grubu i nasilnu otimačinu, gledao sa zaprepaštenjem i zauvijek zapamtio.

Pri svakom susretu i on i ja smo se tomu radovali i uvijek imali o čemu popričati.

Naš zajednički pokušaj da svojim znanstvenim esejom pomognemo Hrvatima u Boki Kotorskoj i dobrosusjedskim odnosima uopće, znanstveničkim fahidiotizmom znanstvenica Hrvatskog instituta za povijest koja je uređivala zbornik radova s kotorskog znanstvenog skupa, ako nije nešto mnogo gore od toga (!?), uvjetovala je da taj esej bude ispušten pa ćete ga čitati ovdje.

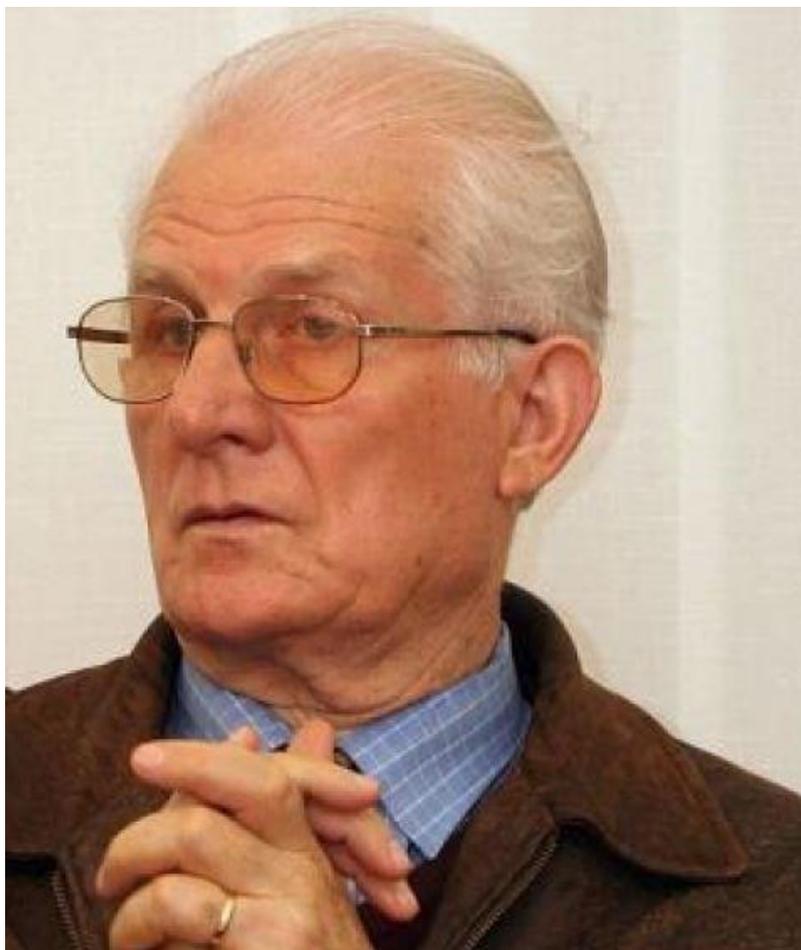
Koristim prigodu njegovoj kćeri i svoj drugoj rodbini iskazati duboku i iskrenu sućut, a i ja sam njegovim posljednjim odlaskom izgubio iskrena i draga prijatelja.

Zagreb, 17. travnja 2021.

Stijepo Mijović Kočan

**PROF. DR. SC. STIJEPO OBAD - IN
MEMORIAM**

Prof. dr. sc. Stijepo Obad (1930.-2021.)

8. travnja 2021.

Obavijesti

S velikom tugom obavještavamo da je preminuo naš cijenjeni prof. dr. sc. Stijepo Obad, dugogodišnji djelatnik Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zadru, današnjeg Odjela za povijest Sveučilišta u Zadru.

Rođen je 11. siječnja 1930. u Pridvorju, Konavle kod Dubrovnika. Životopisni podatci kažu da je sedmoljetku pohađao na Grudi, gimnaziju u, Dubrovniku i Trebinju. Diplomirao je povijesnu grupu na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Godine 1960. izabran je za asistenta u Historijskom institutu JAZU u Dubrovniku, a četiri godine kasnije za sveučilišnog predavača na Katedri za opću povijest Filozofskog fakulteta u Zadru, Sveučilišta u Zagrebu. Doktorirao je 1966. godine na istom fakultetu. Tu je stekao i zvanje znanstvenog savjetnika i nastavno zvanje redovitog sveučilišnog profesora (1985.) u trajnom zvanju. Prije i poslije umirovljenja (2000.) predavao je na više studija kao npr.: na Odsjecima za povijest Pedagoškog odnosno Filozofskog fakulteta u Osijeku i Puli, Odjelu za kulturu i turizam i Visokoj učiteljskoj školi Sveučilišta u Zadru, te na Visokoj katehetsko-teološkoj školi u Zadru. Predavao je i na poslijediplomskim studijima u Zadru, Splitu i Dubrovniku te bio mentor pri izradbi doktorskih i magistarskih radova kao i član mnogih povjerenstava za obranu istih. Autor je ukupno 240 radova, od kojih 60 znanstvenih i 180 stručnih radova, 8 knjiga od kojih jedna na engleskom jeziku i jedna u drugom izdanju. Uredio je i priredio za tisak više zbornika znanstvenih radova i drugih znanstvenih i literarnih dijela. Aktivno je sudjelovao na brojnim znanstvenim i stručnim skupovima. Održao je brojna predavanja i predstavljanja knjiga u Zadru, Dalmaciji, Istri i ostaloj Hrvatskoj.

Višedesetljetni znanstveno-istraživački i nastavni rad profesora Obada potvrđuje je jednog plodnog života ispunjenog istraživačkim interesom za hrvatsku povijest 19. stoljeća, napose onu koja se odnosi na povijest Dalmacije, dalmatinskog sela i seljaštva, Hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji, razvoja gradova i urbanizma, a posebno pitanje nemirne četrdesetosme i devete u Dubrovniku. Istovremeno, profesor Obad se istaknuo kao vrstan pedagog koji je uvijek imao u vidu dobrobit i napredovanje studenata. Svojim blagim i istančanim pristupom znao je doprijeti do svakog studenta kako bi im što uspješnije prenio svoje iznimno znanje. Pored toga, profesora Obada pamtit ćemo kao osobu koja je

s radošću dočekala stvaranje suvremene Republike Hrvatske, pa je uvijek isticao vrijednost i važnost nacionalne pripadnosti kako u povijesnom tako i suvremenom kontekstu. Na kraju je potrebno istaknuti, kako sadašnji Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru neobično mnogo duguje u svom formiranju i oblikovanju upravo profesoru Obadu koji je uložio u njega najvažnije i najbolje godine svojeg života. Na svemu tome smo mu jako zahvalni, a njegov doprinos zauvijek će ostati zabilježen unutar hrvatske historiografije i Sveučilišta u Zadru.

Počivali u miru, dragi profesore!

<https://povijest.unizd.hr/obavijesti/view/artmid/18185/articleid/43432/prof-dr-sc-stijepo-obad-1930-2021>

Prof. dr. sc. Stijepo Obad - In memoriam

Istaknuti hrvatski povjesničar i društveni djelatnik, hrvatski domoljub i angažirani vjernik laik prof. dr. sc. Stijepo Obad pokopan je u srijedu 14. travnja na groblju sv. Srđa i Baha u svom rodnom mjestu Pridvorje - Konavle.

Dr. Obad preminuo je u četvrtak 8. travnja u 92. godini života. Taj neumorni promicatelj ideala hrvatske povijesti i baštine, zavičajne kulture i duhovnosti, do svoga umirovljenja 2000. g., 35 godina predavao je dva kolegija Opće i Hrvatske povijesti novoga vijeka na Sveučilištu u Zadru. Zbog kadrovske podrške nastavnim procesima, i tijekom svoga umirovljenja predavao je desetak godina na Odjelima za povijest Pedagoškog i Filozofskog fakulteta u Osijeku i Puli, na Odjelu za kulturu i turizam i Visokoj učiteljskoj školi Sveučilišta u Zadru te na Visoko katehetsko – teološkoj školi u Zadru.

Iako je rodom iz dubrovačkog kraja, znanstveno djelovanje te obiteljski život dr. Obada u Zadru gdje je marljivo i angažirano proveo više od 50 godina svoga života, razlog je da zadarska znanstvena, kulturna i crkvena javnost dr. Obada doživljava kao 'svoga', Zadrana, jer je baštini Zadarske nadbiskupije, odnosno Županije pridonio na svim razinama svojim plemenitim

djelovanjem, kao i u odgoju generacija hrvatskih studenata na zadarskom Sveučilištu.

Uvijek u aktivnom nastojanju kako i koliko osobno može pridonijeti boljitku svoga naroda, domovine i slobode, za svoj znanstveni, nastavni, društveni i kulturni rad, dr. Obad dobio je odlikovanje Reda Danice hrvatske s likom Marka Marulića RH te 2003. g. Nagradu za životno djelo Zadarske županije. O karakteru dr. Obada svjedoči i da je novčanu nagradu od 20 000 kn kao dio županijske nagrade za životno djelo, darovao zadarskoj podružnici HKD-a Napredak za stipendiranje nadarenih učenika koji žive u teškoj materijalnoj situaciji.

Nagradu Grada Zadra za životno djelo dr. Obad dobio je 2006. g., za osobiti doprinos gradu Zadru, za izvanredne rezultate, naročite uspjehe i zasluge u području kulture i povijesnih znanosti. Dobitnik je i srebrne medalje Družbe Braće hrvatskog zmaja i drugih priznanja.

Veliki naraštaj Obadovih studenata sada su vrsni stručnjaci i povjesničari diljem Hrvatske te svoga nastavnika i mentora opisuju prvenstveno riječju 'veliki čovjek'. Studenti koje je pratio u odgojno – obrazovnom radu za dr. Obada kažu najprije da je čovjek te navode njegove stručne kvalifikacije: povjesničar, sveučilišni profesor, znanstvenik.

Dr. Obad je bio sudionik Hrvatskog proljeća 1970.-ih, član Matice hrvatske (MH) 60 godina, pokretač i predsjednik zadarskog ogranka Matice hrvatske te osnivač i dubrovačkih podružnica MH. Aktivno je sudjelovao u osnivanju desetak podružnica MH u Ravnim kotarima, Primorju i na otocima.

Nakon 20-godišnje zabrane rada Matice hrvatske 1972. g., MH se istaknula u kulturnom životu Zadra i tijekom obrambenog Domovinskog rata. O radu obnovljene MH dr. Obad organizirao je predavanja i razna događanja 1990-tih godina.

Bio je član Hrvatskog kulturnog društva 'Napredak' i prvi predsjednik zadarske podružnice Hrvatskog kulturnog društva 'Napredak' (1994.-2008.), član Družbe braće Hrvatskog zmaja od 1991. g. i pročelnik Zmajskog stola u Zadru. U središnjicama i podružnicama svih tih ustanova koje su jačale hrvatsku samobitnost i identitet imao je utemeljujuću, osnivačku i značajnu razvojnu ulogu.

Svjestan uloge i odgovornosti intelektualca u javnom životu, dr. Obad živio je savjesno i potvrdio svoje ljudske i stručne kvalitete smjelo živeći profesionalnu autentičnost u svom zvanju, kao povjesničar u vremenu kad je komunistički režim zatirao cjelovitu spoznaju povijesne istine. Neustrašivo je istraživao i iznosio činjenice, govorio na javnim tribinama u vrijeme Hrvatskog proljeća te bio predsjednik zadarskog ogranka Matice hrvatske baš u turbulentnom vremenu 1970.-1971. godine.

Znanstvenu objektivnost u politički nesklonim vremenima, svoju nepokolebljivu i nepotkupljivu moralnost i stručnost, dr. Obad platio je odugovlačenjem u svom stjecanju zvanja izvanrednog profesora. No, njegov imperativ uvijek je bio govoriti istinu.

Dijeleći tešku sudbinu svoga naroda, dr. Obad suosjećao je s posljedicama tranzicijskog razvoja Hrvatske u kojoj su mnogi materijalni i prirodni resursi u rukama stranog kapitala. „To je za plakati. Sve što zarade, ide preko granice. Što će biti sa zemljom našom, ako se zemlja prodaje? A kaže se u narodu da je zemlja sveta. Zemlja je sveta“, poručio je dr. Obad za vrijeme susreta ‘Večer u knjižari’ održanog u knjižari Verbum u Zadru 16. studenoga 2011. g.

Te je 2011. godine, u povodu 80. godine svoga bogatog života i 50. godišnjice plodnoga rada, Sveučilište u Zadru izdalo veliko djelo ‘Zbornik Stijepa Obada’ kojega su priredili Obadovi nekadašnji studenti, ugledni povjesničari iz cijele Hrvatske, 35 magistara i doktora povijesnih znanosti kojima je dr. Obad predavao svjetsku i hrvatsku novovjekovnu povijest, a u kojem su opisali sve aspekte rada i djelovanja dr. Obada.

„Ne mogu se sjetiti ijednog naroda da je u položaju poput našega. Hrvati su jedini narod koji nikad nikog nije napadao, a od 9. st. od drugih se stalno brani. Hrvati 900 godina nemaju svoju državu. Imali su je u Srednjem vijeku, od 1102. g., Pacte konvente s Mađarima. Do 1990. g. mi smo stalno u okviru nekih tuđih državnih zajednica. Za 900 godina tuđinske vlasti, u sadašnjoj našoj ostavštini nastao je kompleks osjećaja naše manje vrijednosti, do izdaje i služenja drugome“, upozorio je dr. Obad na susretu u knjižari Verbum u razgovoru s voditeljicom susreta Ines Grbić.

Dr. Obad tada je dirljivo rekao: „Najvećom nagradom u svom životu smatram stvaranje hrvatske države. To je najveće što sam mogao

dobiti. Tako bih rekao u trenutku kada budem izdisao. Što imam drugoga, koju vrednotu veću od toga, da moj narod i ja s njim, poslije 900 godina, živimo u slobodi“.

„U 19. st. Englezi i Francuzi, na našem teritoriju, koga su pitali za hrvatski teritorij? Dijele ga između sebe i Rusa, tri velike svjetske sile. God. 1915. sklapa se Londonski ugovor bez Hrvata. Italiji se obećavaju Istra, Zadar i otoci, Srbija i Crna Gora poslije dobivaju dalmatinski jug, Boku. Veliki imaju ciljeve. Idu na ove prostore i trguju s ovim prostorima, ali ne izravno s nama. Nas uvijek bagateliziraju. Nitko nas ne pita. A s hrvatske strane nema reakcija“, iznio je na spomenutom susretu kratki presjek hrvatskog položaja kroz povijest dr. Obad, žalostan zbog neosviještenosti dijela hrvatskog naroda i opasnosti da neki naši sunarodnjaci hrvatstvo ne osjećaju kao svoj identitet.

„Domoljublje treba pokazati i u najmanjem obliku. Koliko neprijatelja imamo u vlastitoj kući, unutar i izvan granica. Trebamo se trgnuti. Imamo dobru jezgru, ali nismo organizirani, ne prepoznajemo se, ne okupljamo, ne djelujemo. Hrvati ne prihvaćaju svoje velikane, a oni su naše dobro. Ono što su ostavili veliki pojedinci u povijesti našeg naroda može se mjeriti s mnogima u europskim zemljama, a mi ih ne poznajemo. Nismo svjesni veličine Ruđera Boškovića. Da neki narod ima Ruđera, dokle bi stiglo njegovo ime i ono što je dao“, istaknuo je tada dr. Obad.

Među hrvatskim velikanima osobito je isticao Petra Krešimira IV. u čije je vrijeme srednjovjekovne samostalne države moć Hrvatske bila najjača. Hvalio je čistoću želje za samostalnom hrvatskom državom dr. Ante Starčevića i dr. Franje Tuđmana.

„Većina naših političara ne poznaje povijest. Kao da nikad ništa nisu pročitali. Kao da će vječno živjeti. Kao da će glas o njima i sutra biti kao što je sad, na velikoj ili maloj fotelji koju pokrivaju. A naši ljudi će platiti, povijest je nemilosrdna“, smatrao je dr. Obad, želeći da se svi dionici društva u političkom životu ponašaju zrelije i odgovornije te da iz povijesti izvlače pouke, da se greške i propusti u hrvatskom narodu manje ponavljaju u budućnosti.

Kao osoba, dr. Obad bio je blage naravi, uviđavan i pažljiv u susretu s ljudima, uvijek spreman sugovorniku izraziti priznanje, poštovanje, pohvalu u onome što osoba radi.

Dr. Obad bio je erudit, širokog poznavanja različitih područja društvenih znanosti, a u susretu s drugima, pa i s mladima, uvijek je sugovornika darovao riječju ohrabrenja i podrške stvaralaštvu drugoga. Pritom se mogla doživjeti istinska poniznost, neuznosnost dr. Obada koja krase kreposno velike ljude. To je otkrivalo i pedagošku osobinu toga vrijednog profesora koji je desetljećima nesebično prenosio znanje generacijama studenata iz svih hrvatskih krajeva. Iz povijesnog i sociološkog konteksta poznao je specifičnosti svakog dijela Lijepe naše.

Pristup dr. Obada u proučavanju prošlosti i prenošenju znanja bio je prikaz povijesti svakodnevice i mentaliteta hrvatskih sredina, historiografska antropologija. Dr. Obad nije proučavao samo političku povijest, nego je prenosio i više od toga: kontekst razvoja društvenih skupina, gospodarskih struktura, društvo u njegovoj dubini i slojevitosti, dajući povijesni prikaz u totalitetu: gospodarski, prosvjetni, kulturni i društveni život određenog razdoblja i područja u povijesti.

Dr. Obad rođen je 11. siječnja 1930. g. u Pridvorju, u Konavlima kod Dubrovnika. Potječe iz roda koji se tamo doselio 1661. iz susjednih Mihanića i kroz povijest je dao više značajnih ljudi. Osnovnu školu pohađao je u rodnom mjestu, a gimnaziju u Dubrovniku i Trebinju. Diplomirao je povijesnu grupu na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Godine 1960. izabran je za asistenta u Historijskom institutu JAZU u Dubrovniku (današnji Zavod za povijesne znanosti HAZU-a u Dubrovniku), a 1964. g. postaje sveučilišni predavač na Katedri za opću povijest Filozofskog fakulteta u Zadru, tada Sveučilišta u Zagrebu (sada Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru). Na zadarskom Filozofskom fakultetu doktorirao je 1966. g. Kao dugogodišnji predavač, tu je stekao i zvanje znanstvenog savjetnika i nastavno zvanje redovitog sveučilišnog profesora (1985.) u trajnom zvanju. Predavao je na poslijediplomskim studijima u Zadru, Splitu i Dubrovniku te bio mentor pri izradbi doktorskih i magistarskih radova i član mnogih povjerenstava za njihovu obranu. Autor je 240 radova, od kojih 60 znanstvenih i 180 stručnih radova, 8 knjiga od kojih jedne na engleskom jeziku. Uredio je i priredio za tisak više zbornika znanstvenih radova i drugih znanstvenih i literarnih djela. Aktivno je sudjelovao na brojnim znanstvenim i stručnim

skupovima. Održao je brojna predavanja i predstavljanja knjiga u Zadru, Dalmaciji, Istri i drugdje u Hrvatskoj.

Uprava Sveučilišta u Zadru u svom je oproštaju od svoga dragog profesora, u zahvalnom sjećanju napisala: „Višedesetljetni znanstveno-istraživački i nastavni rad profesora Obada potvrđuje plodnog života ispunjenog istraživačkim interesom za hrvatsku povijest 19. stoljeća, osobito onu koja se odnosi na povijest Dalmacije, dalmatinskog sela i seljaštva, Hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji, razvoja gradova i urbanizma, a posebno pitanje nemirne 1848./49. u Dubrovniku. Dr. Obad istaknuo se kao vrstan pedagog koji je uvijek imao u vidu dobrobit i napredovanje studenata. Svojim blagim i istančanim pristupom znao je doprijeti do svakog studenta kako bi im što uspješnije prenio svoje iznimno znanje.

Pored toga, profesora Obada pamtit ćemo kao osobu koja je s radošću dočekala stvaranje suvremene Republike Hrvatske, pa je uvijek isticao vrijednost i važnost nacionalne pripadnosti u povijesnom i suvremenom kontekstu. Sadašnji Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru neobično mnogo duguje u svom formiranju i oblikovanju upravo profesoru Obadu koji je uložio u njega najvažnije i najbolje godine svojeg života. Na svemu tome smo mu jako zahvalni, a njegov doprinos zauvijek će ostati zabilježen unutar hrvatske historiografije i Sveučilišta u Zadru“.

I u vremenu svoga umirovljenja dr. Obad bavio se znanstvenim istraživanjima i bio društveno aktivan. U svojim istraživanjima bavio se osobito temama iz 19. stoljeća, narodnog preporoda, agrarnog pitanja, procesima hrvatske nacionalne integracije i modernizacije te revolucionarne 1848. godine u austrijskoj Dalmaciji.

Iako je veći dio života proveo u Zadru, dr. Obad trajno je ostao vezan za svoje rodne Konavle i Dubrovnik te je djelovao i u dubrovačkom kraju, osobito kao član Matice hrvatske. Kao mladi povjesničar na putu afirmacije, postao je članom Matice hrvatske u Dubrovniku 1960. g.

Tijekom 1962. dr. Obad angažirao se u obilježavanju stote godišnjice Hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji i Istri. Od 26. rujna do 4. listopada 1962. ogranak Matice hrvatske u dubrovačkoj Sponzi izložio je putujuću izložbu o narodnom preporodu uz stručno

vodstvo dr. Obada, a te se godine obilježila i 120. obljetnica osnivanja Matice hrvatske.

Do svoga preseljenja u Zadar, dr. Obad u Dubrovniku je vodio tribinu 'Katedra Matice hrvatske' na kojoj su se organizirala javna predavanja, debate i tribine o različitim temama te je u dubrovačkom kraju taj događaj uživao veliku popularnost. God. 1962. bio je angažiran u obilježavanju 80. obljetnice smrti Augusta Šenoa.

Na svečanost akademiji u dubrovačkom Kazalištu Marina Držića 8. listopada 1971. obilježena je 100. obljetnica rođenja Stjepana Radića, kada su među govornicima bili dr. Franjo Tuđman i dr. Stjepo Obad. Ta je obljetnica obilježena i 10. listopada ispred franjevačkog samostana sv. Vlaha u Pridvorju na kojem je podignuta spomen-ploča u sjećanje na Radićev govor pred tim samostanom 1926. g.

Svečanost u Pridvorju, kada je pred 2 000 sudionika govor održao dr. Obad, bila je manifestacija narodnog duha, izraz hrvatskih nacionalnih osjećaja i težnji za demokratizacijom u tadašnjoj državi. Dr. Obad smatrao je da su naraštaji povjesničara stasali u slobodnoj Hrvatskoj pozvani biti oslobođeni tereta komunističke i jugoslavenske prošlosti te kritički istraživati i pojašnjavati hrvatske zablude budućim naraštajima.

U razgovoru za dnevnik Zadarski list koji je objavljen 18. listopada 2011. g., dr. Obad je rekao: „Kroz neke povijesne udžbenike i knjige provlače se natruhe iz staroga preživjelog sustava i nailaze na tiho negodovanje i šutnju povjesničara. Kod nekih pripadnika moga naraštaja, starijih i mlađih od mene, zamjetno je 'bojenje' crvenom bojom povijesnih sadržaja koje su prenosili učenicima, studentima, ali i u pisanoj riječi, zagovarali jugoslavensku ideju i zanemarivali hrvatske povijesne vrijednosti. Bilo je i kritičkog pristupa u ocjenjivanju događaja i osoba, ovisno o pojedincima.

Danas u slobodi mišljenja, govorenja i pisanja, mladim naraštajima studenata povijesti naglašava se kritički odnos u utvrđivanju istine u nacionalnoj i svjetskoj povijesti koja će nas osloboditi“.

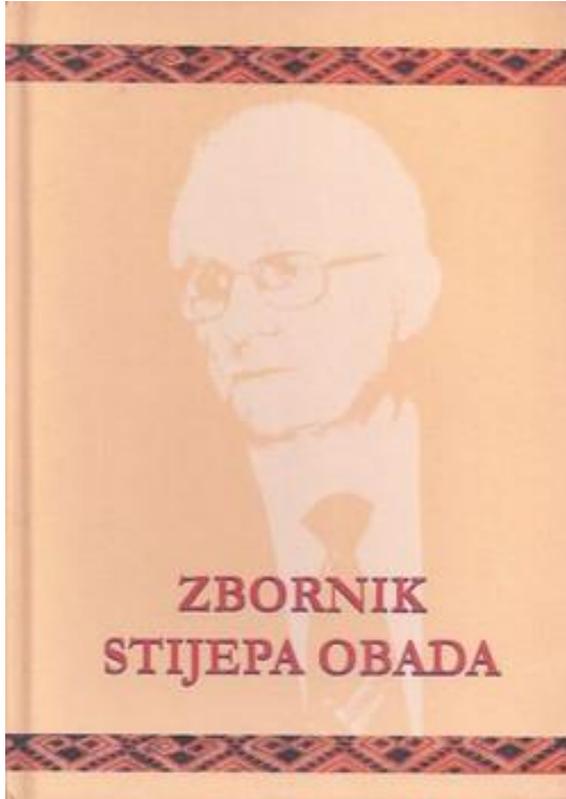
<https://ika.hkm.hr/novosti/prof-dr-sc-stijepo-obad-in-memorial/>

ZBORNİK STIJEPA OBADA

History of Croatia (local history)

Dalmatia and Boka Kotorska - books

Author: Bralić, Ante, Lukšić, Mislav Elvis (ur.), Trogrlić, Marko,
Vrandečić, Josip

Catalog number: 015848

Publisher: Sveučilište u Zadru. Odjel za povijest

Published (city): Zadar - Split - Zagreb

Published (year): 2010

Format: 17,5×24,5

Binding: tvrdi

Number of pages: 795

Language: hrvatski

Price: 140,00 kn

Notes: Zbornik je tiskan u 350 primjeraka. Sadržaj: Predgovor Josipa Vrandečića, prva skupina od 13 radova posvećena profesoru Obadu naslovljena „Profesor, znanstvenik, promicatelj hrvatske baštine“, potom skupina od 22 znanstvena rada objedinjena pod naslovom „Novovjekovni prinosi“, te opširna bibliografija profesora Obada koju je sastavio Mislav Elvis Lukšić. Sadržaj zaključuju kratki životopisi suradnika, te kazalo osobnih imena i zemljopisnih pojmova. Autori radova u Zborniku su Nikola Kapetanić,

Predstavljen zbornik Stijepa Obada o novovjekovlju Dalmacije

Mia Njavro Banić

Zmajski stol Dubrovnik predstavio je danas pred mnogobrojnom publikom u Saloči od zrcala „Zbornik Stijepa Obada“ s početkom u 18.30 sati.

Na predstavljanju su sudjelovali pročelnik Zmajskog stola Dubrovnik dipl. ing. Nikola Obuljen, mr.sc. Ivan Mustać, prof. dr. Marko Trogrlić, dekan Filozofskog fakulteta Split, prof. dr. Josip Vrandečić sa Filozofskog fakulteta Split, te sam dr.sc. Stijepo Obad, profesor emeritus.

Okupljene je dvjema pjesmama oduševila i konavoska klapa Oštro s voditeljem maestrom Krešimirom Magdićem.

Uvodno je o Zmajskom stolu ponešto rekao gospodar Obuljen, te prisjetio okupljene na čak 108 godina djelovanja u područjima kulture, te njegovanja i promicanja iskonskog značenja kulture i tradicije.

-Zbornik je posvećen čovjeku koji je profesor, znanstvenik i promicatelj hrvatske baštine, te je izuzetno djelo 35 suradnika, magistara i doktoranata koji njeguju hrvatsku i svjetsku povijest. Bavi se novovjekovljem, ponajviše dalmatinskog kraja. – istaknuo je Obuljen.

Ivan Mustać istaknuo je kako je djelo impozantno zbog, osim više od sedamsto stranica koje nosi, i zbog činjenice da iz njenih korica izvire prepoznatljiv lik – upravo onaj Stijepa Obada.

-Djelo nosi trinaest priloga iz područja znanstvenog, kulturnog i društvenog djelovanja autora, koji iza sebe ima nekoliko stotina naslova. Obad je čuvar ognjišta, jezika i tradicije i njegova baština ostat će spomenik tradicije – istaknuo je Mustać.

Marko Trogrlić istaknuo je kako su Obadovi prijatelji iznimno sretni zbog ovog trenutka, jer su ga čekali šest godina.

Profesoru emeritusu htjeli smo nešto pokloniti za 75. rođendan, te htijući napraviti nešto što odudara od klasičnih zbornika, nešto specifičnije od zbornika ovog tipa, na sam prijedlog gospara Obada u zborniku su sudjelovali njegovi učenici, oni kojima je tokom svih ovih godina predavao. Na kraju je zbornik bio poklon za profesorov 80. rođendan. Od pozvanih sto posto, odazvalo se njih 99, 9 posto. – istaknuo je Trogrlić.

Dodao je još kako je zbornik napravljen u dva bloka, u kojem prvi okuplja radove onih koji su kroz profesorov rad i život dali svoje priloge o onome što je profesor obrađivao, svu stariju i noviju povijest te njegov aktivni rad. Radi se o historiografskom bloku sa sjajnom uvodnom studijom. Drugi blok sadržava pak suvremene prinose za povijest Dalmacije 19. i prve polovice 20. stoljeća.

Josip Vrandečić istakao je pak kako broj i količina članaka potvrđuje kvalitetu, te kako time Obad zatvara jedinstven jadranski povijesni krug. Ovo su vrijedni radovi koji obilježavaju i zaokružuju rad Stijepa Obada. – istaknuo je Vrandečić.

Na kraju se prisutnima obratio i sam Stijepo Obad, održavši vrlo emotivan govor u kojem je posebno istakao čast što se našao među odabranima kojima se rade zbornici.

Istakavši teret godina koje nosi, kao i pedeset godina djelovanja iza sebe, Stijepo je naglasio sreću zbog ovog zbornika i osvrta na njegov rad.

-Htio sam izuzetak, da se vidi plod moga rada, kad su me već odabrali za zbornik, što mi je bila osobita čast. Ovo je zbornik mojih mladih kolega, a sa snagom volje odozgo, smatram da nikad nisi sam. Volio bih još raditi, ima još povijesnih tema koje treba obraditi. – zaključio je Obad.

<https://dulist.hr/predstavljen-zbornik-stijepa-obada-onovovjekovlju-dalmacije/28499/>

NA PREDSTAVLJANJU ZBORNIKA DOŽIVIO SAM NAJVIŠU SVEČANOST U MOME ŽIVOTU

Nikola Markulin

Prošlog tjedna na Sveučilištu u Zadru predstavljen je "Zbornik Stijepa Obada".

Profesore Obad, prošlo je tek nekoliko dna od predstavljanja zbornika čiji su radovi nastali Vama u čast - "Zbornika Stijepa Obada". On je, uostalom, i povod našem razgovoru, a na njemu su radili brojni Vaši kolege povjesničari, osobito mlađi. Kažite nam kako ste se osjećali prilikom njegova svečana predstavljanja? Što takva vrsta časti znači jednom znanstveniku, povjesničaru?

- Iskreno mogu reći da sam se u četvrtak navečer osjećao sretan i veoma zadovoljan što sam dobio izuzetan i trajan poklon, zbornik pisane riječi iz pera 35-orice magistara i doktora, uglavnom povijesnih znanosti kojima sam predavao svjetsku i hrvatsku novovjekovnu povijest. Ovaj zbornik radova razlikuje se od drugih

po tomu što u njemu sudjeluju moji bivši studenti koji istražuju novovjekovnu hrvatsku povijest ponajviše Dalmacije, kao i ja. Iz njega se vidi da je otvaranjem poslijediplomskih, magistarskih i doktorskih studija na ranijem Filozofskom fakultetu, sada Sveučilištu u Zadru, pod vodstvom prof. Dinka Foretića, akademika Stjepana Antoljaka i danas prof. dr. Mithada Kozličića školovao lijepi broj povjesničara koji, uz stari i srednji vijek, istražuju ponajviše hrvatsku povijest novoga vijeka. Ovoj skupini novovjekovaca predavao sam na diplomskom, magistarskom i doktorskom studiju, nekima i bio mentor, a većini član povjerenstva u obrani magisterija ili doktorata ili jednoga i drugoga.

Zadarski historiografski krug najbrojniji

Posebno mi je drago u zborniku vidjeti radove svojih studenata iz novoga vijeka koji su sada u nastavnim i znanstvenim zvanjima na Odjelu za povijest Sveučilišta u Zadru, odsjecima za Povijest filozofskih fakulteta u Splitu i Osijeku i odsjeka za Povijest odjela humanistički i društvenih znanosti Sveučilišta u Puli. Tu je i nekoliko njih iz znanstvenih, kulturnih i drugih ustanova i zaslužnih umirovljenika. Iz ovoga zbornika se vidi da je nastao krug historiografa novovjekovaca u jadranskoj Hrvatskoj, uz one u njezinu sjevernu djelu, osobito u Zagrebu, zaslugom Odjela za Povijest u Zadru. Među njima najbrojniji je zadarski okupljen na sveučilišnom Odjelu za Povijest i Akademijinom Zavodu.

Ovakva vrsta časti za mene je bila najviše javno priznanje koje sam do sada primio, kojem činu su prisustvovali profesori Povijesti više naraštaja kojima sam predavao, studenti Povijesti, prijatelji i znanci, te pripadnici zadarskoga, znanstvenog i kulturnog kruga. U svečanoj dvorani sveučilišta u Zadru doživio sam najvišu svečanost u mome životu i priznanje za moje nastavno, znanstveno, odgojno i kulturno djelovanje na Filozofskom fakultetu u Zadru.

Jeste li zadovoljni konačnim izgledom zbornika? Kakvi su, po Vašem sudu, radovi koji ga sačinjavaju? Je li Vas se neki, možda, posebno dojmio?

- Zadovoljan sam izgledom ovoga zbornika radova. Stručnjaci koji se izravno i neizravno bave ovim poslom vjerojatno bi ga još bolje kreirali. Dopada mi se boja podloge korica iz koje nenametljivo zrači moj lik. Također su se skladno poklopila dva rubna simbola konavoskoga veza, kojega nose djevojke na košulji oka vrata i na

prsimu. Taj vez na rubovima korica želi podsjetiti čitatelja na moje konavosko podrijetlo. Na hrbatu knjige je žig Sveučilišta u Zadru. Naslov zbornika Stijepa Obada na koricama bojom i veličinom slova se sretno uklopio u tri, odnosno dvije boje na podlozi korica hrbata knjige. Tvrđi uvez knjige vjerujem da će dugo međusobno držati oko osam stotina stranica ovoga zbornika radova.

"Bojenje" crvenom bojom povijesnih sadržaja

U stvaranju "Zbornika Stijepa Obada" sudjelovali su i brojni Vaši bivši studenti, danas renomirani povjesničari. Možete li usporediti Vašu i ovu, mlađu generaciju povjesničara? Imaju li i koje su njihove prednosti u odnosu na starije kolege?

- Moj naraštaj hrvatskih povjesničara školovao se uglavnom na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i dijelom na Filozofskom fakultetu u Zadru. Radili su ponajviše u srednjim i osnovnim školama, kulturnim, znanstvenim i drugim ustanovama, a najbolji među njima na oba odsjeka za povijest filozofskih fakulteta u Zagrebu i Zadru. Oni su radili i živjeli u sasvim drugom ideološkom i političkom ozračju nego sadašnji naraštaji u samostalnoj i demokratskoj Hrvatskoj državi i slobodi. Kod nekih pripadnika moga naraštaja, starijih i mlađih od mene, zamjetno je "bojenje" crvenom bojom povijesnih sadržaja koje su prenosili učenicima, studentima, ali i u pisanoj riječi, napose zagovarali jugoslavensku ideju i zanemarivali hrvatske povijesne vrijednosti. Bilo je i kritičkoga pristupa u ocjenjivanju događaja i ličnosti, ovisno o pojedincima. Danas u slobodi mišljenja, govorenja i pisanja mladim naraštajima studenata povijesti naglašava se kritički odnos u utvrđivanju istine u nacionalnoj i svjetskoj povijesti koja će nas osloboditi. Međutim, kroz neke povijesne udžbenike i knjige provlače se natruhe iz staroga preživjeloga sustava i nailaze na tiho negodovanje i šutnju povjesničara. Najmlađi naraštaj studenata Povijesti koji tek upisuje prve godine studija Povijesti su oslobođeni marksizma i jugoslavenstva jer se nisu još rodili kada su u Jugoslaviji posebno u Hrvatskoj marksizam i jugoslavenstvo dominirali. Jugoslavija se raspala i svaki narod utemeljio je vlastitu samostalnu državu, a komunizam je svrstan u treći totalitarni sustav 20. stoljeća. Prema tome mlađi, osobito najmlađi naraštaji povjesničara bit će ubuduće oslobođeni tereta prošlosti, primjerice, komunizma, jugoslavenstva i

Jugoslavije, koji će se kritički istraživati i tumačiti hrvatske zablude budućim naraštajima.

Osjećam potrebu odmora

Činjenica da su se radu na zborniku odazvali Vaši bivši studenti svjedoči o predanosti nastavničkoj dimenziji Vašeg zanimanja. Kako danas nakon nekog vremena u mirovini gledate na svoj nastavnički rad? Nedostaje li Vam?

- Poslije 35 godina predavanja, dva kolegija svjetske i hrvatske povijesti novoga vijeka na našem fakultetu i desetak godina na Filozofskim fakultetima u Puli i Osijeku u honorarnom odnosu, danas osjećam potrebu odmora, ali za ovih desetak godina, kako sam u mirovini, poželim govoriti studentima o nekim odabranim temama iz svjetske i hrvatske povijesti novijega vremena. Naime, ovih godina sam uglavnom čitao i pisao one knjige i tekstove koje nisam stigao pročitati do umirovljenja. U radnom odnosu trudio sam se da predavanja budu kvalitetna, razumljiva, i da njima olakšam studentima spremanje oba ispita. Stalo mi je bilo da ih osposobim da sami kritički usvajaju nova zvanja. Osobito sam to provodio kroz seminare i pisanje seminarskih i diplomskih radova. Sa zadovoljstvom sam ulazio u predavaonicu i ponajviše iz nje izlazio odmoreniji. Danas bi, kako rekoh, rado govorio o odabranim temama i mislim da bi predavanja bila još kvalitetnija i učinkovitija. Naglasak bi dao na oživljavanje potvrđenih vrijednosti hrvatskog domoljublja, da se u političkom životu ponašaju zrelije i odgovornije i da iz povijesti, osobito novije, izvlače pouke da se greške i propusti u hrvatskom narodu u buduće što banje ponavljaju.

Aktivnosti u Matici i Povijesnom društvu

Osim u znanstvenom radu, osobito se ističete širem kulturnim radom i doprinosom zajednici. Posebice se to odnosi na rad i djelovanje u Hrvatskom kulturnom društvu Napredak, Družbi "Braća Hrvatskog Zmaja" i Ogranku Matice hrvatske u našem gradu i županiji. Kako danas gledate na kulturni život grada, osobito na rad ovih društava?

- Poslije dolaska iz dubrovačkoga Akademijina Instituta 1964. godine stečeno iskustvo u radu Matice hrvatske korisno mi je poslužilo da nastavim s javnim kulturnim radom u zadarskoj Matici i podružnici povijesnoga društva hrvatske . U godinama političkog popuštanja i stvaranja Pododbora Matice i Podružnici Povijesnoga društva povjerenje mi je organiziranje predavanja, izložbi i

predstavljanja knjiga. Potkraj 60-ih množio se broj članova u oba društva, osobito posjetitelja na priredbama koje su se održavale u sadašnjoj dvorani Matice. Vrhunac je postignut za Hrvatskoga proljeća 1971. godine kada je Pododbor Matice u kojem sam bio predsjednik bio veoma aktivan u gradu i selima gdje je bio zamro kulturni život. Aktivno sam sudjelovao u osnivanju desetak povjerenstava Matice hrvatske u Kotarima, Primorju i otocima.

Nakon zabrane rada ovih društava 1972. godine u dvadesetogodišnjem trajanju, u obrambenom ratu istakla se Matica u kulturnom životu Zadra. Obnovljenoj Matici odnosno njezinom ogranku na dužnosti tajnika organizirao sam predavanja i druge priredbe 90-tih godina. Na godišnjoj izbornoj skupštini 2000. godine zahvalio sam se na dužnosti tajnika i jače afirmirao u novoosnovanom Zmajskom stolu družbe braća hrvatskoga Zmaja i podružnici HKD Napredak u kojima sam bio predsjednik i organizirao više predavanja, izložbi i predstavljanja knjiga. Podružnica ovih društava aktivno pridonose kulturnom životu grada i županije.

Znanstvene radove u knjigu

Na čemu trenutno radite? Koje su vaše želje i planovi ostali neostvareni? Imate li planova za skoriju budućnost?

- Trenutno završavam više radova koje dugujem naručiteljima. Imam želju da se neke moje knjige tiskaju po drugi put u dopunjenom izdanju jer se godinama stalno traže, primjerice, Dalmatinsko selo u prošlosti, Konavoska Prevlaka i južne granice Dalmacije, koje su prevedene na engleski jezik i rasprodane. Uskoro će se pojaviti treće izdanje ove knjige na hrvatskom jeziku u suradnji sa Serđom Dokozom i Suzanom Martinović. Želio bih stotinjak svojih znanstvenih radova objavljenih u raznim znanstvenim publikacijama u Hrvatskoj i izvan nje svrstati u četiri ili pet tematskih cjelina i tiskati ih u obliku knjiga. Time će se olakšati rad povjesničarima, a moguće zadovoljiti kojega znatiželjnika novije povijesti Dalmacije. Također bi želio iz 250-ak stručnih radova i razgovora s novinarima sačiniti izbor i tiskati ga u posljednjoj mojoj knjizi. Ovo su planovi a dobar duh i ljudi koji cijene moj polustoljetni znanstveni, nastavni rad na tri razine, odgojno i kulturno djelovanje, pomoći u financiranju. Žao mi je da nemam vremena za objavljivanje nekoliko knjiga za koje godinama sakupljam arhivska i druga gradiva, koja se

odnose na noviju hrvatsku povijest Dalmacije. To gradivo poklonit ću nekoj znanstvenoj ili kulturnoj ustanovi u Zadru ili u Dubrovniku u kojima sam ostvario svoje životno poslanje.

Na kraju ovoga našeg razgovora želim se zahvaliti svima koji su svojim prilozima obogatili ovaj zbornik. Posebno se zahvaljujem članovima uredništva na inicijativi tiskanja, maru i radu oko uređivanja: prof. dr. sc. Marku Trogrliću, prof. dr. sc. Josipu Vrandečiću, doc. dr. sc. Anti Braliću i dr. sc. Mislavu Elvisu Lukšiću. Hvala svima drugima koji su se na razne načine trudili da projekt uspije. Također, velika hvala nakladniku, Sveučilištu u Zadru, Odjelu za povijest i sunakladnicima: Odsjeku za povijest Filozofskoga fakulteta u Splitu, Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Zadru i Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Srdačnu zahvalnost izražavam sveučilištu u Zadru i njegovu Odjelu za povijest, Filozofskom fakultetu u Splitu i Zadarskoj županiji na financijskoj podršci.

O Zborniku

Izdavači i suizdavači „Zbornika Stijepa Obada" su Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru i Hrvatski državni arhiv u Zagrebu. Uredništvo čine prof. dr. sc. Marko Trogrlić, prof. dr. sc. Josip Vrandečić, dr. sc. Ante Bralić i dr. sc. Mislav Elvis Lukšić. Recenzenti su akademik Nikša Stančić i prof. emeritus Miroslav Bertoša. Zbornik je tiskan u 350 primjeraka i ima 795 stranica. Sadržaj „Zbornika Stijepa Obada" čini predgovor Josipa Vrandečića, prva skupina od 13 radova posvećena profesoru Obadu naslovljena „Profesor, znanstvenik, promicatelj hrvatske baštine", potom skupina od 22 znanstvena rada objedinjena pod naslovom „Novovjekovni prinosi", te opširna bibliografija profesora Obada koju je sastavio Mislav Elvis Lukšić. Sadržaj zaključuju kratki životopisi suradnika, te kazalo osobnih imena i zemljopisnih pojmova. Autori radova u „Zborniku Stijepa Obada" su Nikola Kapetanić, Nenad Vekarić, Mislav Elvis Lukšić, Ante Bralić, Nevio Šetić, Josip Vrandečić, Marko Vučetić, Stjepan Ćosić, Marko Trogrlić, Igor Duda, Ante Batović, Radomir Jurić, Josip Faričić, Ivan Jurić, Marijan Sivrić, Dubravka Božić Bogović, Vesna Čučić,

Miroslav Ujdurović, Šime Peričić, Lovorka Čoralić, Fani Celio Cega, Tado Oršolić, Milorad Pavić, Ivan Balta, Franko Oreb, Tihomir Rajčić, Sanda Uglešić, Stanko Piplović, Nikša Mojaš, Mithad Kozličić, Marjan Diklić, Slavko Kovačić, Milivoj Blažević, Mateo Bratanić i Jakša Raguž.

Biografija

Stijepo Obad se rodio 1930. godine u Pridvorju, Konavle kod Dubrovnika. Osnovnu šestrazrednu školu završio je u rodnom mjestu, nižu gimnaziju u Dubrovniku, a više razrede gimnazije i maturu u Trebinju. Jednopedmetni studij povijesti slušao je i diplomirao u Sarajevu. Poslije odsluženja vojnog roka jednu školsku godinu je radio u Sedmogodišnjoj školi, u tjedniku Dubrovački vjesnik i Radio stanici Dubrovnik. Skrenuo je na sebe pozornost skupine dubrovačkih znanstvenih i kulturnih djelatnika, te mu je savjetovano da se natječe na asistentsko mjesto u Institutu za noviju povijest Dubrovnika. Uz asistentske poslove u Institutu sređuje i vodi knjižnicu, a radom u državnom arhivu postupno ulazi u znanstveno istraživanje dubrovačkoga 19. stoljeća i kod akademika Grge Novaka prijavljuje doktorsku disertaciju. Ulaskom u Maticu hrvatsku i Povijesno društvo Hrvatske aktivno se uključuje u kulturni život Dubrovnika i Konavala. S dvojicom novinara u Dubrovniku pokreće list «Konavle. Inicira, pokreće i vodi tečaj za dopunsko školovanje odraslih pri Školi u Pridvorju. Dvojica profesora s Filozofskoga fakulteta u Zadru u dogovoru s dekanom razgovarali su s njim u Dubrovniku o mogućnosti natjecanja na mjesto predavača za predmet Opća povijest novoga vijeka na Odsjeku za povijest toga fakulteta. Dolaskom na Fakultet Znanstveno-nastavno vijeće povjerava mu i predmet Hrvatska povijest novoga vijeka (1790-1918) te oba predmeta predaje do umirovljenja. Poslije doktoriranja i izbora u nastavna i znanstvena zvanja do redovitoga sveučilišnog profesora i znanstvenog savjetnika, sa stankom mirovanja i neizvjesnosti u trajanju od sedam godina zbog aktivnoga sudjelovanja u Hrvatskom proljeću 1971. godine. Stijepo Obad aktivno djeluje u radu Odsjeka i Zavoda za povijest, arheologiju i povijest umjetnosti kao njihov predstojnik u dvogodišnjem trajanju. Bio je angažiran u organiziranju i radnoznanstvenih i drugih

skupova, poslijediplomskih studija, obrani magisterija i doktorata znanosti. Objavio je zapažen broj znanstvenih, stručnih i drugih radova i nekoliko knjiga, a sve se odnosi na prošlost Dalmacije u devetnaestom i dijelom dvadesetom stoljeću. Uz predavački, znanstveno-istraživački i stručni rad profesor Obad aktivno sudjeluje u kulturnom životu Dubrovnika i Zadra kroz pododbore, odnosno ogranke Matice hrvatske, podružnicu Hrvatskoga kulturnog društva «Napredak» i Zmajski stol Družbe «Braća Hrvatskoga Zmaja» kao njihov predsjednik, odnosno pročelnik. Za ukupni znanstveni, stručni, nastavnički i javni kulturni rad dobio je odlikovanje «Red Danice hrvatske s likom Marka Marulića», nagradu za životno djelo Zadarske županije, srebrnu medalju Družbe «Braća Hrvatskog Zmaja» i Nagradu Grada Zadra za životno djelo. Poslije četrdeset i tri godine radnog staža i trideset i šest godina rada na Fakultetu 2000. godine je umirovljen. Ni u mirovini ne miruje nego i dalje predaje na četirima visokoškolskim ustanovama u Puli, Osijeku i Zadru, kako bi zbog oskudice kadra s formalnim i stvarnim kvalifikacijama, pomogao izvođenju nastave.

<https://www.zadarskilist.hr/clanci/18102011/na-predstavljanju-zbornika-doživio-sam-najvisu-svečanost-u-mome-zivotu>

KOČAN O PROF. OBADU

Dr. sc. Stijepo Mijović Kočan i prof. dr. sc. Stijepo Obad

VIŠENARODNOST, VIŠEVJERJE I VIŠEKULTURALNOST, KAO SADAŠNJOST I BUDUĆNOST BOKE I BARA

Ovih nekoliko naznaka - zapravo je nastavak i produžetak pisma nas dvojice autora kojim smo potaknuli održavanje ovoga znanstvenoga skupa.*

Temeljci naše crnogorsko – hrvatske/ hrvatsko- crnogorske sadašnje i buduće suradnje valjani su i čvrsti jedino na osnovama znanstvenih činjenica te na uvažavanju višenarodnosti, viševjerja i višekulturalnosti Boke i Bara kao i cijeloga Crnogorskoga Primorja. I na hrvatskoj strani jednako tako.

Suvremena hrvatska, kao i suvremena crnogorska država – to je činjenično stanje, kao što su i međunarodno priznate granice naših država također činjenica. Osvjetljavajući prošlost – ma kakva da ona jest – te se činjenice ovdje ničim ne dovode pod sumnju. U ovome

trenutku još "privremenu", granicu na moru neka crnogorska i hrvatska strana utvrde na osnovi Konvencije o pravu mora Ujedinjenih naroda iz 1982. godine.

Činjenica da je Boku Kotorsku nakon Vidovdanskog ustava velikosrpska politika izdvojila iz Dalmacije, čija je sastavnica do tada bila, i pripojila je Zetskoj oblasti, kasnije Zetskoj banovini, te da je poslije Drugoga svjetskog rata ostala u sastavu Crne Gore, dogovorom komunističkih moćnika – kao i činjenica da je Boka prethodno stoljećima bila podijeljena između dvije tada najjače europske sile (Venecije i Turske, a bilo je i drugih osvajača), zatim činjenica da je u tim podjelama, kao i kasnije, kad je Boka bila pod Austrougarskom, bilo i međusobnih sukoba, pograničnih čarkanja i hajdučije iz unutrašnjosti na priobalje Boke (kao i susjednih Konavala) – sve to jesu činjenice za povijesna istraživanja i rasprave. Svaki narod na ovom prostoru – Primorja i Boke Kotorske - ima jednako pravo na iskazivanje i očuvanje svojega narodnoga bića, na život i na suživot u vlastitoj državi, to jest u Crnoj Gori. Svima je u interesu suvremena država koja poštuje svoje manjine.

Činjenica je da je hrvatska narodna manjina u Boki starosjedilačka u odnosu na crnogorsku i srpsku narodnost, koje su postupno i u različitim okolnostima silazile na more, kao što je činjenica i to da je u "moru katoličke Boke" pravoslavno prisustvo relativno novijega datuma. Činjenica je također da su Crna Gora i brdski dio Boke, a dijelom i Crnogorsko Primorje - stoljećima bili pod turskom okupacijom i da se za to vrijeme na tim prostorima nije mogla razvijati ni zapadna ni mediteranska kultura i umjetnost. U razdoblju renesanse i baroka – renesansna i barokna umjetnost razvijala se samo dotle dokle je dopirao venecijanski, odnosno dubrovački utjecaj. Tako renesansno i barokno slikarstvo, glazba ili književnost, nastala tada u Boki – pripadaju u cijelosti i samo baštini hrvatske nacionalne manjine. Dakle, Crnogorci, kao i Srbi, renesansu i barok nemaju, ne stoga što ih ne bi mogli ili znali imati, nego stoga što okolnosti u otomanskom carstvu to nisu dopuštale.

Namjera prisvajanja tuđega, kojom inače velikosrbi svojataju renesansne i barokne hrvatske pisce, ponegdje se zapaža i na crnogorskoj strani; međutim - nastojanja da se nepobitna činjenica o hrvatskom karakteru rečene baštine poništi, kao i takva da se cijela hrvatska manjina dekretoizira – izlišna su i nepotrebna jer sva je

kultura i umjetnost hrvatske nacionalne manjine samo dio, u ovom prostoru i najveći dio kulturne tekovine suvremene crnogorske države u cijelosti. Kao takvu, s ponosom je može svima pokazivati, a time ujedno dokazuje i svoju veličinu: snošljivost i poštivanje drugoga u vlastitu biću.

Činjenica je i to da su – silazeći na more – došljaci ponekada prihvaćali zatečenu i vjeru i naciju i kulturu (pa dalje živjeli kao katolici, ili katolici i Hrvati, npr.) – ali to je općenita činjenica: došljaci su se, u starijim razdobljima (*cuius regio eius religio*, čija zemlja toga i vjera), obično uklapali u sredinu u koju bi došli, kao što su – mahom u novije vrijeme – dolazili nacionalno i vjerski već posve određeni, a zatečenu kulturu nisu prihvaćali ili ne u potpunosti, razvijajući vlastitu.

Činjenica je i to da je Crna Gora nekada bila katolička (do 1403.), ali je činjenica i da je kršćanstvo nekada bilo jedinstveno, kao i to da ga – još ranije - i nije bilo, i da su države nekada stvarane na drugim i drugačijim temeljima: sve to su povijesne činjenice.

Suvremene odnose imamo i njegujemo ih na osnovama suvremenih načela: uvažavati i jednako pozitivno tretirati svaki narod i njegovu baštinu.

Svi imaju svoj identitet, to jest potpunu jednakost. Jednako tako i vjere: katolička, pravoslavna (i crnogorska i srpska crkva) i muslimanska.

Boka, žalibože, spada u područje na kojemu se lomilo i sukobljavalo istočno i zapadno rimsko carstvo. I cijela Crna Gora se lomila između dvaju dominantnih kršćanstava, kao i između kršćanstva i islama. Sukobi vjera i naroda, ideja i ideologija, rađanja i umiranja država i drugo, no na ovom prostoru najviše velikosrpska osvajačka politika, koja seže u duboku prošlost, a osobito se razmahala, na žalost, u našem vremenu - sve to je dovelo do toga da se katoličanstvo, a u ovome slučaju i hrvatstvo Boke i Bara - smanjilo: od jedinoga, pa većinskoga - do manjinskoga, u nekim naseljima i do potpunoga izumiranja. Međutim, iznimno velika nepokretna i pokretna umjetnička, kulturna i vjerska baština bokeljskih Hrvata time nije nestala.

U povijesti nije bilo samo ratova i sukobljavanja uopće: bilježi se i lijepih primjera međusobnih uvažavanja i poštivanja, i na vjerskom i na kulturnom i na svakom drugom polju djelovanja. Tako

je, primjerice, bez obzira na crkvene vođe, narod u Boki išao i u jednu i u drugu kršćansku crkvu, kao i međusobno na proštenja, krsne slave, obiteljske i crkvene proslave i slično. U jednoj su se crkvi (onoj sv. Tekle), sve do naših dana, upriličivala oba obreda: katolički i pravoslavni. U katoličkim crkvama Boke umjetnička su djela i pravoslavaca i muslimana; katolici ih čuvaju i pokazuju. Pravoslavna strana prihvaća i cijeni dobrotvorstvo i milosrdnost rada redova časnih sestara, barem je tako bilo sve do najnovijega rata.

Bokeljski Hrvati su najčešće bili otvoreni i kooperativni, a upravo to im se često i na nesreću – zlim vraćalo; što ne znači da i dalje ne treba ustrajati na trpeljivosti i njegovanju suživota! Naši veliki pjesnici, Mažuranić i Njegoš, prijateljevali su te surađivali i kao političari; crnogorski je vladika npr. kotorske Hrvate poticao na vjernost svome banu Josipu Jelačiću. Fra Ivan Despot, začetnik hrvatske književne kritike, pjesnik i putopisac, penjući se na Lovćen, crnogorsku slobodoljubivost i tradicijske etičke temeljce u svom putopisu hvali i uzdiže do najviših moralnih vrednota. U drugom svjetskom ratu borba protiv fašizma je zajednička, a bokeljski Hrvati iznimno istaknuto doprinose tomu. (Pogledajte spomenik NOB-u u Gornjoj Lastvi!) Od nedavnih nemilih velikosrpskih nasrtaja na Hrvatsku, na Konavle, Primorje i Dubrovnik, u čemu su, na žalost, sudjelovale i crnogorske postrojbe, neki su se istaknuti crnogorski intelektualci jasno ogradili, kao i velik dio takozvana obična puka, osobito na Cetinju.

Nakon prevladavanja nedavnih nemilih događaja i u Crnoj Gori i u Hrvatskoj osnovana su društva prijateljstva: crnogorsko - hrvatskoga, odnosno hrvatsko-crnogorskoga. Osnovan je, uz poticaj predsjednika naših država, i hrvatsko-crnogorski/crnogorsko hrvatski međudržavni savjet. Ustrojem današnje crnogorske države i zahvaljujući njezinim vođama, (i) hrvatska manjina u Crnoj Gori konačno se slobodno može iskazivati i djelovati, a pozitivna posljedica je i ovaj zajednički znanstveni skup...

Da sažmemo sve to: vjeru i narodnost načelno se ne može izjednačavati, međutim - u posebnim bokeljskim i barskim prilikama, kada se govori o katoličkoj sastavnici, osobito u doba mletačke vladavine, onda to znači da je riječ gotovo u cijelosti o hrvatskoj znanstvenoj, kulturnoj i umjetničkoj baštini, osobito u

slikarstvu, graditeljstvu, glazbi i književnosti (u totalu ne zanemarujući prisutnost i katolika Albanaca, kao i muslimana na ukupnome području Crnogorskoga Primorja). Ta baština dakle, osobito renesansnoga i baroknoga razdoblja u književnosti, glazbi, slikarstvu i graditeljstvu, vlasništvo je hrvatske nacionalne manjine, koju je ta manjina i stvarala, a koja se danas nalazi u sastavu crnogorske države. ("Non si tratta della terra, ma si tratta dello stato".) Iako je to poznata činjenica, javljaju se i stanovita posezanja drugih za tim, takozvana "borba za bolju prošlost"; tome je ovdje suprotstavljena nepobitna znanstvena istina za bolju sadašnjost i bolju budućnost, ne tek u frazi, nego u zbilji.

Kultura, znanost i umjetnost hrvatske nacionalne manjine na prostoru crnogorske države sastavni je dio sveopće kulture i umjetnosti hrvatskoga naroda. Crnogorska država - prema suvremenim europskim državnim ustrojstvima - ima punu vlast (jurisdikciju) nad tom manjinom, što sve skupa znači da crnogorskoj državi u tom smislu i pripada. Za sve vrijednosti hrvatske manjine na svome prostoru, a osobito za njezinu znanstvenu, kulturnu i umjetničku baštinu, crnogorska država je ne samo državno-pravno, nego i moralno odgovorna. (Izuzimaju se unutarnje stvari Crkve u Hrvata, jer su one *eo ipso* crkvene, a Kotorska biskupija jurisdikcijski pripada Splitskoj nadbiskupiji. Barska nadbiskupija okuplja katolike s drugih prostora Crne Gore.)

S obzirom na to da su na području Boke tri, a na širem području Crnogorskoga Primorja četiri vjere i kulture, u četiri naroda (albanskom, crnogorskom, hrvatskom i srpskom, a bošnjačkoga je, odnosno crnogorskoga muslimanske vjere više u unutrašnjosti) višenarodnost, viševjerje i višekulturalnost – to je očita činjenica, a njegovanje te multikulturalnosti, multietničnosti i multikonfesionalnosti neminovna je budućnost – ukoliko težimo, a težimo miru i suživotu - što sve ovdje ima ne samo nedavnu lošu, nego čak - neka bude i više i značajnije - dobru prošlost, čak tradiciju.

* S. Mijović Kočan i S. Obad – koji su svojim pisanim prijedlogom Hrvatskom institutu za povijest i Matici hrvatskoj potakli održavanje znanstvenoga skupa u Kotoru, u listopadu 2007., naslovljena «Hrvatsko-crnogorski/crnogorsko-hrvatski dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine Crnogorskoga primorja», u suradnji s

Istorijskim institutom Crne Gore i Hrvatskim građanskim društvom Crne Gore – ovu produženu varijantu toga poticajnoga pisma na tom su znanstvenom skupu i predstavili (4. 10. 2007.) – što je, kao i čitav taj znanstveni skup – svakako pozitivno utjecalo i utječe na prevladavanje nedavne nemile prošlosti (1991.- 1995.), na uspostavljanje povjerenja među susjednim narodima i državama, a osobito na sadašnje i buduće znanstvene i kulturne dodire i prožimanja crnogorskih i hrvatskih znanstvenika i umjetnika.(op. aut.)

Opaska.

Ovo je S. M. Kočan pročitao na znanstvenom skupu u Kotoru 2007., što je zapravo bio i uvod u taj znanstveni skup. Međutim, u Zbornik s toga skupa nije uvršten. Naknadno objašnjenje, na Kočanov upit o tomu, bilo je da „to nije znanstveni rad“. Naravno da nije, nije tako ni pisan ni zamišljen: to je bio programatski uvod u taj znanstveni skup. Tako je Zbornik zapravo predstavio tijelo bez glave, skup bez obrazloženja njegove namjere i smisla.

Ovaj Kočanov i Obadov zajednički esej objavljen je naknadno u časopisu „Dubrovnik“.

Naknadna opaska

Znanstveni skup u Kotoru, prema mojemu poticaju kojemu se i Obad pridružio, održan je navedenoga datuma i godine. Sudjelovalo je više od pedeset znanstvenika, s crnogorske i s hrvatske strane, nitko ispod statusa doktora znanosti ili magistra. Hrvatski tisak, radiji i televizije tomu znanstvenomu skupu nisu posvetili ni redka, ni minute, ni sekunde! Crnogorski mediji dali su mu velik publicitet, intervjuirano je više nas. Premda sam se nadao da će se znanstveni skupovi te i slične vrste nastaviti, bienalno ili svake četvrte godine, to se ipak nije dogodilo, makar ne do danas.

Ovaj zajednički Obadov i moj uvodni esej ja sam tada tamo izložio u sažetom obliku. Bilo je kuloarnih prigovora s crnogorske strane, s integralističkih crnogorskih gledišta, ali ne i javno! Ovaj rad je trebao biti na uvodnomu mjestu naknadno tiskanog Zbornika radova s toga znanstvenog skupa. Međutim, Zbornik je izišao bez ovoga eseja. Kada sam u Matici hrvatskoj, koja je bila formalni

suorganizator Skupa upitao zašto se to dogodilo, odgovor je bio, kao i iz Instituta za povijest, da je njegovo tiskanje izostavljeno jer da to nije znanstveni rad!

Naravno da nije znanstveni rad nego znanstveni i politički ogled ili esej, tako je i pisan i kao takav je trebao predhoditi svim znanstvenim radovima. (Inače, i Obad i ja smo na tomu skupu imali svoje znanstvene radove; oni jesu u Zborniku!) Zbornik je tako uređen kao nečija bista bez glave! Tko je to i zašto obstruirao, ja ne znam, premda su mi dojavljivali čije je to nedjelo, nije više bitno: neki hrvatski znanstvenici protiv hrvatskih nacionalnih interesa, nije to nikakva novost!

Esej sam dao objaviti naknadno u časopisu Dubrovnik, ali tu mu nije mjesto; ipak, bolje igdje nego nigdje.

U tomu eseju Obad i ja, možete pročitati, predložili smo i rješenje granice na moru, onakvo kakvo je uvijek i bilo, na obostranu korist: pola/pola.

Prošloga ljeta imao sam čast i prigodu razgovarati s Milom Đukanovićem, kojega već dugo godina poznajem.

Podsjetio sam tom zgodom predsjednika Crne Gore na to Obadovo i moje rješenje navodnoga „međunarodnog spora“. S Kolindom Grabar Kitarović, bivšom hrvatskom predsjednicom sam već o tomu razgovarao, ali nadležnost je na predsjednicima vlada. Rekao mi je da je i njemu takvo rješenje prihvatljivo i da ne treba trošiti novac na strance i njihove arbitraže te da i crnogorska vlada ima takav stav.

Pristao sam javiti mu što me zamolio: s kim s hrvatske strane treba razgovarati. Gospodin Radman, ministar vanjskih poslova Hrvatske, ljubazno me saslušao, lijepo smo razgovarali, međutim nakon toga se baš ništa nije dogodilo. A moglo se dogoditi!

U međuvremenu, Đukanovićeve vlade u Crnoj Gori više nema pa se trenutno, a i na dulje vrijeme, ništa i ne može dogoditi, makar, koliko je dogledno, ne vidim nešto povoljno, ni za Crnu Goru ni za Hrvatsku.

Međutim, zašto se je petljam u politička posla, to se mene ne bi trebalo ticati. Itekako me se tiče!

Svako jutro kada ustanem, s praga rodne kuće prvo što vidom je more pred Prevlakom i odmah se sjetim da je to sada ničije i svačije more. Eto, zato me se tiče!

Za mene to nije političko pitanje, nego moralno, ljudsko, dobrosusjedsko, životno.

Ako i nema čistih ljudi, kako neki kažu, makar čistih odnosa uvijek može biti.

Nekada su se slični sporovi i nesporazumi rješavali dogovorom obiju strana na nečijemu gumnu.

Moje pradjedovsko gumno u Đurinićima jedno je od rijetkih sačuvanih. Održavam ga!

Dovoljno je doći tamo i dogovoriti se, dogovor se odmah može i podpisati. Troška nikakva nema, ne trebaju milijuni za međunarodne arbitraže.

Prigodnim pićem ja ću počastiti obje strane, o svom trošku! A slijedeće jutro se probuditi zadovoljniji. No, to je samo dobronamjerna mašta, dakako. Prema bi mogla to i ne biti!

Profesor dr. sc. Stijepo Obad, moj imenjak, koji se Prevlakom bavio kao povjesničar neusporedivo više i značajnije od mojih književnih i društvenih nastojanja, nazvao me iz Zadra desetak dana prije odlaska; rekao mi je i razlog: dugo se nismo čuli. Drago mi ga je bilo čuti, kao i vazda dosad. Ponadao sam se uskoro ga i vidjeti. Na žalost, bio je to naš posljednji razgovor. (smk,15/4/2021.

DR. SC. STIJEPO MIJOVIĆ KOČAN

ČIŽEK – HRVATSKI MANDELA

Vjenceslav Čížek (Đenovići, Boka Kotorska, Crna Gora, 28. veljače 1929. - Dortmund, Njemačka, 25. studenog 2000.) malo je poznat hrvatski pjesnik, ali i satirik, ogleđnik, te društveni i politički djelatnik. U dva navrata u bivšoj državi Jugoslaviji suđen je ukupno na sedamnaest godina robije. Prvo dvije godine u Beogradu, gdje je studirao, za aforizam u rukopisu, dakle - ne objavljen: «Svatko od nas/ po glavu da ima/ s kojim pravom?/ Priznajte sami – / posve je dosta/ narod s jednom glavom», a drugi put u Sarajevu, petnaest godina za «protudržavnu djelatnost», kako je doista i bilo. Čížek se, naime, otvoreno suprotstavljao Titu kao totalitaristu, a zagovarao je – ovo što danas imamo: demokraciju i slobodu svakoga naroda, osobito vlastitog. Uključujući i vlastitu državu, naravno. Za to je svjesno robijao. (E, sad – da je živ i da mogu još jednom s njime popričati, rado bih ga pitao: «Je li i Tebe stigla kletva – dabogda Ti se ostvarili snovi!?» Mislim da bi mi odgovorio po prilici ovako: »Kakav je demos – takva je i demokracija, a slobode svaki narod ima onoliko i onakve koliko je i kakve je - izborio!«)

Neznatno drugačiji, ovaj je rad pisan za međunarodni znanstveni skup *Hrvatsko-crnogorski/crnogorsko-hrvatski dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine Crnogorskoga primorja*, koji sam (sa sintagmom «identitet domicilnih Hrvata Boke i Bara») i potaknuo, zajedno s prof. dr. sc. Stijepom Obadom, umirovljenim profesorom povijesti iz Zadra. Taj skup Istorijskog instituta Crne Gore, Hrvatskog građanskog društva iz Kotora te Hrvatskog povijesnog instituta i Matice hrvatske te grada Kotora, kao suorganizatora, održan je u Kotoru, 4.- 6. listopada 2007. Na njemu smo, Obad i ja, uvodno predočili rad *Višenarodnost, viševjerje i višekulturalnost kao sadašnjost i budućnost Boke i Bara*, uključujući u to i očuvanje vlastitosti bogate hrvatske barokne književnosti, graditeljske, glazbene i likovne umjetnosti predaka tamošnje današnje hrvatske manjine. Taj rad u zborniku *Hrvatsko-crnogorski dodiri/crnogorsko-hrvatski dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine Crnogorskoga primorja* u izdanju Hrvatskog instituta za

povijest i Matice hrvatske (Zagreb, 2009.), nije objavljen. (!?) Međutim, objavljen je u *Dubrovniku*, 2/2010, časopisu Matice hrvatske iz Dubrovnika (str. 310-314). U zborniku ovaj napis o Čižeku, dakle neznatno kraći – tiskan je pod naslovom *Kratak osvrt na djelatnost i sudbinu Vjenceslava Čižeka te Boka u njegovu pjesničkom djelu* (str. 577 – 592).

Budući da je riječ o objavljevini koja je uglavnom nepoznata izvan uskoga kruga znanstvenika – povjesničara, a u međuvremenu imamo i neke nove činjenice u vezi s njegovom djelatnosti (koje se ovdje spominju!), te s obzorom na to da su *Motrišta* prije svega književno glasilo – mislim da je književniku Čižeku tu i mjesto, da se taj rad, proširen, tu i objavi. To tim više jer je Čižek bio građanin Bosne i Hercegovine, u trenutku kada je izbjegao (nakon *Hrvatskog proljeća!*) dužnosnik u tadašnjemu ministarstvu kulture BiH, gdje se uspio zaposliti unatoč ranijoj osuđivanosti. Dodajmo tome i da je u Mostaru tiskano njegovo *Ljekovito trnje* (2000.), ubojite satire onojugoslavenskoga socijalističkoga sustava.

Postoji ideja da se o hrvatskome Mandeli snimi dokumentarni film, ali bi – prema mome sudu – mnogo veći učinak mogla imati napeta biografsko-kriminalistička tv-serija, jer njegov je život uistinu «pravi krimić», a zainteresirane bi mogle biti televizije država u kojima je djelovao i živio: Crna Gora, Bosna i Hercegovima, Srbija, Njemačka i – Hrvatska, u kojoj nije živio, ali za čiju se slobodu jest borio i u kojoj ovaj bokeljski Hrvat i «hrvatski Mandela» - po majci Konavljanin - vječno počiva.

Hrvatskim Manedlom nazvao sam ga u pogovoru *Bosonogoj prašini*, zbirci njegovih stihova, Zagreb, Školske novine, 1995. zbog njegove dugotrajne robije te borbe za slobodu i demokraciju. Evo, dakle, dopunjene verzije *Kratka osvrt...*

* * *

Nakon navoda nekoliko rečenica Vjenceslava Čižeka, književnika, filozofa i borca za demokraciju, rodom Bokelja, pregledno se iznosi njegov životni put, s naglaskom na otmici jugoslavenske tajne policije dok je bio njemački azilant i dvostruko robovanje zbog čega je prozvan "hrvatski Mandela" te njegovu borbu protiv totalitarizma bivše Jugoslavije i samoga Tita kao diktatora. Predstavlja se ukratko njegova politička djelatnost i

cjelokupno njegovo djelo, posebno pjesništvo o Boki, te donosi ocjena o njemu.

* * *

Ključne riječi

istina – sloboda – demokracija – narod – robija - Hrvatska - Boka – Bosna i Hercegovina - pjesništvo

Vjenceslav Čížek piše:

"Smisao života nije u borbi za život, nego u borbi za slobodu (...) kao temeljni uvjet ljudskosti. A bori se tako što sebe žrtvuje."

(Hrvatski put, Torontno, Kanada, 1974., br. 141, str. 1)

"Nema časnije zgrade ni prilike nego kad pred pojedinca stane čitava država sa svojim cjelokupnim nasilničkim aparatom, kad vas želi poniziti, zdrobiti, uništiti, a vi stojite smireno i samouvjereni. To je doista čast. Nekoliko puta pokušao sam sebe ispitivati, dokučiti, otkud u meni ta snaga, otkud ta postojanost, i zaključio sam da je temelj moja uvjerenost da se borim za istinu. To je dakle bilo i ostaje moje duhovno poslanje. Za tu istinu, a to je sloboda čovjeka i naroda, svakoga čovjeka i svakoga naroda, spreman sam i sada podnijeti svaku žrtvu."

(Borba za istinu, Hrvatska republikanska zajednica, Zagreb, 2001., str. 8)

"Jugovino ne stoji ti fino
ni kokarda niti avangarda.

Jugovino tanka hladovino
za lopove i druge nitkove.(...)

(Vjenceslav Čížek, Jugobečarac, Ljekovito trnje, Društvo hrvatskih književnika, Mostar, 2000., str.59.)

"Tito je genij, ali ja mu želim smrt, kao i svakom diktatoru"

(Vjenceslav Čížek na suđenju u Sarajevu 1978., Moje tamnovanje, Borba za istinu, Hrvatska republikanska zajednica, Zagreb, 2001., str. 58)

"Da sam imao mogućnosti opozicijski djelovati, ne bih nikada napustio domovinu, jer domovinu ljubim iznad svega".

(Vjenceslav Čižek, Borba za istinu, HRZ, Zagreb, 2001, str. 13.)

Tko je, dakle, taj Vjenceslav Čižek, čovjek koji se usudio stati nasuprot i prkositi Upravi državne bezbednosti 1) (UDB - Udbi), to jest tajnoj političkoj policiji u komunističkoj Jugoslaviji te čitavu njezinu policijskom represivnom sustavu pa i sukobiti se više puta izravno s Titom dok je još bio živ, sprdajući se s njim u satiričnim stihovima. 2) Na suđenju u Sarajevu 1978., otvoreno je rekao da mu - "kao i svakom diktatoru" - želi smrt (vidi prethodni navod!), a čitavim je svojim satiričkim djelom ("Jugo-ustav", "Samoupravljačka gramatika s rječnikom", "Narodni narod", "Jugobećarac" itd.) ismijavao komunistički ("socijalistički i samoupravni") sustav i Josipa Broza Tita kao njegova nositelja, nazivajući ga "Je-Be-Te". 3) Zagovarao je višestranačje. Obrazovanjem profesor filozofije - pisao je gorljive političke oglede o komunizmu, o domovini, o tuđini, o ateizmu, o slobodi, ...

Bez obzira možemo li i u kojoj mjeri prihvatiti njegove političke stavove, i politički i moralni postulati koje je emanirao svojim djelom i životom - svakako nas nukaju zapitati se kako je i zašto postao "hrabriji od zbilje". 4) Kako je došlo do toga da "hrvatski Mandela" 5) kaže "Zatvor je pravo mjesto za susret s državom. Tu ste oboje goli, i ona prema vama i vi oprema njoj" 6)? Zašto se sukobio s moćnim "državnim aparatom" i dospio u haps? U egzilu, kada mu je bilo očito da ga jugoslavenska tajna policija nadzire, da mu se priprema obračun, a to je moglo značiti i ubojstvo, što je Udba prakticirala i za manje "delikte" od njegova, on postupa ovako: "Bilo mi je jasno da moram podnijeti žrtvu. Kleknuo sam ispod raspela u svojoj sobi, zaplakao, zaridao, i nakon nekoliko minuta molitve osjetio sam se preporođenim, spreman na sve." 7)

Vjenceslav Čižek je danas u Hrvatskoj, pa i u rodnoj Crnoj Gori te u Bosni i Hercegovini, gdje je živio, i inače, gotovo posve nepoznat, osim u uskom političkom ili literarnom, mahom iseljeničkom krugu. Čovjek "spreman na sve" u svojoj "borbi za istinu", kako je naslovljena i jedna od njegovih knjiga, za demokraciju, za slobodu "svakoga čovjeka i svakoga naroda" (vidi uvodni citat!) zaslužuje (bolje!) poznavanje njegove političke borbe

i poštivanje njegove časnosti koju ničim nije okaljao te junaštva koje nadilazi uobičajene ljudske snage i granice.⁸) To tim više što se za svoje ideale istine i slobode, i pojedinačno i na razini naroda, a protiv komunističkih dogmata - svjesno zalagao još od mladosti. Prvi je put zatvoren još kao dvadesettrogodišnji mladić, 1952. 9) u Cetinju, gdje je urednik omladinskoga tiska i otkud je dvije godine kasnije, 1954., protjeran zbog antistaljinističkih stavova, a 1955. – u Beogradu već dobiva dvije godine robije za "širenje neprijateljske propagande".¹⁰) On se dakle usudio suprotstaviti se dogmi i "diktaturi proleterijata" u trenutku kada je Jugoslavija, i kao država i kao komunistički sustav u njoj, vrlo moćna i kada nije bilo izgleda za ikakav rezultat u borbi protiv nje, priznate u svijetu, kao i Tita osobno, koji je bio iznimno cijenjen kao državnik. No, Čižek mu ne negira sposobnosti, naziva ga čak "genijem" (vidi uvodni navod!), ali ne pristaje na komunistički sustav vrijednosti i na diktaturu; protiv toga se bori, kao i protiv diktatora osobno, kako on vidi Tita.

Dočekao je ostvarenje svojega sna, Titovu smrt (1980.), nestanak komunizma i raspad Jugoslavije, slobodnu i samostalnu hrvatsku državu (1991.) – čemu je osobito težio i za što se beskompromisno zalagao - te demokratski sustav u Hrvatskoj, ali - "ne dao ti Bog da ti se ideali ostvare", kaže poznata uzrečica. To je i u njegovu slučaju tako!

Osim Čižekova protudogmatskoga i protudiktatorskoga, protukomunističkoga političkoga djelovanja, ogledništva i memoaristike, poznavanje te vrednovanje zavređuje i njegov nevelik, ali ne i beznačajan književni, pjesnički, pa i likovni opus.

Vjenceslav Čižek je Bokelj, Hrvat, prema očevoj lozi – što je iz prezimena vidljivo - češkoga podrijetla, dakle: pjesnik, oglednik, filozof, satirik, memoarist, likovni umjetnik i politički djelatnik te dugogodišnji uznik jugokomunističkih kazamata, u dva navrata, U Beogradu pa u Sarajevu, suđen ukupno na sedamnaest godina, ali je ipak oslobođen prije punog izdržavanja druge, zapravo treće, petnaestogodišnje tamnice (ako računano i rano cetinjsko iskustvo zatvora).

Rođen je u Boki, u Đenovićima, 28. veljače 1929. Otac Gracija tu je došao iz Dobrote pokraj Kotora. Majka mu je Katica Opušić iz Konavala (Hrvatska), selo Popovići. Školuje se u rodnom mjestu, u Kumboru (niža gimnazija) i Herceg Novom (učiteljska škola).

Priključuje se, dakle, tadašnjoj književnoj omladini Crne Gore, piše pjesme koje još kao srednjoškolac objavljuje u časopisu *Stvaranje*. To je ugledan crnogorski književni mjesečnik u koji se netko mlađi teško može probiti ako nije iznimno talentiran. U Cetinju uređuje, dakle, časopis *Omladinski pokret*, nakon što mu obitelj već 1947. iz Boke preseljava u Sarajevo i nakon što je odslužio obvezni vojni rok. No, to uređivanje ne donosi mu samo političke optužbe i uhićenje, nego i izgon iz Crne Gore (1954.) Crna Gora je njegov zavičaj i on će se kasnije, kao srednjoškolski profesor, tamo ipak vratiti, u Kotor i u Podgoricu. Međutim, kada govori o domovini, onda je to uvijek Hrvatska

Nakon izгона iz Crne Gore odlazi roditeljima u Sarajevo, pa u Beograd na studij svjetske književnosti (1955.) Zanima ga posebno književnost dalekoga istoka. Piše i dalje stihove, također i satirične. Naravno, satire ne objavljuje, jer mu ih, takve kakve su, nitko ne bi ni htio ni smio objaviti, ali – pokazuje ih najbližima iz svojega književnoga okruženja. No, naravno, Udbini tajni doušnici su posvuda, to im ne promiče. On tako jednoga svoga druga, koji se jedne večeri navodno zatekao bez prenoćišta, prima u svoju sobu u studentskom domu i u svoj krevet da prenoći. (Taj koji konači inkognito kod nekoga zvao se "ilegalac", a smatralo se sramotom ne primiti prijatelja na "ilegalčenje", ako je ovaj bio bez prenoćišta; neki su imali ilegalce cijele godine!) Ujutro, Čížek odlazi na predavanje, a taj njegov drug, navodni ilegalac, također student, ostaje u sobi, prekapa njegov kufer i nalazi što je i tražio: rukopis one Čížekove kratke satire u stihovima koju je recitirao prijateljima. Tako vlast ima *corpus delicti*. Stvar, dalje, iste te 1955., završava na sudu. Čížek će biti osuđen na dvije godine zatvora, koje će – nakon polugodišnje samice u beogradskom pritvoru (prije suđenja) - provesti u Sremskoj Mitrovici (nakon suđenja) i tamo upoznati brojne komunističke disidente, također političke zatvorenike, neke ranije visoko pozicionirane glavešine koje je represijski ustroj - pozatvarao.

"Neprijateljska propaganda", dakle, nije bila objavljena, nego samo napisana i čitana u intimnom društvu, a naslov joj je

Narodni vođa

Svaki od nas
po glavu da ima

s kojim pravom?

Priznajte sami,
sasvim je dosta:

Narod s jednom glavom. 11)

"Narodni vođa" je u Jugoslaviji mogao biti samo Tito.

Tko mu je otuđio rukopis i tko ga je prokazao, Čižek kasnije, koliko mi je poznato, nigdje nije zapisao, niti javno izrekao, ali mi je, ujesen 1996., u Dortmundu, kada sam desetak dana proveo kod njega da bih uredio i kasnije priredio za tisak njegove pjesme, jer već je bio posve slijep, kazao da je taj kasnije na suđenju (1955.) bio glavni svjedok optužbe te "da se to već i na taj način zna". A kako je ime potkazivaču zna, uvjeren sam, i njegova najbliža rodbina. *Narodni vođa* ili "narod s jednom glavom" koštao je, eto, Čižeka ne samo dvogodišnje robije, nego i neshvatljive torture, i tjelesne i duševne, koja je bila svakidanja. To mu je promijenilo život i konačno ga posve usmjerilo u borbu protiv komunizma.

Nakon izdržane kazne vraća se u Sarajevo i tu upisuje studij filozofije, jer je htio, prema vlastitim riječima, izučiti marksizam i prodrijeti u bit te doktrine, da je pokuša razumjeti. I to mi je osobno rekao u napomenutom susretu. Završio je dakle taj studij u kojemu je marksizam i lenjinizam bio poseban i protežiran dio u obrazovnim procesima.

Po završetku studija zapošljava se kao srednjoškolski profesor filozofije, ali nigdje zadugo. Tih se (prošlostoljetnih sedamdesetih) godina u srednjoškolsku nastavu uvode i dva nova predmeta "Osnove marksizma" te "Teorija i praksa socijalističkog samoupravljanja" 12). No, "marksističko obrazovanje" je i prije toga bila obveza u okviru predmeta filozofije. Ubrzo se svugdje shvaća da Čižek predaje učenicima više antimarksizam nego li zaduženi predmet, odnosno "marksizam" i "socijalističko samoupravljanje", prema čemu je sada još snažnije i još uvjerenije kritičan. Biva otpuštan. Međutim – nastavnika filozofije je malo, a škole, koje sve u to doba imaju obvezu "marksističke izobrazbe" trebaju takav "nastavni kadar" te Čižek boravi i predaje "osnove marksizma" i "društveno uređenje" u više gradova i srednjih škola: Kakanj, Kotor, Titograd (danas opet Podgorica), Foča, Sarajevo. Svugdje uglavnom

ne duže od godine ili godine i pol, a u Foči priređuje samostalnu izložbu svojih skulptura (1967.). Naime, osim što je slikao, u bosanskim je šumama tražio i nalazio zanimljive panjeve i grane, koje je zatim likovno obrađivao i oblikovao od njih skulpture. 13)

U Sarajevu se "preko prijatelja" (kako mi je osobno rekao), uspijeva zaposliti kao "savjetnik" u ministarstvu znanosti, prosvjete i kulture, što se tada drugačije zvalo 14). Naoko, sve su nevolje sada za njim, ima dobar posao, čak je stanovito i etabliran, ali – "narod s jednom glavom" još postoji, a – s druge strane – događa se i tzv. Hrvatsko proljeće, bunt studenata i naroda u Zagrebu 1971. Zapravo sve je to u procesu "decentralizacije" Jugoslavije, s Titom na čelu, ali – hrvatski su komunistički moćnici, na valovima narodne želje za ravnopravnosti hrvatskoga naroda s ostalima u Jugoslaviji i u težnjoj pravednijoj raspodjeli na zajedničkim jaslama - otišli stanovito "predaleko" pa je sve to kasnije glatko osuđeno kao "nacionalistički i separatistički" ispad, a vođe studentske i političke pobune pozatvarani su, nacionalne institucije, i hrvatske i srpske u Hrvatskoj (*Matica hrvatska* i *Prosvjeta*), ukinute su. Ostale su djelovati samo kao izdavačka poduzeća, ali bez mogućnosti nacionalnog i političkog iskazivanja. Da se suzbije "nacionalističko", suzbijalo i sve nacionalno, do apsurdna. Osim jugonacionalizma, koji se čak i podstrekivao.

Vjenceslav Čížek, premda je neustrašiv borac za hrvatsku nacionalnu državu izvan Jugoslavije te oslobođenu totalitarizma i premda može objavljivati jedino u nacionalnim glasilima izvan domovine, u osnovi svojega bića nije bio nacionalist; i sam to potvrđuje. On, naime, kao gorljivi promidžbenik višestranačja i demokracije, nasuprot jugoslavenskome jednopartijskom sustavu, u *Domovini i slobodi*, jednome od temeljnih svojih političkih ogleada piše: "...višestranačnost je zaštita od nacionalizma i šovinizma". 15) Zatim dodaje: "Ne želimo, naime, da buduća hrvatska država nosi u sebi ugrađenu mržnju prema svojim građanima, niti prema susjedima". Dakle, govori jasno NE i mržnji na druge i drugačije u vlastitoj državi i nacionalizmu i šovinizmu, ali - "vlastitost kao načelo državnoga života" izražava se "Hrvatska i hrvatsko prije svega". No dodaje: "tom načelu – volji ne mora i ne može biti sve podređeno, ali sve od toga mora polaziti..." 16)

Slobodoumlje ili "drugačije mišljenje" u politici nakon 1971., a osobito već i spominjanje višestranačja, čemu Čížek svojim političkim promišljanjima teži - proganja se u Jugoslaviji još i snažnije nego dotad. Budući dakle da ne može oporbeno djelovati, a u svakom mogućem samostalnom javnom iskazivanju je sputan, 12. svibnja 1972. Vjenceslav Čížek bježi u Njemačku i živi u Säckingenu, gdje dobiva politički azil.

Premda načelno hrvatskom emigracijom nije zadovoljan, a nekmoli oduševljen, to mu je ipak jedino moguće mjesto djelovanja. Vezuje se uz Hrvatsku republikansku zajednicu, političku stranku kojoj je u programu ono što on inače zastupa i koju drži najintelektualnijom među brojnim hrvatskim iseljeničkim političkim udrugama ili strankama...

Započinje žestok verbalni rat protiv Tita i Jugoslavije: piše u emigrantskom tisku 17) članke, političke ogledе, satirične pjesme, osobito u ciklusu "Narodni narod" (gdje je konačno i onaj "Narodni vođa" iz 1955. objelodanjen), piše i "Jugo-ustav", to jest parodiju, izrugivanje s njim, od postojećih karikatura iz tadašnjih novina na tzv. "hrvatskosrpskom" pravi i objavljuje kolaže koji optužuju Tita kao diktatora i komunizam kao izopačen sustav. U ogledima zastupa samostalnu i demokratsku hrvatsku državu...To njegovo snažno djelovanje među Hrvatima izvan domovine vrlo je zapaženo, ali ne promiče ni jugoslavenskim diplomatskim predstavništvima posvuda po Europi i drugdje te Udbi, a traje do 11. studenog 1977.

Naime, toga dana iz Njemačke putuje u Italiju. Pozvala ga je tamo Ina Ovadija Musafija, tada docentica na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, njegova "prijateljica iz studentskih dana", kako za nju kaže, koja je u Milanu - tobože ili stvarno - imala nekakav znanstveni skup 18). (Čížek je markantan, zgodan muškarac, žene su mu lako "zapinjale za oko", ovu je htio "vidjeti i s njom popričati"!)

Ponudio se da će ga tamo povesti, jer ide posjetiti prijatelja u Italiji pa mu je usput, neki Hasan Milić, 19) glasan među emigrantima i "veliki Hrvat". (U memoarskom tekstu *Moje tamnovanje*, koji je zapravo sinopsis za vrlo napet i uzbudljiv film, politički triler, Čížek imenuje te Udbine doušnike. 20)

Na autocesti prema Milanu, kod izlaza za grad Como, noću, očito prema dogovoru, vozač Milić je zastao, a udbaši, iskočivši iz drugoga vozila koje ih je pratilo, odjednom su otvorili vrata njihova

automobila i slijeva i zdesna, zgrabili svoj plijen, tukući ga nemilice. "I ja sam jednoga drmnuo", piše u životopisnom zapisu, premda protiv njih četvorice, a i onoga petoga, koji ga je vozio - nikakva izgleda nije imao. "Tko ste vi?, upitao ih je Čížek, dok je još bio pri svijesti. "Mi smo banda. Hoćemo lovu." "Istinito su se predstavili" – zaključuje Čížek. 21) Tako ga je Udba uhitila, noću, bez svjedoka i tajno ga, bez znanja talijanskih vlasti – vratila u Jugoslaviju. Kako i kojim putem, to samo oni znaju. Ima li o tome zapisa negdje u Udbinim arhivama, to je dvojbeno, ali teško je povjerovati da su oni te vrste sačuvani i dostupni., premda bi svakako bilo zanimljivo usporediti njihov i Čížekov pisani trag o tome. Ovdje se možemo osloniti samo na zapise neposrednoga protagonista, a oni su činjenični: doista je bio otet i doista mu je kasnije suđeno.

Tijekom tajnoga prebacivanja u Jugoslaviju omamljivan je bio sustavno, a probudio se nakon nekoliko (ni sam se ne sjeća koliko!) dana, opet u automobilu koji je drndao negdje po makadamu. Bio je i oslijepljen, što je kasnije svakako dovelo do ubrzanja njegove sljepoće, tim više jer je bio već narušena vida. Bio je toliko premlaćen da nije mogao ni hodati pa su ga unijeli u neku baraku, kasnije se ispostavilo negdje u šumi iznad Risna. Tu su brojni iz državne "bezbednosti", skupa s "generalom Herljevićem" (inače Hrvatom) koji je tada bio "savezni ministar unutrašnjih poslova", dolazili vidjeti ga, kao kakav krupan trofej u lovu, što je i bio, a Duško Zgonjanin, tada visokopozicionirani komunistički moćnik, šef Udbe BiH, rekao mu je: "Ne zna se što će s tobom biti, hoćemo li te predati sudu ili nećemo. O tome se još vijeća. Što se mene tiče, ne bih te htio imati na savjesti." 22) (Da ga nisu "predali sudu", bili bi ga – najvjerojatnije – anonimno smaknuli, a "nestanak" prikazali kao "međusobni obračun ustaške emigracije", to je bio u više poznatih slučajeva potvrđen uzorak djelovanja te službe!)

Navodno je to "vijećanje" išlo čak do Tita i navodno je Tito rekao: "Sudite mu prema zakonu!" Međutim, to su samo Čížekove pretpostavke, na osnovi onoga što je čuo od svojih "isljednika", ali moguće su, s obzirom na to da mu je suđeno, a nije likvidiran, što se itekako moglo dogoditi.

"Prema zakonu" to je značilo optužbu za "verbalni delikt", to jest za "neprijateljsku propagandu" u inozemstvu, a to je - prema tadašnjemu zakonu - bilo kažnjivo s najviše petnaest godina zatvora.

Točno toliko (maksimum predviđenoga!) je i dobio, na suđenju u Sarajevu 8. kolovoza 1978. Budući da se presuda unaprijed znala, suđenje je bilo formalnost, zapravo farsa. Branitelja je imao "po službenoj dužnosti". 23) Na suđenju je rekao samo da je sve već zapisano tijekom istrage (bilo je toga oko tristo stranica!) i da bi rado popio kavu, koju su mu i donijeli, te ono o Titu, da je diktator i da mu zato želi smrt, što je bio odgovor na izravno sučevo pitanje "što misliš o našem predsjedniku".24)

Prethodno je prošao kalvariju. Mrcvarili su ga i tjelesno i duševno, osobito u istražnom zatvoru u Sarajevu, kamo je prebačen nakon što je "izvijecano" da ga se ne smakne, nego da mu se sudi. Lažna strijeljanja, e da bi iznudili priznanje, bila su u njegovu slučaju posve suvišna jer on doista nije imao što "priznavati": i što radi i kako radi, sve se znalo, jer je sve napisao i objavio, ono najvažnije u pet svojih temeljnih političkih ogleda: *Domovina i tuđina*, *Domovina i sloboda*, *Državni ateizam*, te dva koji se izravno bave komunističkim sustavom: *Političke ustanove u komunističkom političkom "sustavu"* i *Fenomen političkog otuđenja u uvjetima komunističke diktature* 25). Čižek dakle poznaje marksizam, naravno - studirao ga je, kao i jugoslavensko društveno uređenje tako da su njegove analize i opaske stručne te razaraju taj sustav iznimno kvalificirano. Vjenceslav je Čižek stoga za komunističke vlasti u Jugoslaviji doista bio posebno neugodan i opasan protivnik. Ali, samo kao autor eseja: "emigrantsko podzemlje" nikada ga i nije zanimalo niti je o tome išta znao. No, to je zanimalo njegove mučitelje!

U zadnjemu od navedenih ogleda (*Fenomen političkog otuđenja u uvjetima komunističke diktature*) Čižek piše: "Svaki pa i jugoslavenski tip komunističke diktature upravljen je protiv čovjekove vlastitosti.(...) U toj ideološkoj ogradačenosti čovjek nije javna osoba, nema *pravo* odluke niti mogućnost izbora.(...) U rukama političko-upravno-vojnog sloja usredotočena je cjelokupna vlast i moć odlučivanja, a na drugoj strani su oni koji su pozvani samo da se s tim odlukama slože i da se u skladu s njima ponašaju. U takvom stanju pocijepanosti koja nije ni klasna, ni staleška, ni kastinska, ni rasna, ni vjerska, nego *nasilnička*, manifestacije otuđivanja vidljive su kao:

- osjećaj nemoći,

- stanje nepovjerenja i
- obezličavanje (...) U jednopartijskom dakle nužno birokratskom i birokratiziranom društvu, čovjek se otuđuje i od svih *drugih* ljudi. 26)

Pišući pak o političkim ustanovama u komunističkom političkom "sustavu", Čižek, uz pomoć znanosti i stručne literature, razobličava taj sustav, koji već u naslovu stavlja u navodnike, te tvrdi: "Komunizam ili 'socijalizam', kako je dosad vidljivo, nezamisliv je bez diktature (...) U teoriji i praksi komunista marksizam je, kao povijesno-humanistička pobuna protiv vladavine okolnosti nad čovjekom, preoblikovan u afirmativnu političku ideologiju, koja izjednačuje radničku klasu s vladajućom partijom, a društvo s državom. Time je Marxovo učenje doživjelo pozitivističku degradaciju, pretvorivši se u apoteozu totalitarne vlasti gdje je politička empirija uzdignuta na razinu teorijskog načela: državna moć proglašena je vrelom istine, a partijski 'um' kriterijem istinitosti". 27)

Dakle, Čižek uistinu odlično poznaje ono o čemu piše te argumentirano razlaže i razobličuje jugoslavenski komunistički režim kao nehuman i nasilnički.

Znali su to i njegovi istražitelji, pa i onaj neposredni i očito najvažniji u čitavome procesu istrage pa i na suđenju, neki Vinko. Predstavljao se kao Hercegovac, kojemu Čižek nikada nije saznao prezime, a možda je i ime bilo kodno. On mu je – što Čižek zapisuje kao anegdotu – jednom rekao: "Profesore (tako su ga "isljednici" oslovljavali, sa stanovitim poštovanjem, op. aut.) Bog te jebo, što nisi naš!" 28)

Slijedi zatvor u Zenici, odnosno "kazneno-popravni dom", koji Čižek opisuje kao "logor, ludnicu, stočnu farmu i školu kriminala istodobno." 29) Stalno je ili u samici ili u velikoj prostoriji s najtežim kriminalcima, neki ga od njih i štite od drugih, a upoznaje tu i neke "političke" ("političkih" je bilo više od pola, najviše Hrvata, zatim Albanaca te pokojni Srbin, bilježi Čižek u prisjećanju na tamnovanje). Nema nikakve liječničke pomoći, tako da je od batina, mrcvarenja, prljavštine i medicinske zapuštenosti posve oslijepio, a kada su mu, nakon osam godina tamnice, u higijenski i u svakom drugom pogledu krajnje neljudskim uvjetima, ponudili pomoć zatvorskoga liječnika, odbio je, nemajući u nj povjerenja; ionako je bilo kasno.

Kasnije, na slobodi, ipak je potražio okulista, ali – do kraja je života mogao razaznavati samo svjetlost od tame.

To strašno mjesto najteže je podnosio stoga što nije mogao "ni čitati ni pisati". Time je cilj osude, što se tiče onih koji su mu sudili, bio u potpunosti postignut – Čížekovo je političko djelovanje posve onemogućeno. Ali, i književno. Nekolike je pjesme iznio iz zatvora tek "u glavi". Razvio je, naime, poseban način mnemotehnike, pamteći i često ponavljajući kraće poetske sastavke. Ipak, toga je malo. Ali je, osim što je umjetnički dojmljivo, ujedno i dokumentarno te svjedoči o stravičnu iskustvu neshvatljivo okrutna kazamata. 30)

U međuvremenu, kazna mu je smanjena na dvanaest godina, te mu je, još i prije toga, 29. srpnja 1988., rečeno da je pomilovan.

Naime, koliko je sve to s njime u komunističkoj ("socijalističkoj") Jugoslaviji ostalo gotovo posve anonimno, u tadašnjoj zapadnoj Europi je odjekivalo. Zanimala se za njega organizacija Internacional Amnesty, kao za "zatočenika savjesti", zatim Međunarodno društvo pisaca PEN (tako sam i ja za njega čuo, negdje oko 1985., kada smo mu u Hrvatskom PEN-u u Zagrebu izglasovali neku manju novčanu pomoć; tada je bio predstavljen kao "neki bosanski profesor kojega štiti Amnetsy International", pa smo, eto, i mi obvezni to poštivati; Hrvatskome je PEN-u to bilo naloženo iz svjetske središnjice, kako se o njemu izrazio i kako nas je o tome obavijestio Predrag Matvejević, u tome trenutku predsjednik Hrvatskog centra PEN-a...). Osobito se njemačka država zanima za nj kao za svoga azilanta.

Jugoslavija u to vrijeme treba kredite, a Njemačka, posebice Hans Dietrich Genscher, tadašnji ministar unutarnjih poslova Njemačke, to uvjetuje puštanjem Čížeka (dakle njemačkog azilanta) na slobodu. 31) Njemu se, iznenada i neočekivano, smanjuje robija, a zatim naglo i prekida. Od ukupno dosuđenih sedamnaest, odležao je, sve zajedno, s onim ranijim zatvorom, dvanaest i pol godina. (Doista ga se može usporediti s u svijetu poznatim Mandelinim dugim političkim tamnovanjem...)

Ljudska prava u socijalističkoj Jugoslaviji u vrijeme Čížekova robijanja štiti Vladimir Šeks, predsjednik hrvatskog Sabora (2007. godine), pa potpredsjednik (2008.). Šeks ga, prema osobnome Čížekovu svjedočenju, i dočekuje u Sarajevu, nakon izlaska na

slobodu. Stoga sam se 1996. i 1997. njemu, tada također potpredsjedniku Sabora Republike Hrvatske, i pokušao obratiti u želji da pomognem Čižeku kako bi došao živjeti u Hrvatskoj, ali nisam u tome uspio 32).

No, vrtimo se kronološkom slijedu događaja: nakon puštanja na slobodu i kraćega boravka u Sarajevu, 1988. Čižek ide u Zagreb, gdje ga prima njemački konzulat, kao svog azilanta. Ali, do putovnice je bio još relativno dug put, njemačka je diplomacija morala oštro reagirati na odugovlačenja i opstrukcije toga postupka. 33)

U Zagrebu odlazi po pomoć i razumijevanje i u Društvo književnika Hrvatske (kako se Društvo hrvatskih književnika tada zvalo). Tu sreće tri ugledna hrvatska pisca. Iako dvojica od njih slove kao izrazito nacionalno orijentirani u svojem književnom djelu, Čižek tvrdi da su se svi razbježali od njega! 34) Citira Njegoša: "Strah životu kalja obraz često." 35) Činilo se još uvijek preopasnim čak i sresti ga! A i bilo je tako!

Konačno (7. studenog 1988.) dakle ipak (drugi put) odlazi u Njemačku, gdje kao azilant dobiva stan u Dortmundu, blizu svoje sestre, jer mu – obnevidjelu – treba stalna pomoć. Uskoro se ženi Zorom Trek, posve novom osobom u svom životu, koju je isprva unajmio za pripomoć, ranijom tajnicom jedne sinjske osnovne škole, vrlo naočitom ženom kakav je i sam bio. Ona ga vjerno prati i u svakom smislu mu pomaže kroza sada smiren, ali od javnosti gotovo posve izoliran život, još i u sljepoći, priča mu npr. što vidi dok šeću itsl., sve do prerane i nenadane smrti od raka, u Dortmundu, 25. studenog 2000. Nekoliko dana kasnije, 1. prosinca 2000., pokopan je na groblju u Sinju, u grobnicu obitelji Trek, čemu prisustvuje mali broj uglavnom njezine rodbine i poneki prijatelji 36). U javnosti nigdje ni glasa, u novinama nigdje ni retka o tome. Tipično hrvatska posla! Uostalom, za nj "nitko i ne zna"!

Zora Trek, za njegove bolesti i skupa s njim, sakuplja njegove rane ili najnovije pjesme te poslije povjerava rukopis Vjekoslavu Bobanu, tako da zbirka stihova "Sok od kiše", kojoj sâm daje naslov, a s Bobanovim pogovorom *Skica za portret*, izlazi 2000., u Zagrebu. 37) Njegovu književnu i uopće pisanu ostavštinu gospođa Čižek sačuvala je i predaje je Nacionalnoj sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu. 38)

Zavidna filozofskog znanja, posebno marksizma, Vjenceslav Čižek je u svojim oglecima i inače jedan od najobrazovanijih, ako ne i najobrazovaniji, jedan od najargumentiranijih, ako ne i najargumentiraniji, jedan od najžešćih, ako ne i najžešći, jedan od najbeskompromisnijih, ako ne i najbeskompromisniji, jedan od najdosljednijih, ako ne i najdosljedniji, jedan od najupornijih, ako ne i najuporniji ... borac za samostalnu i demokratsku Hrvatsku. Uza sve to, on je i najviše propatio i najduže robijao za takvu državu.

Pa, kada je 1991. na osnovi prethodnoga referenduma proglašena, a zatim (1992.) i međunarodno priznata samostalna hrvatska država, bilo bi očekivano da takav pregalac za nju bude pozvan u Hrvatsku, da bude poznat, priznat i slavljen na velika zvona. Ništa od toga! Nije mu uspjelo osigurati za sebe niti sobu u nekom staračkom domu u Zagrebu, što je pokušavao i za što bi rado bio zamijenio svoj azilantski stan među turskim, afričkim i drugim strancima i azilantima na otužnoj periferiji Dortmundu.

To je bilo tako - prije nego je sreo Zoru Trek. Nakon toga i pošto su se vjenčali, dolazio je skupa s njom povremeno do Zagreba, makar da utaži žudnju za Hrvatskom. Premda je nije mogao vidjeti, osjećao je. Sjeo bi na neku terasu na Trgu bana Jelačića i uživao u zvukovima, u riječima prolaznika... (Sve to znam "iz prve ruke"; sjedao sam s njima.)

Što je spalo tako da nije došao živjeti u Hrvatskoj, dijelom je, moglo bi se reći, i sam kriv. Izravan u ocjenama i otvoren u mišljenju, još i prije negoli je sve oko osamostaljenja Hrvatske ozbiljno krenulo, još 1989., kada Franjo Tuđman obilazi emigraciju i izlaže im svoj politički program, Čižek u časopisu *Nezavisna Država Hrvatska* u Kanadi objavljuje članak naslovljen *Politička zanovijetanja Franje Tuđmana*. 39)

Ne treba ni pogledati što ispod toga naslova piše, dostatan je sam naslov, odnosno riječ "zanovijetanja". Franjo Tuđman je bio "taštiji od Tita i Krleže zajedno" te su zbog toga i on i Hrvatska imali nepotrebnih nevolja. 40) Tuđman, pa da - "zanovijeta"?! Navodno je, naime, Tuđman to vidio i naljutio se. Nitko od bližnjih mu i podčinjenih, a i od ulizica i prirepaka kojima je bio stalno okružen, nije se, siguran sam, niti usudio spomenuti mu Čižeka. Barem, nisu se to usuđivali oni koji su bili oko njega u državničkom aparatu, a sam Čižek, skromni azilant, bez pomoći hrvatskih vlasti ili kakva

moćna darovatelja (kojega tada još nema!) nije imao materijalnih mogućnosti doći u Hrvatsku i tu organizirati život. U tom bi slučaju, naime, ostao bez azilantske pomoći jer više ne bi bio azilant. Nitko iz vlasti ili iz za njegov slučaj relevantnih institucija u samostalnoj Hrvatskoj ili nikada nije čuo ili nije htio ni čuti za nj, to je moje osobno iskustvo, sve zbog onih nesretnih "zanovijetanja", ili moguće zbog straha da bi se Tuđman mogao okomiti na onoga koji mu spomene Čičeka. Premda za to nema, a teško da i može biti ikakva, osobito pisana dokaza, pa to dakle nije "znanstvena tvrdnja", ipak sam posve uvjeren da je bilo upravo tako.

Tragično je to što su, glede samostalnosti Hrvatske, pa i načina da se to postigne (oružjem, borbom) Čiček i Tuđman bili istomišljenici (vidljivo je iz Čičekovih eseja!). Međutim – na predavanju u Kölnu 1989. očito nije bilo rečeno ono što je Čiček htio čuti, a Tuđman "samostalnu Hrvatsku" na tome predavanju moguće nije spominjao i iz taktičkih razloga...?! Brzopleto i bez provjere (bez razgovora s Tuđmanom, koji je u emigraciji tada još zapravo nepoznat, tek kreće "u akciju") napisao je članak o Tuđmanovu "zanovijetanju" i pričanju o nebitnim stvarima, "velikosrpskesrpske laži" itd., ne spominjući bitno: samostalnu državu i borbu za nju. Taj zapravo usputni tekstić ("oko kartice i pol") poput one rugalice Titu u mladosti – bitno mu je utjecao na sudbinu.

* * *

Osim ogleđa, članaka, kolažnih karikatura i satira, anegdota itd., koje je, pod svojim imenom i brojnim pseudonimima objavljivao po emigrantskom tisku, Čiček je ukupno, između 1991. i 2001. objavio šest knjiga, dvadeset i dva članka i ogleđa te je zabilježeno devet u tisku objavljenih razgovora s njim. 41) Tri knjige su pjesničke, s time da *Bosonoga prašina* donosi zapravo izabrane pjesme iz prve knjige *Krvopisi predsvanuća* (Buenos Aires, 1989.), a ostalo su satire, zapisi iz tamnice i politički ogleđi.

Usuprot uvrštavanju njegovih pjesama u neke antologije hrvatskoga pjesništva, Vjenceslav Čiček ni u hrvatskoj književnosti ni u političkoj esejistici još nije ni približno odgovarajuće vrednovan; posve je postrance i uglavnom anoniman. U Crnoj Gori pogotovo, osim ako je još živ ponetko iz tadašnje književne

omladine Crne Gore pa bi se mogao prisjetiti da je Čížek ponešto objavljivao kao književni poletarac na Cetinju. 42) Ali u sadašnjoj književnoj javnosti, kao ni u zapisima – ne postoji! Usuprot nekolikim odličnim, pa bez prigovora i antologijskim pjesmama, ukupno gledano - ostao je minoran i marginalan pjesnik, za što, na žalost, itekako ima opravdanja. Ipak – u Hrvatskoj se to ponešto mijenja na bolje. Svejedno, mnogi, golema većina ljudi, pa i književnika - i ne zna za nj.

* * *

Pjesme piše u razdoblju od pedeset godina, budući da su prve objavljene one nastale upravo u Cetinju 1950., a zadnje 1999. u Njemačkoj. Međutim, sveukupni mu je pjesnički opus ipak malen, svega stotinu i dvadesetak naslova. Za dugih zatvorskih godina ni retka nije bio u prigodi napisati, ranije je u nemogućnosti objavljivati, a kasnije slijep - tako da to bitno utječe na malobrojnost njegovih radova. Njegovo je književno djelo, osim pjesničkoga, većim satiričko i ogledničko, na razmeđu književnosti, politike i filozofije, te publicističko.

Pjesništvo mu je stilski vrlo raznorodno, od slobodna stiha pejsažne lirike iz polovice prošloga stoljeća do misaonih i nostalgičnih sastavaka djelomično vezana stiha, pisanih u Dortmundu potkraj života, a i vrijednosno je posve neujednačeno. Pjesme su mu vrlo često maleni, sažeti i hermetični zapisi, zatim satirični stihovi, a rjeđe u prozi. No, upravo je u pjesmama u prozi, i estetski i gnoseološki, ostvario najvrjedniji dio svojega stvaralaštva.

Na ovome mjestu izuzimam samo one naslove koji se odnose na Boku, a toga je zapravo malo, ali – to je najbolje što je napisao.

Čížek, međutim, Boku u djetinjstvu, zavičajne Đenoviće, Kumbor i Herceg Novi, doživljava samo kao mjesto stanovanja: roditelji siromaškog radničkog djeteta tamo imaju stan u kojemu se samo "jede i prespava", 43) televizora još nema, a pravi okoliš za svoj duh dječaćić nalazi kod djeda u Konavlima, o kojima piše nadahnuto i zaneseno. Taj konavoski ruralni okoliš, djedovo ognjište te konavoski krajolik, inspiriraju ga za vrlo cjelovit ciklus kratkih pjesama, gotovo haikua, *Konavoski spomenak*. 44) Napisan je u emigraciji, u Njemačkoj, nakon 1972., dakle za prve emigracije

(1972.- 1977., druga je od 1988. do smrti 2000.), mnogo godina kasnije. U ranom razdoblju, onom cetinjskom, u pejzažnim sastavcima, da se odnose na Boku razaznajemo tek prema nekim riječima ili sintagmama: "ribari", "luka", "jedra" "miris pržene ribe" i slično. 45)

Boki se, u stihovima potkraj života, vraća stanovito motivski, najizrazitije u pjesmi *Bokeljskoj mimozi*, 46) napisanoj u Dortmundu ("10. studenog 1998."), kojoj se nostalgичno obraća izravno: "Nećemo se više nikad ljupko pogledati/ Rekla si mi da ćeš svagda mrazu prkositi/ kad me ne bude na ovome svijetu. Tako smo slični, hrabriji od zbilje./ zlatice moja premaljetna."

Doista, Čížek jest bio hrabriji od zbilje, znao je i sam da je tako.

Najkreativnije, najcjelovitije i najbolje Čížek se Boki vraća vjerojatno za svoga srednjoškolsko-profesorskog boravka u Kotoru, ali ni mjesto ni godinu nastanka ciklusa *Bokeljska svitanja* nigdje ne navodi. 47)

Taj kratki ciklus, samo sedam naslova, potvrđuje ga međutim kao izvrsna pjesnika, jedinstvena senzibiliteta upravo za bokeljske posebnosti. Četiri su pjesme u prozi ("Kiša", "Nebo", "Međe" i "Kotor", a tri su stihovi "Kad ne umrem", "Mimoza" i "Katica", to je ime njegove majke).

Mislim da nitko kao Čížek nije tako dojmljivo osjetio i predstavio atmosferu kiše u Boki: "Jer kiša u Boki ne pada, nego silazi s nebesa". Jednako posebno pjeva i o nebu koje je "razapeto između brda", i o međama ("bez međa ni zemlja ne bi imala u što stati"), ali za ovu prigodu predstavimo pjesmu *Kotor* koju zavređuje svaka ozbiljna antologija hrvatske pjesme u prozi. 48)

Kotor

*Od kamena, u kamenu, pod kamenom,
S dvije strane ograđuju ga vode podlokače, a s treće slana.
Četvrta mu priljubljena uz stopalo Lovčena. Niotkud ga ne možeš
vidjeti. Ugledaš ga kad i on tebe.
Sićušan sivac golub u tijesnome gnijezdu stariji je od pamćenja
najstarijeg ljetopisa.
Sazdan od goleme sumnje u vanjski svijet. Sunce ga samo ovlaš
ogrijeva.*

Usred zime, kad se glavna gradska vrata pritivore, prometne se u prostranu prohladnu kuću s mnogo starije čeljadi. Vrijeme se uspori, a obdanica toliko skrati da se i ure s gradskog tornja s nevjericom oglašavaju.

*Putniku namjerniku tada se učini da je dospio na kraj svijeta.
Kao što i jest.*

Premda puni estetski prihvata ove pjesme može imati samo onaj koji je prezimio u Kotoru ili makar u kojem drugom dalmatinskom ili primorskom gradiću pod brdom, a uz more, pjesma je ipak jedinstvene slikovitosti i spoznaje. Uočimo li završne sintagme, "na kraj svijeta" i "kao što i jest", njezine su aluzivnosti višestruke. Pjesma je pravi pjesnički biser, uz tek još ponekoga u opusu...

Iako, žalibože, općenito gledano, ipak *poeta minor*, ovom i još ponekom pjesmom (iz toga ciklusa), Vjenceslav Čižek svejedno može stati uz one najveće.

Kao pjesnik, Čižek je suptilan, profinjen lirik, inovator u jeziku ("krvopisi", "okomitovodoravno", "svjetlokril", "ukolačeno", "svjetlarina", "lunarina" "krvarina" itd.) te svjedok svoje nesretne sudbine u zeničkim kazamatima, ali i duhovna gromada koju nikada i nitko nije uspio poljuljati.

Pjesničko djelo, dakle, sačuvano je u tri zbirčice, a stane sve u jednu zbirku. 49) Uz izdvojeno, kao osobito vrijedno valja uočiti lirske sažetke "Konavoskoga spomenka", kao i one iz "Daljine bliskog", te poneke rane i kasne verse iz posljednje knjige "Sok od kiše", a posebno nekoliko pjesama koje su nastale (ne i napisane!) u zatvoru u Zenici. (Strašno je to, nepodnošljivo strašno – pjesniku zabraniti da piše, da gotovo desetljeće i pol ne smije - nema ni čime ni na čemu ni gdje - išta zabilježiti, da pamti stihove i na taj ih način, u sjećanju – "iznosi" iz zatvora, godinama kasnije, tek kada je pušten iz tamnice! Da medicinski i higijenski zapušten oslijepi u prljavštini među najgorim kriminalcima, mahom ubojicama. Da je preživio samo tu strahotu, koja je svakako teško naškodila njegovu pjesništvu i nepopravljivo ga oštetila – bio bi "hrabriji od zbilje", ali on je preživio mnogo teža ponižavanja, koja je uspio ne doživljavati tako, nego kao čast: "kad vas žele poniziti, zdrobiti, uništiti, a vi stojte

smireno i samouvjeren. To je doista čast" – vidi uvodni citat!). Međutim, njegove iznimno teške životne nevolje utjecale su na to da Čižek nije bio u tijeku estetskih mijena i zahtijeva vremena, da je ostao postrance od poetičkih matica pa je tako i njegovo pjesničko djelo, na žalost, ostalo marginalno. I u vlastitu opusu i inače. Što, naravno, ne umanjuje visoku estetsku vrijednost pojedinih uradaka.

Likovno djelo Vjenceslava Čižeka, sastoji se od ponešto crteža i slika te skulptura koje su njegovom rukom obrađeni prirodni drveni artefakti. Zora Trek Čižek, pišući kratko o Čižekovoj duhovnoj ostavštini u knjizi "Sok od kiše" svjedoči da od njegovih likovnih djela posjeduje samo "original" slike na naslovnici te knjige, 50) a da su ostalo fotografije s jedine likovne izložbe koju je priredio u Foči 1967. godine. Ona tu bilježi da skulpture "obično predočavaju tajnovitu i mračnu stranu čovjekova življenja". 51) Originali slika i skulptura nalaze se na "meni poznatim i nepoznatim mjestima koja su mi nedostupna" 52), zapisuje gospođa Trek Čižek, što hoće reći da ona za neka djela zna gdje su, iako su njoj nedostupna. No, stanovito likovnim radovima treba smatrati i kolaže koje je radio pomoću tuđih karikatura i fotografija u emigraciji (onoj prvoj, od 1972.), u svrhu političkoga djelovanja protiv diktature u komunističkoj Jugoslaviji, sve do Udbine otmice (11. 11. 1977.) Nakon toga, u zeničkom zvjerinjaku, ni likovna ni pjesnička djelatnost nije više bila moguća. Pjesnička se obnovila potkraj života, ali likovna ne; slijep je!

No, u zaključku ostaje nepobitno da su mu komunistički kazamati bitno onemogućili i pjesničko i likovno umjetničko stvaralaštvo te da su i s te strane - uništavajući mu mogućnost kreacije - sustavno uništavali njegov život, samo stoga jer nije bio politički istomišljenik vladajućih, a nije htio pretvarati se da jest.

Ogledničko djelo Vjenceslava Čižeka osakaćeno je jednakim razlozima; dok je bio u Jugoslaviji, bilo kakvi članci protiv nje i protiv Tita – nemogući su. I sam kaže da nikada ne bi bio dobrovoljno otišao u političko izgnanstvo niti zatražio azil da je u Domovini mogao slobodno oporbno djelovati. "Rušenje Jugoslavije, a oslobađanje Hrvatske ne može biti socijalno-revolucionarni, nego političko revolucionarni čin." To je on napisao još 1973., kada u tom smislu rijetko tko usuđivao i misliti... 53)

Ovo nije mjesto za to, niti mi je namjera ovdje analizirati njegove političke eseje, samo ukazati na njih te pripomenuti da sav njegov oglednički opus – kako ga ja čitam i razumijevam - ima tri bitne sastojnice: čisto *filozofsku*, gnoseološku, dakle spoznajnu misao o čovjeku, zatim *političku* – usmjerenu prema demokraciji s jedne, a prema pravu hrvatskoga naroda da stvara hrvatsku samostalnu državu s druge strane te konačno *etičku* sastojnicu, gdje je sve usmjereno slobodi i pojedinca i naroda (svakoga naroda) kao i istini. Istina ga posebno zaokuplja, ali ne u spoznajnom smislu, spekulativno "što je istina"; on pouzdano zna što je: to je, za Čičeka, "sloboda čovjeka i naroda, svakoga čovjeka i svakoga naroda", 54) čemu se suprotstavila prije svega njegova spoznaja da je "komunizam, ili 'socijalizam', kako je dosad vidljivo, nezamisliv bez diktature...." . 55) Borba za tu istinu označava i njegovo ogledničko djelo i sav njegov životni put. Konkretna borba i strategija te borbe hrvatskoga naroda za svoju slobodu i vlastitu državu - nikada nije isključena, dapače! To mu je temeljni cilj.

Satiričko djelo Vjenceslava Čičeka zapravo je konkretiziranje onoga što tumači u svojim esejima. Sav njegov satirički rad – od one prve ovdje navedene rugalice narodu sa samo jednom glavom, odnosno posprdnicu Titu, pa do likovnih kolaža, osmišljen je također "borbom za istinu" upravo u tom smislu da se "samoupravni socijalizam" raskrinka kao diktatura i totalitarizam. Njegov "Jugo - ustav" 56) posvećen je "najvećem državnom cirkusu na svijetu" (Jugoslaviji) i parodija je stvarnoga tadašnjega ustava. Na istom su pravcu i "Samoupravljačka gramatika s rječnikom" 57) te "Narodni narod". 58) Posvuda je i žestok i uvjerljiv. Evo, za ilustraciju, dva primjera tih satiričnih pjesmica, uvijek kratkih – od četiri do desetak stihova, rimovanih,.: *Narodni izbori*// Razdragani svijet hrli,/ vatrogasna klapa svira,/ jugo-glasač čili, vrli,/ od jednoga - jednog bira", ili "Narodno sveučilište// Učimo se, mučimo se,/ kako bismo znanje stekli / da najveće od svih znanja/ *Slažemo se* – bumorekli." "Jugobećarac" . 59) Tu su, osim stihova, još i proglasi i politički kolaži. Osobito je ubojit kolažiranjem novinskih naslova ili karikatura iz jugo-tiska, najčešće onih iz *Vjesnika* koje crta Oto Reisinger, davajući im nove potpise i nova, satirična značenja. U svemu tome Čiček je svoje umjetničke sposobnosti, i pjesničke i likovne, pisanjem ili kolažiranjem karikatura također stavljao na

raspolaganje svojoj borbi "za istinu" te za slobodu naroda kojemu pripada.

Memoaristika ("Među nakotom zloduha" i "Moje tamnovanje" 60) još je jedna sastojnica sveukupna njegova djela, danas moguće s čitateljske znatiželje (receptijski) i najzanimljivija. Naime, njegov životni put i njegova sudbina nerazdvojni su od onoga što je i kako je pisao. On o svojem robovanju, međutim, rijetko svjedoči deskribirajući ili narativno. Tek navodi poneke situacije, zapravo manjkavo, gledamo li s pripovijedalačkoga motrišta. No, on je prema svojoj vokaciji filozof, satirik i pjesnik, ne i pripovjedač, a osobito je nesklon bilo čemu što u njegovu pogledu nije istina ili što se ne može dokazati.

Da je bio takav, da je junačno stao sam protiv totalitarizma, sam protiv Udbe, sam protiv diktatora, dva su temeljca, a oba baštini iz obitelji, iz odgoja. Siromašno je radničko dijete, po majci Katici seljačkih korijena, odgajano tako da je moral na osnovama vrednota katoličkoga katekizma i "božjih zapovijedi" u središtu življenja. Na tome se izbrusio njegov svjetonazor.

Drugi upornik njegovu junačnom i moralno nesavrtljivu življenju lako je uočiti u njegovoj nepokolebljivoj vjeri u Boga. Prisjetimo se onoga trenutka kada mu je, u izgnaničkoj sobici u Njemačkoj, bilo jasno da mora "podnijeti žrtvu": "Kleknuo sam ispred raspeća u svojoj sobi..." 61)

Rodoljublje je pak baštiniio od oca, za kraljevine Jugoslavije poklonika Hrvatske seljačke stranke, koji mu je odmalena usađivao ljubav za Domovinu. 62)

Ono za što je Čižek svjesno žrtvovao svoju osobnu slobodu, za što je podnio tolike patnje – to je zapravo to što svi mi danas uživamo: sloboda i demokracija.

Za slobodnu, višestranačku i samostalnu Hrvatsku Čižek je ginuo, izgubivši vid, žestoko se tukući, i ne samo riječima. No, da je živ, siguran sam (uostalom – i pokazalo se!) - ne bi se dopadao većini današnjih hrvatskih demokrata na vlasti, a ni crkvenim ocima koji su materijalno (plaće, nekretnine, dionice...) prigrabili čvršće nego vjeru... Ne bi upravo stoga jer je bio beskompromisan, moralno posve čist, vjernik čvrstinom svojih uvjerenja prisposobiv svecima, svjesno prihvaćajući patnju i odricanje e da bi ostvario svoje poslanje i djelo, idealist nadasve nesretne sudbine.

Kako je početo, neka bude tako i završeno, Čižekovim riječima: "Emigracija me nikada nije privlačila niti oduševljavala. Moja progonstva u domovini nisu uslijedila kao odmazda za moje buntovništvo. Ja sam tih i radin čovjek koji ima samo jednu strašnu manu: hoće raspravu, dokaze, istinu. To sam tražio i ništa više. I nisam se čudio onima koji istinu nisu znali, nego onima koji se nje stide, a znaju!" 63)

Tako piše o razlozima svoga izbjeglištva, međutim u ogledu *Domovina i tuđina* već u prvoj rečenici bilježi kako mu je bilo u tuđini: "Teže je duši čovjeka biti slobodan bez domovine nego biti u domovini bez slobode – to je moj najjači dojam, najuvjerljiviji zaključak koji mi se nametnuo u prvim danima vlastite emigracije." 64)

Na žalost, u "vlastitoj emigraciji" ostao je - doživotno. Svakako i zbog "Zanovijetanja Franje Tuđmana"!

Nema za to nikakva dokaza, ali ipak znam zašto je nastojao, kad god je mogao, doputovati u Hrvatsku, zašto je tako žudno upijao mirise i zvukove, hrvatski jezik prolaznika na ulici za kratkih (plaćenih!) boravaka u Zagrebu. Ali, nikada nikoga i ništa nije molio, osim svoju voljenu i odanu gospođu Zoru, uspravan i odvažan do kraja života.

Sažetak

U početku se citiraju neke od misli Vjenceslava Čižeka (1929.-2000.), rodom Bokelja, hrvatskog pjesnika i filozofa te borca za ljudska prava i slobodu pojedinca i naroda, kao i za istinu o totalitarizmu Titove Jugoslavije. Čižek je dva puta suđen i zatvaran, (1955.) zbog satire o Titu kao "narodu s jednim glavom", a drugi put zbog "neprijateljske propagande", ukupno na sedamnaest godina zatvora od čega je izdržao dvanaest i pol (Spominje se i kraći rani zatvor u Cetinju, već 1952.). Stoga je prozvan "hrvatski Mandela". Kao njemački azilant, postao je "zatočenik savjesti" te se za njega zanimala *Inernational Amnesty* kao i međunarodna udruga pisaca PEN, koji ga je uzeo u zaštitu. Dva je puta i emigrirao, 1972., nakon čega u iseljeničkom hrvatskom tisku žestoko, posebno ogledima i satirama, napadao Tita i komunistički režim kao diktatorski, a zalaže se za samostalnu i demokratsku hrvatsku državu. Udba ga je (1977.)

otela u Italiji i tajno vratila u Jugoslaviju gdje je, nakon unaprijed poznate osude, zatvor izdržavao u Zenici zajedno s kriminalcima, a drugi put 1988., nakon što je na pritiske iz Europe bi oslobođen robije. U zatvoru je prošao strahovite torture i oslijepio od posljedica batina i zapušenosti, a ništa nije smio ni pisati.

Sve to je središnji dio ovoga rada, da bismo se zatim pozabavili etičkim vrijednostima njegova pisanja i djelovanja, njegovim snažnim osobnim moralom. On je borac za slobodu svakoga pojedinca i svakoga naroda te za samostalnu hrvatsku državu kao i borac za demokraciju kakvu danas uživamo, no i s Franjom Tuđmanom, prvom predsjednikom hrvatske države, došao je u sukob te se do kraja života nije uspio vratiti u slobodnu Hrvatsku.

Posebno se predstavlja njegovo pjesničko djelo, osobito koliko se odnosi na Boku, navodi se njegova pjesma u prozi *Kotor*, te predočava i njegov likovni, esejistički i satirički rad, koji je prije svega u službi političkoga djelovanja.

Rad završava kako i počinje – citatima iz Čížekova djela kojima se zaokružuje prikaz života mu, njegove neobične i tragične sudbine.

Bilješke

1. UDB-a, "uprava", a kasnije, od 1964., "služba" (SNB) državne sigurnosti, srpski "bezbednosti", u bivšoj SFRJ, vidi: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Tar – Viš, Novi Liber, Zagreb, 2004., str. 173.
2. "Narod s jednom glavom" metafora je vlastodršca, u ovom slučaju Tita iz ovdje navedene satire (Narodni vođa).
3. Tako je "čitao skraćenicu" JBT (Josip Broz Tito), osobito u karikaturama, vidi: Ljekovito trnje, Satirični listići, Naklada DHK HB, Mostar 2000., str. 65
4. Ibidem, Uvod, str. 5. Prethodno sam ga nazvao "Bokeljski Job", vidi: Bosonoga prašina, Školske novine, Zagreb, 1994., str. 57.
5. "Tako smo slični, hrabriji od zbilje,/ zlatice moja premaljetna.", *Bokeljskoj mimozi, Sok od kiše*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2001., str. 40.
6. *Borba za istinu, Hrvatska republikanska zajednica*, Zagreb, 2001., str. 63.

7. Ibid., str. 7, preneseno iz časopisa *Republika Hrvatska*, Toronto, Kanada, br. 165. str. 16.

8. Nakon Udbine otmice i teških premlaćivanja, više je izvođenja na lažna strijeljanja, koja su, osobito psihološki, iznimno okrutna, no on svejedno na suđenju jasno izjavljuje da "Titu želi smrt", a dosta je i drugih dokaza iznimnih junaštava, vidi: "Moje tamnovanje", *Borba za istinu*, str. 51-67.

9. Ibid., *Životopis*, "zatvaraju ga 1952." str. 71. Iz toga *Životopisa* kao i iz knjige *U raljama zloduha*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., *Omladinski pokret* u Cetinju "uređivao je 1953." Dakle, ako je 1952., zatvoren, a 1954. izagnan iz Crne Gore, a između toga je još uređivao časopis, to mora biti da je bio kratkoročan zatvor, neki nesporazum koji je potom izglađen, ili je moguće časopis ipak uređivao samo ranije (?!). Nema potvrde da je bio i predsjednik Književne omladine Crne Gore (a u razgovoru, u njegovu azilantskom domu u Dortmundu 1996. nismo se doticali te teme!), no taj bi se podatak moguće našao negdje u cetinjskim arhivima, što je ovome autoru sada nedostupno, a nije niti osobito bitno. Izgon iz Crne Gore dobiva najvjerojatnije stoga jer je kao urednik došao u sukob s republičkim komitetom Komunističke partije zbog toga što o Staljinu objaviti, a što ne – ako je dobro razumjeti razne biografske zabilješke. "Napusti Crnu Goru, ali znaj, gdje god bio stići će te naša optužnica" – navodno mu je tada rečeno, navodi se tako u biografskoj zabilješci te knjige (*U raljama zloduha*).

10. Sva ostavština Vjenceslava Čižeka (rukopisi, dokumenti sa suđenja i drugo) u trenutku pisanja ovoga zapisa nalaze se u postupku primopredaje između Njemačke i Hrvatske, s mnogo administrativnih i formalnih prepreka i zastoja; ostavštinu je, naime Čižekova udovica Zora Trek Čižek, koja živi u Njemačkoj, namijenila predati Nacionalnoj sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, što je dakle u postupku.

11. Tada dokaz "neprijateljske propagande", pjesma je međutim prvi put objavljena tek u *Republici Hrvatskoj*, Buenos Aires, Argentina, 1974., a u Hrvatskoj u knjizi *Ljekovito trnje, satirični listići*, kao dio stihovanog satiričkog ciklusa *Narodni narod (1954.- 1974.)*, Naklada Društva hrvatskih književnika Herceg-Bosne, Mostar 2000., str. 47. I ja sam je uvrstio u *Bilješku o piscu* u Čižekovoj pjesničkoj zbirki *Bosonoga prašina*, Školske novine, Zagreb, 1995.,

str. 69, a zabilježio sam je na tome mjestu kako mi izgovorio sam autor, prisjetimo se – tada posve slijep – a ja zapisao, neznatno drugačije nego je drugdje, pa i ovdje. (Razlika je samo u tome što su tamo samo četiri stiha, ovdje ih je šest, a sve riječi su iste.)

Najnovije, o toj Čížekovoj satiri/aforizmu govori i knjiga Marka Vešovića *Špijun iz Pipera* (Sarajevo, 2010.) gdje autor piše tko je prokazao Čížeka i bio svjedok na suđenju za delikt pisanja neobjavljene pjesmičice o vođi., za što je Čížek odrobijao pune dvije godine. Međutim, *nomina odiosa sunt*. Nije važno ime nego činjenica; svatko ga je mogao prokazati i strpati u zatvor za neobjavljenu pjesmu. A ime nije bitno pogotovo ako se taj delikt (ne pisanja, nego prokazivanja!) može pripisati grijesima mladosti, a osobito ako inače u te osobe prevladavaju dobra djela i poštenje te kasnije neosporno velike zasluge za (hrvatski) narod ... Tko je od nas pozvan suditi...

12. Tako se ti predmeti sedamdesetih godina prošloga stoljeća, poslije tadašnje "reformne školstva", zvali u tadašnjoj Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, a jednako tako ili približno tako, nazivi su varirali, ovisno i o tipu škole – no sadržaj je uglavnom isti ili sličan – i u drugim "socijalističkim republikama". Te premete obvezno tumače profesori filozofije, to je dio njihova obrazovanja! Tako je npr. Čížek u Kotoru predavao *Filozofske nauke i društveno uređenje*, što je ostalo zapisano u prigodnoj publikaciji prigodom stogodišnjice gimnazije Stjepana Mitrova Ljubiše (1865. – 1965.).

13. "Skulpture je pravio iz pronađenih starih korijena i panjeva u šetnji kroz bosanske šume. Obično predočavaju tajnovitu i mračnu stranu čovjekova življenja", ZORA TREK ČIŽEK: *O duhovnoj baštini profesora Vjenceslava Čížeka, Sok od kiše*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2001., str. 92.

14. Zvalo se *Republički sekretariat za odgoj, obrazovanje, nauku, kulturu i fizičku kulturu* dotične od jugoslavenskih republika, ili je to bio pokrajinski, sličan naziv.

15. *Domovina i sloboda, Republika Hrvatska*, Toronto, Kanada, br. 105, 10. travnja 1976., str. 9 - 14.

16. Ibid.

17. U Okružnom javnom tužilaštvu u Sarajevu, KT. 41/78. od 29. 6. 1978. na stranici 5 piše: "U periodu od 1973. do pred kraj 1977.

godine posebnu pažnju zaslužuje njegova aktivnost koja se manifestovala kroz vrlo obimno pisanje raznih članaka neprijateljske sadržine, zatim eseja, letaka, pamfleta, anegdota, crtanja karikatura i sl. Sve je ovo objavljeno u raznim novinama i časopisima ustaške emigracije kao što su "Hrvatska borba", "Otpor", "Hrvatska revija", "Republika Hrvatska" i drugim, posebno u listu "Rakovica", glasilu Hrvatske republikanske stranke čiji je on pokretač i osnivač i nezvanični urednik. Svoje priloge koje je objavljivao u ovim listovima potpisivao je nekada punim imenom i prezimenom, a vrlo često inicijalima ili raznim pseudonimima kao što su "Mak Bardak", "Meho Bukara", "Alija", "Stipe Sikirica", "Croata", "Vjeko", "Profesor" i sl." Ti radovi nedostaju *Bibliografiji* na kraju knjige *Sok od kiše*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2001., kaže se tamo u nepotpisanoj bilješci na str. 91.

18. "Prihvatilo sam njezin poziv uz malu sumnju da bi to mogla biti Udbina zamka" navodi u *Mojem tamnovanju, Republika Hrvatska*, br. 165, srpanj 1989., str 15 – 32.

19. Ibid., Čížek bilježi: "Hasan Milić, koji je živio u Njemačkoj, u Neustadtu, kao gastarbajter, a zapravo je bio udbaša, uvukao se u Mjesni odbor HNV-a (Hrvatskoga nacionalnog vijeća, op. aut.) pod šifrom.(...) Na njegov poziv sam i ja jednom posjetio Neustadt i ušao sam u pravi udbaški osinjak, što mi je tek kasnije bilo jasno. Mislim da je tamo bilo desetak ljudi, a cijelom je skupinom, kako sam kasnije mogao rekonstruirati, osobno rukovodio pukovnik Udbe, dobro poznati Duško Zgonjanin, šef tajne policije za Bosnu i Hercegovinu, kasnije ministar unutrašnjih poslova S.R. Bosne i Hercegovine."

20. Vidi: VJENCESLAV ČIŽEK, *Borba za istinu*, Hrvatska republikanska zajednica, Zagreb, 2001., str.52.

21. Ibid., str. 53.

22. Ibid., str. 56.

23. Bio je to neki MIRKO ZOVKO, Čížeku je, kako je kasnije zapisao, rekao ovo: "Druže profesore, što niste počinili kakav prometni prekršaj, pa da vidite kako bih vas ja branio. Ovako, ne mogu vas braniti, jer ako bih Vas branio, morao bih napadati državu, a ja sam komunist i meni je dobro" . Tada sam ustao, čestitao mu i rekao sam da od njega tražim samo toliko da mi naruči jednu kavicu, kada počne suđenje. I to je doista učinio." (...) "Isljednik" Vinko,

navodno Hercegovac, kojemu se nigdje ne navodi prezime, rekao je: "Ja ću pisati optužnicu. Kakav Hadžikarić!" (službeni tužitelj). Čížek je zamolio branitelja da upita suca TRPIMIRATOMIĆA zna li išta o njegovoj otmici, kako ga je i gdje Udba otela, a Zovko mu je dojavio da sudac o tome ništa ne zna. Tada je upitao Vinka "što će biti ako me sudac upita gdje sam uhićen i kako sam dospio u Jugoslaviju", a ovaj mu je odgovorio. "Neće te pitati." "Tada mi je bilo jasno u kakvom sam komplotu. Stoga sam se pripremio za suđenje tako da sam odlučio ništa ne govoriti", *ibid.*, str. 57.

24. 'Tito je genij, ali mu želim smrt kao svakom diktatoru.' I to je bilo sve što sam na takozvanoj raspravi rekao", *ibid.* str. 58.

25. Svi su ti ogleđi objavljeni, između lipnja 1973. i listopada 1976. u časopisu *Republika Hrvatska*, koji je izlazio u Torontu, u Kanadi, a kasnije su sakupljeni u knjizi *Borba za istinu*, u *Društvu hrvatskih književnika Herceg Bosne*, u Mostaru 2000., str. 17 – 50.

26. Navod je prema navedenoj knjizi, str.46.

27. *Ibid.*, str 40 i 44.

28. *Ibid.*, str. 64.

29. *Ibid.*, str. 60.

30. "*Bezakonje// Slijep, svezan između dvojice/ razbojnika crvenog podzemlja,/ pršti tanka kora poledice (...), Matični broj 6146//(...) u psovačkom stroju što nikamo vodi/ sa uzničkim žigom sred balkanske mlake,/ gdje se zakonito samo zloduh plodi// sav isparen ljuto bespućima zlobe/ avetinjske vlasti, ja užijem tebi/ voštanicu časti, Vjenceslave robe! (...) Tridesetosma rupetina pakla// Već deseto ljetu napipavam kute/ stjениčave tmice kazamata, zlikovci su zakovali vrata/ a brabonjci ljudski zakrčili pute". VJENCESLAV ČIŽEK: *Bosonoga prašina*, Školske novine, Zagreb, 1995., ciklus *Iskre tmice*, str. 27- 36. Ovi zadnji stihovi, prema riječima samoga autora, nisu nikakva metafora nego njegova dugogodišnja doslovna uznička zbilja.*

31. MALKICA DUGEČ u već navođenom tekstu *Vjenceslav Čížek – jedan život za Hrvatsku*, piše da je 7. 11. 1988. Čížek oslobođen jugoslavenskih kazamata "na zauzimanje i uporno diplomatsko angažiranje tadašnjeg njemačkog ministra vanjskih poslova Hansa D. Genschera" (*Ljekovito trnje*, Naklada DHK HB, Mostar, 2000., str. 83.) U to je uvjeren bio i sam Čížek. U vrijeme tih zbivanja, mislim da je ministar vanjskih poslova Jugoslavije bio Budimir

Lončar, sadašnji "savjetnik za vanjsku politiku" Stjepana Mesića, predsjednika Hrvatske, kojega izdaljega poznajem, te sam ga nazvao tijekom pisanja ovoga teksta (pri svršetku siječnja 2008.) i upitao ga zna li što o tome: rekao je da ne zna ništa, da "prezime Čižek može povezati jedino s nekim Ukrajincom", a da je to o čemu ga pitam "moguće bilo na nižim razinama".

32. Nakon povratka iz Dortmunda, 1996., gdje sam slijepome kolegi i zemljaku (prema majčinoj lozi), čiju sam zbirku pjesama *Bosonogu prašinu* već bio objelodanio u *Školskim novinama* (1995.) u Zagrebu, pomogao srediti pjesničku građu koju je tada posjedovao te obavio intervju s njim, ali – na njegovo inzistiranje – "samo o umjetnosti", koji je kasnije objavljen u *Ljekovitom trnju*, Mostar, 2000., pod naslovom *Vjenceslav Čižek o sebi i pjesništvu*, str. 69-80 – budući da sam živeći nekoliko dana s njim i s gospođom Zorom shvatio koliko bi se žarko želio potkraj života smiriti u Hrvatskoj, pokušao sam nešto napraviti da mu u tome pomognem. On mi je, istina, dosta obeshrabreno, ali ipak s njegovim karakterističnim pomalo posprdnim osmijehom, rekao da mi je bolje to i ne pokušavati. Međutim – pokušao sam ipak naći se s gospodinom Šeksom, i tada potpredsjednikom Sabora, koji ga je, dakle, kao zagovornik međunarodne organizacije za zaštitu ljudskih prava u komunističkoj Jugoslaviji, a i drugim europskim jugoistočnim zemljama, dočekao na izlazu iz zatvora, kako je tvrdio Čižek. Mjesecima sam pokušavao doći do Šeksa (kojega sam izdaljega poznavao, jer sam ga, s drugima nekima političarima, netom nakon oslobođenja juga Hrvatske, "vodio" pokazati im Prevlaku), ali trebao sam tajnici reći zašto ga trebam, spomenuti dakle Čižekovo prezime, no nisam uspio probiti se dalje od šefa njegova kabineta, nekog Črnje, ako se dobro sjećam. Kanio sam potegnuti ravno do Tuđmana, iako sam znao da je tašt i ljut na Čižeka zbog objavljivanja "Zanovijetanja Franje Tuđmana", ali – i na mene je tada dr. Tuđman bio ljut, još od razgovora u Društvu hrvatskih književnika 1988., kada nisam želio "ići u politiku" i skupa s njim «ostvariti to što inače pišem» – sigurno me, mislio sam, s tom temom razgovora neće niti primiti (jer, kako rekoh, već kod tajnice - državnim visokim dužnosnicima uvijek treba najaviti "temu razgovora"!)). Ipak, danas žalim što nisam makar pokušao: Tuđman jest bio silno tašt, ali nije bio zao čovjek; da sam mu potanko objasnio kako su on i Čižek željeli isto, da je u

Zanovijetanjima Franje Tuđmana riječ o nesporazumu i o mogućoj Čižekovoj nedovoljnoj promišljenosti i brzopletosti – možda bi bio velikodušan; znao je biti velikodušan. Međutim - prošlo voz!

33. Tijekom pisanja ovoga teksta ponovno sam nazvao gospodina VLADIMIRA ŠEKSA, dakle tada ponovno potpredsjednika Sabora; sada sam lako došao do njega i on mi je u telefonskome kontaktu potkraj siječnja 2008. "umjesto razgovora" o Čižeku, predložio da mi pošalje dokumentaciju koju on ima o tome. Promptno mi je uputio prepisku između sebe i gospodina MICHAELA KLEIBRINKA koji se potpisuje u ime *Intenacionale Gesellchaft für Menschenrechte*. To je *Međunarodno društvo za ljudska prava*, zapravo isto što i *International Amnesty*. Prepiska je na njemačkom: 17.10. 1988. Kleibrink obavještava Šeksa da se Čižeku uskraćuje putovnica za ulazak u Njemačku bez objašnjenja. Šeks iz Osijeka 9. 11.1988. "prilaže pismo ministra pravosuđa Socijalističke Republike Hrvatske koje se bavi Čižekom", obećava da će im poslati priloge o njemu koje priprema. Očito je da je gosp. Šeks veza između jugoslavenskih vlasti i međunarodne udruge za ljudska prava – njezin je predstavnik. (Jedan dio Kleibrinkove prepiske sa Šeksom odnosi se i na ljudska prava u Rumunjskoj!) Gosp. Šeks piše i da je posjetio Čižeka u Sarajevu 30. 10. 1988., kad mu je policija odbila dati putovnicu "zbog javnog reda i državne sigurnosti" te u pismu dalje kaže kako je to potpuna samovolja jugoslavenskih vlasti ("absoluten Eigenwille") osobito s obzirom na to da je Čižek "slijepa osoba"... Konačno, 11. 11. 1988. gosp. Kleibrink javlja gosp. Šeksu da je četiri dana ranije, 7. 11. 1988 Čižek zrakoplovom stigao u Frankfurt na Majni...

34. "U Zagrebu (...) imao sam kraći susret s trojicom književnika (Aralicom, Mihalićem i Matvejevićem). Nakon kraćeg razgovora, razbježali su se, pogotovo kad sam iz džepa izvadio neke svoje pjesme koje su bile neugodne za državu i vjerojatno i za njih", VJENCESLAV ČIŽEK, *Borba za istinu*, Zagreb 2001., str. 66.

35. Ibid. str. 6

36. Uz akademika JOSIPA PEČARIĆA i MARIA OSTOJIĆA (koji je nad grobom govorio u ime *Hrvatske republikanske zajednice*, čiji je bio predsjednik), "od prof. Vjenceslava Čižeka oprostio sam se na Sinjskom groblju...", vidi *Predgovor* knjizi *Borba za istinu*, Zagreb,

2001, str. 5, nekoliko tužnih rečenica nad njegovim lijesom izgovorio sam samo u svoje ime; Društvu hrvatskih književnika Čížek nije pripadao, nije nikada napisao molbu, što je bilo neophodno za prijem.

37. Izdavač je privatnik, Naklada Jurčić, *Skicu za portret* piše VJEKOSLAV BOBAN, a knjigu je za tisak priredila ZORA TREK ČIŽEK, skupa s autorom, potkraj njegova života.

38. Tijekom pisanja ovoga rada zanimao sam se je li ostavština stigla u Sveučilišnu knjižnicu; još nije... Ali je očekuju. Vjerojatno je riječ o proceduralnim preprekama; valja s time prelaziti granicu Europske Unije... Najnovijom provjerom (27. rujna 2010.) Čížekova ostavština još nije stigla u Sveučilišnu knjižnicu u Zagrebu. Gdje je zapelo, teško je istražiti. Gospođa Trek Čížek, naime, nije naslijedila azilantska primanja svojega muža (prema njemačkim zakonima to navodno nije moguće) pa je prisiljena zarađivati za život kao spremačica (premda je u Hrvatskoj bila zaposlena kao tajnica u školi). Ili je negdje netko nemaran u diplomatskim predstavništvima zaboravio ili zametnuo...?!

39. To je objavljeno u broju 6 *Nezavisne države Hrvatske*, Toronto, 1989., str 3. Čížek predbacuje Tuđmanu da je na predavanju u Kölnu, koje je on išao poslušati, zanovijetao o broju žrtava u Jasenovcu i drugom, pa iako je istina da su one višestruko uvećavane itd., Tuđman tamo nije rekao ono bitno i što se mora reći: "da svaki narod pa i hrvatski ima pravo na ostvarenje svoje nacionalne države". Čížek drži bitnim to kazati i tako djelovati, sve drugo je za njega samo "zanovijetanje", stoga piše da je Tuđman "Tuđ- Mann". Bio je to za Čížeka fatalan nesporazum, jer - što se toga tiče - Čížek i Tuđman bili su – istomišljenici!

40. To da je "Tuđman taštiji od Tita i Krleže zajedno", znao bi reći pokojni IVAN IĆAN RAMLJAK, međunarodno nagrađivani hrvatski književnik za djecu i mladež, koji je s Tuđmanom radio u *Institutu za povijest radničkog pokreta*, kasnih šezdesetih u Zagrebu. No, bilo je to u Tuđmanovoj taštini i općepoznato, pa o tome ima i viceva. A njegova izjava da je "sretan što nije oženio ni Srpkinja ni Židovku" jednako je – samo njegova taština. Naime, u Hrvatskoj, za socijalizma, ako bi neki rukovoditelj bio oženjen nekom nekatolkinjom ili Nehrvaticom, vrlo je brzo napredovao i redovito bio visoko pozicioniran je jer već takvom ženidbom bilo isključeno

da je nacionalist (Tito, Krleža, Šuvar...) a on, "Franjo Prvi Veliki", premda je oženjen katolkinjom i Hrvaticom te stoga nije mogao biti protežiran – vidi što je sve uspio! Njegov najdraži unuk – a da mu je najdraži - i to je bilo općepoznato - po ocu je Srbin (Košutić), a neki od najbližih mu suradnika, koje je sam birao, bili su Židovi; riječ je dakle o taštini i samo o taštini. Ali i o netaktičnosti pa i nepromišljenosti; taština sve zamrači. Takav, sigurno da Čížekom, uz napomenuti "delikt" o "zanovijetanju" – nije baš bio oduševljen... 41. U knjizi *Sok od kiše* koju je priredila ZORA TREK ČIŽEK, navedena je *Bibliografija* VJENCESLAVA ČIŽEKA, knjige: *Krvopisi predsvanuća*, pjesme, Republika Hrvatska, Buenos Aires, 1989.; *Bosonoga prašina*, odabrane pjesme, NIP Školske novine, Zagreb, 1994. (u CIP-u te knjige navedena je međutim 1995.); *Ljekovito trnje*, satirični listići, DHK HB, Mostar, 2000.; *Među nakotom zloduha* – zapisci iz tamnice, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 2000.; *Borba za istinu*, politički eseji, Hrvatska republikanska zajednica, Zagreb, 2001; *Sok od kiše*, pjesme, Naklada Jurčić, Zagreb, 2000.; *U raljama zloduha*, Matica hrvatska, 2003. No, navedene knjige *Među nakotom zloduha* nema ni u Sveučilišnoj knjižnici niti na internetu pa je dvojbeno je li to isto što i *U raljama zloduha...?!* U Sveučilišnoj knjižnici međutim navedene su neke knjige u kojima je Čížek jedan od autora, među kojima je nekoliko antologija: *Skupljena baština*, ŠN, 1993., *Probrana baština*, PAN knjiga, Zagreb, 2001. (obje su moje), *Cvrčak u boriku*, Pergamena, Zagreb, 1996. (priredio ANTE SELAK), *Hrvatska božićna lirika od Kranjčevića do danas*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2000., *Uskrsne pjesme...*, isti nakladnik 2001. (oboje priredio BOŽIDAR PETRAČ) te neki inozemni naslovi, *The blind dissenter*, Windsor, Ont., Hrvatsko republikansko društvo "Uskok", Hrvatsko republikansko društvo Dubrovnik, Chicago, 1983.; *Combattant et martyr*, priredio KAZIMIR KATALINIĆ, preveo TOMISLAV JURASINOVIĆ.

Navode se u toj *Bibliografiji* i *Eseji i članci*, u raznim publikacijama, njih 22, kojih na internetu nema, a također i *Razgovori* (intervjui) objavljivani u novinama, njih devet.

MALKICA DUGEČ u *Vjenceslav Čížek – jedan život za Hrvatsku, Ljekovito trnje*, Mostar, 2000, navodi i druge neke prijevode, Čížekove ili o njemu.

42. Podsjetimo na podatak da je u Cetinju 1953. uređivao *Omladinski pokret* (što nalazimo zabilježeno i na internetu) te objavljivao u *Stvaranju*.

43. "Obitelj se selila od Zelenike do Đenovića i natrag, a to su mala mjesta bez osobite draži. Oko mene su bili uglavnom radnici i vojska. Kuća je bila krov gdje se jede, prespava, moli, te izlazi. Nasuprot tome, djedova kuća u Konavlima mirisala je na suhe smokve, vino i rogače, konoba je za mene bila čarolija. Ognjište također. Tamo sam uživao gledajući dim, pa krovište, sve otvoreno, meso visi...", *Vjenceslav Čížek o sebi i pjesništvu*, STIJEPO MIJOVIĆ KOČAN, razgovor s Čížekom, *Ljekovito trnje*, DHK HB, Mostar, 2000, str.71.

44. Vidi: *Bosonoga prašina*, ŠN, Zagreb, 1995., str. 15 – 25.

45. U zbirci *Sok od kiše*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2000., pjesme napisane prije prvoga odlaska iz jugoslavenske države stavlja u ciklus naslovljen *Izgnubljena papuča noći*. Samo prve dvije pjesme nastale su u Cetinju, obje 1950., a ostale u Beogradu (jedna, satirična, *Legitimacija*), i Sarajevu (većina). U te dvije cetinske, osobito u drugoj (*Suton*), nalazimo "miris pržene ribe", "bose ribare"... rječnik koji upućuje da je riječ o Boki, a u prvoj (*Ruže*) – zanimljivo – ima čak i jedan socrealistički motiv: *Ruže// njih bi/ u kose nedjeljom/djevojke zatakle//njih bi/u vijence uplele/mrtvog borca da prate...*" Ovo "mrtvog borca" sintagma je tipična za tadašnje socrealističko pjesništvo. Čížek je tada mlad i svakako pod utjecajem poetičke okoline.

46. Iz ciklusa *Nježna mirta arkadije*, Sok od kiše, str. 40 – 53.

47. Dobrotom dr. GRACIJELE ČULIĆ, koja je susretala Čížeka dok je živio u Kotoru, iz publikacije VOJISLAVA BOLJEVIĆA VULEKOVIĆA *Gimnazija "Stjepan Mitrov Ljubiša" (1865.-. 1965)* saznajemo da je VJENCESLAV ČIŽEK u toj kotorskoj obrazovnoj ustanovi godine 1962.- 1963. predavao predmet *Filozofske nauke i društveno uređenje*. (*Društvo istoričara Crne Gore*, Kotor, 1973., str. 94.) Vjerojatno je tada napisao i *Kotor*, svoju moguće ponajbolju pjesmu. "Ostavio je među nama topao ljudski trag", napominje dr. Čulić, a ističe da su osobito učenici, ali i kolege mu, "cijenili njegov slobodouman duh i veliko stručno znanje" (*e-mail* poruka, 4. veljače 2008.)

48. Ova pjesma je prvi put objavljena u *Krvopisima predsvanuća* (Buenos Aires , 1989.), u Hrvatskoj je tiskana u *Bosonogoj prašini* (*Školske novine*, Zagreb, 1995.), a uvrštena je i u hrestomatiju *Skupljena baština, suvremeno hrvatsko pjesništvo 1940.- 1990.*), *Školske novine*, Zagreb, 1993, te u antologiju *Probrana baština*, Pan knjiga, Zagreb, 2001.

49. Kako je već i napomenuto, *Bosonogu prašinu*, (ŠN, Zagreb, 1995.) sastavio sam iz knjige *Krvopisi predsvanuća*, RH, Buenos Aires, 1989., reprint Fleiburg, 1991., koju sam nešto ranije pronašao na izložbi iseljeničke knjige u Beču. Nakon njegove smrti, udovica ZORA TREK ČIŽEK objelodanila je *Sok od kiše*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2001. Zbirka je, dakle, izišla posthumno. Naslov joj je sam Čížek odredio, slažući između korica stare i nove pjesme, skupa s gospođom Zorom, pred samu smrt. Međutim, ukupan pjesnički opus bilježi svega oko sto i dvadesetak naslova.

50. Budući da je riječ "original" u opasci uz knjigu u navodnicima, računam da je i to samo fotografija, iskorištena za naslovnicu.

51. ZORA TREK ČIŽEK: *O duhovnoj ostavštini Vjenceslava Čížeka, Sok od kiše*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2001, str 93.

52. Ibid.

53. *Republika Hrvatska*, br. 96, prosinac 1973., str. 3-12. Navedeno prema *Borba za istinu*, HRZ, Zagreb, 2001. str. 13. (Pod tim naslovom, u članku koji je i naslov knjige, o Čížekovoj političkoj esejistici piše IVO KORSKY, dok MARIO MARKOS OSTOJIĆ toj knjizi piše Predgovor.

54. Ibidem, str. 63, tekst istaknut i na prednjem zalistu knjige, iz memoarskog je štiva *Moje tamnovanje*.

55. Ibid. str. 40.

56. VJENCESLAV ČIŽEK: *Ljekovito trnje, satirički listići*, DHK HB, 2000, str. 11-25

57. Ibid., str. 27 – 37.

58. Ibid. , str. 47 – 56.

59. Ibid., str. 59 – 64.

60. VJENVESLAV ČIŽEK: *Borba za istinu*, HRS, Zagreb, 2001., str. 51- 67.

61. *Republika Hrvatska*, Toronto, Kanada, br. 165, str. 16

62. "...kada je bio naučio prva slova, te da bi svoje znanje i dokazao, po želji oca napisa i svoju prvu rečenicu: *Živio Maček!* " (Poslije Stjepana Radića, vođa Hrvatske seljačke stranke, op. aut.), MALKICA DUGEČ, *Vjenceslav Čižek – jedan život za Hrvatsku*, DHK HB, Mostar, 2000, str. 82.

63. *Republika Hrvatska*, br. 128, 1980., str. 15, navedeno iz Predgovora MARIJA MARCOSA OSTOJIĆA u knjizi *Borba za istinu*, Hrvatska republikanska zajednica, Zagreb, 2000., str. 10.

64. *Republika Hrvatska*, br. 94, 1973, str 7 – 10, navedeno prema tekstu u knjizi *Borba za istinu*, HRZ, Zagreb, 2000., str 21.

Opaska:

Na znanstvenom skupu u Kotoru 2007. predložen je usmeno uglavnom sažetak ovoga rada koji je dovršen kasnije i uvršten u Zbornik radova s toga znanstvenoga skupa (smk, 8/ 6/ 2020.)

PROF. OBAD U PEČARIĆEVIM KNJIGAMA

**BORBA ZA BOKU KOTORSKU / U BOKI
KOTORSKOJ SVAKI KAMEN GOVORI –
HRVATSKI, ELEMENT, ZAGREB, 1999.**

BOKA I HRVATI

*Dubrovnik, časopis za književnost i znanost 4, 1995., str. 255
- 262*

Možda je za južnu Dalmaciju svetkovanje sv. Tripuna i sv. Vlaha u isti dan slučajan simbol kulturnog jedinstva Boke i Dubrovnika, ali ta jedinstvenost kulturnoga gledanja na život dolazi do izražaja i danas u velikoj borbi hrvatskog naroda za slobodu, kada su i braća u primorju kao nikad prije jedno srce i jedna duša. Sjetimo se da se u eri hrvatskoga narodnog preporoda nijedan kraj u Dalmaciji nije toliko zalagao za njezino sjedinjenje s Hrvatskom i Slavonijom koliko Boka i Dubrovnik. Suradnja i zajedničke patnje kroz sve narodne pokrete 19. stoljeća pridonijele su svoje zrno velikoj narodnoj solidarnosti naših dana, kada se Hrvati smatraju za jedan od najsvjesnijih naroda na cijelom globusu.

To nisu moje riječi. S malim preinakama to su riječi Pavla Butorca, biskupa kotorskog i dubrovačkog, iz 1936. - dakle od prije šezdeset godina. Toliko toga se dogodilo od tada, a one su kao da ih

je izgovorio danas. Naravno, ne bilo gdje, nego upravo ovdje u Dubrovniku. Zašto? Zato što se, za razliku od ostalog dijela Hrvatske, ništa u Dubrovniku nije bitnoga promijenilo u odnosu na Boku kotorsku, iako su rušilačke horde dolazile iz toga pravca. Zato što Dubrovnik zna što je Boka kotorska i kolika je hrvatska kulturna baština u njoj. Zato što Dubrovnik zna što Boka kotorska znači i za sam Dubrovnik i za Hrvatsku u cjelini. I ne samo zbog toga što je upravo u Dubrovniku spas potražilo mnogo Hrvata iz Boke tijekom ovog rata, kao što je ovdje i biskup Butorac spasio živu glavu na kraju II. svjetskog rata. Zato vam ne moram govoriti o teškom položaju Hrvata u Boki kotorskoj, jer vi to znate bolje od mene. Možda mogu samo spomenuti, kada je o kulturnoj baštini riječ, da je po službenim crnogorskim izvorima više od 40 % nepokretnoga i oko 2/3 pokretnoga spomeničkog blaga te republike u Boki kotorskoj, a vi sigurno znate da se radi uglavnom o hrvatskoj kulturnoj baštini. Vi sigurno znate koliko sam u pravu kada kažem da u Boki kotorskoj svaki kamen govori hrvatski. I tako dolazimo do paradoksalne situacije da Hrvatima u Crnoj Gori, kojih po popisu iz 1991. ima oko 1 %, pripada više od 50 % spomeničkog blaga te republike. A kako je to uopće moguće vidljivo je ako se usporede popisi pučanstva za Austro-Ugarsku iz 1910. i Jugoslavije iz 1991. Naime, dok se ukupni broj pučanstva udvostručio, broj Hrvata se tri puta smanjio. Podatci za velika kulturna središta su posebno drastična: u Kotoru broj Hrvata je od 69 % pao na 7 %; u Herceg Novom od 70 % na 2 % i u Tivtu od 95 % na 23 %.

Ti podatci daju mi pravo da govorim o *etničkom čišćenju* u miru. Naravno, sve je to rezultat velikosrpske politike, koju je tako dobro osjetila cijela Hrvatska i posebice Dubrovnik.

Naravno, ovdje se mogu osvrnuti samo na neke aspekte velikosrpske politike u Boki kotorskoj, a paralele sa situacijom u drugim našim krajevima, a pogotovo u Dubrovniku, nametat će se same po sebi. Ipak mislim da je Boka kotorska osobito interesantna jer je bila *prva* na udaru, pa je pogubnost te politike tamo najočitija. To je upravo posebno interesantno za Dubrovnik, jer ono jedinstvo Boke i Dubrovnika koje je spominjao biskup Butorac nije slučajno. Kao da su naši pretci htjeli spriječiti ono što se dogodilo Boki, a što su velikosrpski planeri namijenili Dubrovniku.

Postoje objektivni i subjektivni razlozi zašto su Boka i potom Dubrovnik bili prvi na udaru velikosrpske politike.

Objektivni razlozi leže u činjenici da su Boka i Dubrovnik najjužnije Hrvatske zemlje. Subjektivni razlozi leže u dva velika srpska kompleksa: u moru i hrvatskoj kulturnoj baštini.

Kompleks *mora* tjera Srbe da u svakoj prigodi još od Nemanjića pa sve do danas vrše genocid nad narodima koji ih dijele od mora. Hrvati, Albanci, Crnogorci, Makedonci i Muslimani - Bošnjaci bili su, jesu, a, nažalost, vjerojatno će i u budućnosti biti izloženi srpskom genocidu.

I dok su u Hrvatskoj svi znali koliko je velik srpski kompleks mora, vjerojatno ih je neusporedivo manje znalo da je isto toliko velik njihov kompleks *hrvatske kulturne baštine*. Da je to doista tako, najbolje se očitovalo u domovinskom ratu kroz sustavno rušenje kulturnih spomenika hrvatskog naroda. Bombardiranjem Dubrovnika taj svoj kompleks Srbi su pokazali cijelom svijetu. Pokazali su da nisu uzalud prozvani *barbarogenijima*.

Zapravo, Dubrovnik je na veoma plastičan način pokazao ideju vodilju toga njihova kompleksa : *Ako ne može biti naše, neće biti ni vaše!*

Dakle, prvo *otmi*, a ako ne može, *uništi!* I jedno i drugo je sadržano u *kulturocidu* nad hrvatskim narodom. Dubrovnik je pokazao da nije riječ o običnim barbarima nego o barbarogenijima. Sjetite se kada su vas srpski intelektualci pozivali da predate svoj grad srpskoj vojsci, jer ako to ne učinite bit ćete krivi što će ta - njihova - vojska srušiti ovaj biser svjetske baštine! Zaista logika dostojna barbarogenija, zar ne?

Simbol za ono prvo - za ono *otmi* - je upravo Boka kotorska i velika kulturna baština našeg naroda u njoj. Pitam se da li mi dovoljno i da li uopće ukazujemo svijetu na nevjerojatnu činjenicu da više od 50 % spomeničkog blaga Crne Gore pripada hrvatskom narodu! To više što je konstanta srpske politike otimanje tuđega spomeničkog blaga. Jer, kako mi to reče gosp. Keserović, naš iseljenik u Melbourneu: "Nitko nema što Srbin imade, a imade sve što ukrade"! A od koga bi drugo i mogao krasti ako ne od Hrvata. Da

je Srbima pak Dubrovnik i dalje najveći cilj, to vama zaista ne treba govoriti.

Msgr. Ratko Perić, biskup mostarsko - duvanjski i trebinjski, nakon svoga je posjeta katoličkim župama u Boki i Crnoj Gori rekao: "Biti katolikom tamo možda i nije tako hrabro kao biti Hrvatom". To i ne čudi jer nehrvati katolici njima trebaju omogućiti najjednostavniji prijelaz hrvatske kulturne baštine u srpsku baštinu, jer su jednostavno nehrvati katolici u takvoj državi osuđeni da u doglednoj budućnosti postanu Srbi katolici.

U svom osvajanju Boke, koje se, kako smo vidjeli, ogleda u etničkom čišćenju i otimanju hrvatske kulturne baštine, Srbi su sustavno eliminirali nacionalnu svijest bokeljskih Hrvata, teritorijalno odvajali Boku kotorsku od Hrvatske i eliminirali Boku i hrvatski narod u njoj iz svijesti hrvatskog naroda u cjelini, jednom riječju provodili su *memoricid* nad hrvatskim narodom u cjelini.

Dok su teritorijalno odvajanje i memoricid mogli ostvariti tek u Jugoslaviji, jer je to bila srpska država, eliminiranje nacionalne svijesti počelo je još u prošlom stoljeću. Bilo je i u Boki kotorskoj, kao i u Dubrovniku, onih koji su se izjašnjavali Srbima katolicima, gledajući u Srbiji slobodnu slavensku zemlju. Međutim, u Boki kotorskoj je mnogo pogubniji bio sindrom "*bokeljstva*".

Još u prošlom stoljeću Srbi govore Hrvatima u Boki o "zajedništvu": "Svi smo mi Bokelji i ništa više": Bokelje onda dijele na Srbe i katolike! Drugim riječima Hrvatima se negira njihovo hrvatstvo, a Srbima srpstvo ostavlja nedirnutim, jer njihova je vjera srpska. Tada su imali uspjeha u tome, a pogotovo u kraljevskoj i socijalističkoj Jugoslaviji, kada su neki Hrvati vidjeli u tome spas od pritisaka. Naime, bolje se izjasniti Bokeljom (poslije Jugoslavenom) nego Srbinom ili Crnogorcem. Zapravo i u jednom i u drugom slučaju Srbi dobivaju ono što žele, jer je i danas kao i prije Bokelj ili Jugoslaven besmislena kategorija, i pitanje je dana kada će postati ono što je htio izbjegnuti. Otkinuti od svog naroda, Bokelji su, kao drvo na osami izloženo svim vjetrovima, isto tako izloženi svakojakim pritiscima, i pitanje je vremena koliko mogu izdržati.

Kako se uspostavom zajedničke države odmah krenulo u teritorijalno osvajanje Boke kotorske vidljivo je iz Vidovdanskog

ustava 1921., u kome je predviđena podjela države na oblasti. Naime, bilo je predviđeno da se podjela izvrši odlukom Skupštine na prijedlog Vlade, a ako se to ne učini tako, bio je predviđen skraćeni zakonski postupak, pa ako se ni to ne ostvari, onda rješenje kraljevskom Uredbom. U ovom je slučaju kotar bokokotorski imao ući u Zetsku oblast. Očito je prejudiciranje takve krucijalne odluke, pa je odmah jasno da je Boka pripala Zetskoj oblasti i bila odvojena od Hrvatske. Zato i ne čudi što Boka kotorska nije ni 1939. ušla u Banovinu Hrvatsku.

Nešto slično se dogodilo i prilikom stvaranja druge Jugoslavije. Naime, 1941. Boka kotorska nije ušla u sastav NDH. U njoj se razvio partizanski pokret. On je bio dominantno hrvatski, ali je presudnu ulogu odigrao sindrom bokeljstva. Naime, u nomenklaturi NOP-a govori se o Crnoj Gori i Boki kotorskoj, a u svojim proglasima partizani se obraćaju Crnogorcima i Bokeljima. Time se ponovo osigurava odvajanje Boke od Hrvatske, a onda se potkraj rata jednostavno eliminira ono “*i Boka kotorska*” i ostaje samo “*Crna Gora*”.

Naravno, činiti od Boke kotorske Crnu Goru nije bilo lako, pa su primijenjene drastične metode. Potkraj rata ubijeno je više uglednih Hrvata. Nakon 1945. hrvatska društva više ne djeluju, a godina 1948. karakterizirana je velikim pritiskom na pučanstvo da se na popisu izjasne kao Crnogorci. Tako se svi komunisti Hrvati po partijskoj direktivi tako izjašnjavaju. Mnogi Hrvati su zatvarani u cijelom poslijeratnom razdoblju. Osvrnut ću se samo na sudbinu hrvatskog mučenika, profesora i književnika *Vjenceslava Čížeka*, jer mi se čini da se kroz nju ogleda sudbina cijele Boke. Prvi put je dospio u tamnicu kao student zbog dvije pjesmice rugalice. Kao profesor često je otpuštan s posla. Emigrirao je 1972. i sve do 1977. živio u SR Njemačkoj, gdje je imao politički azil. Godine 1977. jugoslavenska tajna policija kidnapirala ga je u Italiji i dovela u Jugoslaviju i osudila na 15 godina robije. Od posljedica je kidnapiranja i robijanja oslijepio. Kroz 10 godina koliko je odležao nisu mu dopustili ni da piše, tako da u zbirci pjesama, koja je ove godine izdana i u Zagrebu, imamo pjesme koje je kroz tih 10 godina robovanja uspio zapamtiti. O Čížekovoj se sudbini malo zna u Hrvatskoj, što i ne čudi kada znamo da je nad hrvatskim narodom

izvršen memoricid te da su Hrvati Boke kotorske i velika njihova kulturna baština bili gotovo potpuno istisnuti iz svijesti hrvatskog naroda. Mogli bismo ispričati nebrojene zgone koje pokazuju kako je već samo postojanje Hrvata u Boki bilo istisnuto iz svijesti naših ljudi, pa čak i onih od kojih bi se to ponajmanje moglo očekivati. Tako su, nakon pobjede demokracije u Hrvatskoj, naši političari, u pravilu, kada bi nabrajali Hrvate u ostalim dijelovima Jugoslavije, zaboravljali bokatinske Hrvate. Treba li spominjati koliki je učinak memoricida kada je u pitanju hrvatska kulturna baština Boke kotorske. Recimo samo da je činjenicu da je Boka kotorska Zaljev hrvatskih svetaca doskora malo tko znao i među Hrvatima iz Boke, a kamoli među ostalim Hrvatima. Zato je svojevremeno “Bokatinska mornarica 809 “ za svoju osnovnu zadaću uzela : *povratak Hrvata Boke i njihove velike kulturne baštine u svijest i savjest hrvatskog naroda i hrvatske države!* Zato posljednjih godina stalno govorimo o Zaljevu hrvatskih svetaca, o katedrali sv. Tripuna u Kotoru kao o najstarijoj hrvatskoj katedrali, o Gospi od Škrpjela, o papi Sikstu V, jednom od najvećih papa u povijesti, o sv. Leopoldu Bogdanu Mandiću, o bl. Ozani Kotorki, o bl. Graciji iz Mula, o sl. B. Ani - Mariji Marović itd. itd.

Prirodno je da je memoricid ponajmanje posljedica ostavio među ljudima iz ovih krajeva. Tako smo prilikom svojih nastupa obično upoznavali hrvatske novinare s osnovnim činjenicama o Boki. Ali jednom kada smo to pokušali novinarka s Hrvatskog radija u Zagrebu nam reče: ”Nema potrebe, ja vam znam što je Boka kotorska. Ja sam vam iz Konavla!”

Kad govorimo o memoricidu, moramo imati na umu da je nešto slično, ali sa suprotnim predznakom, izvršeno i nad crnogorskim narodom. Naime, danas ćete teško među njima naići na one koji su svjesni da kulturna baština Boke pripada hrvatskom narodu. Naveo sam službene postotke o spomeničkom blagu Crne Gore u Boki. Crnogorci znaju da je većina tog blaga vlasništvo Katoličke crkve i da su katolici u Boki uglavnom Hrvati, ali im nije logično da je ta kulturna baština hrvatska. Naučeni da kulturna baština Boke pripada njihovom narodu, čak je i mnogima iz crnogorske oporbe teško prihvatiti jednu tako očitu činjenicu. Da je to doista tako vidi se iz

Proglasa o Matici crnogorskoj, koju je osnovala upravo crnogorska oporba. U tom Proglasu stoji:

“Na području Crne Gore se prožimaju mnoštva kultura: ilirske, grčke, rimske, vizantijske, dukljansko - zetske, srpske, orijentalne, mletačke i drugih”.

Srpska kultura se spominje, ali hrvatska ne!

Sve je to dio jednostavnoga velikosrpskog projekta. Crna Gora će progutati Boku, a potom će Srbi Crnu Goru. I dok su za Hrvate Crnogorci oni koji otimaju njihovu zemlju i njihovu kulturnu baštinu, zapravo su ovi još veće žrtve te iste velikosrpske politike. U biti, u Boki su neki Crnogorci obavljali i još uvijek obavljaju za Srbe prljav posao, na isti način kako su u domovinskom ratu uvučeni u napad na Dubrovnik. Naime, napadom na Dubrovnik rušili su most koji ih spaja sa svijetom, a to isto čine i etničkim čišćenjem Boke i otimanjem hrvatske kulturne baštine u njoj. Pri tome nisu ni svjesni da rade protiv sebe samih i da svojatanjem tzv. Zaliva Nemanjića daju Srbima dodatni argument vlastitom posrbljavanju. Međutim, mi moramo biti svjesni da su takva lutanja crnogorske oporbe u njihovoj borbi za opstanak nešto sasvim normalno, pogotovo što znamo koliko je težak njihov zadatak, koliko je teška njihova borba.

Najveći dio svećenstva u Boki kotorskoj pratio je sudbinu svog naroda. Možemo i za njega reći da je kao i u drugim hrvatskim krajevima bilo snaga i moral hrvatskih ljudi. Sjetimo se samo da su potkraj II. svjetskog rata ubijena čak tri naša svećenika: don Gracija Sablić, don Ivo Brajnović i don Đuro Perušina. Don Ivo Stijepčević, kanonik i poznati povjesničar, poslije rata osuđen je na robiju.

Nažalost, to ne možemo konstatirati za cijelu Crkvu u Hrvata u Boki kotorskoj. Počevši od biskupa Uccellinija, preko kanonika don Nika Lukovića, narodnog poslanika u Skupštini SFRJ, pa do skorašnjih dana bilo je *svećenika - Jugoslavena!* Na djelovanje biskupa Uccellinija i don Nika Lukovića posebno se osvrnuo povjesničar Vatro Murva u članku: “Boka kotorska i srpski pisci”, *Hrvatska revija*, 1 - 2 (41) (1991.), 60 - 71, a da je ta pojava išla sve do skorašnjih dana možemo zaključiti prema članku svećenika dr.

Josipa Čorića: "Biseri medijskih eksponiranih svećenika", *Glas Koncila* od 25. rujna 1994.

Naša crkva je Crkva u Hrvata. Već sam naziv govori da će se ona brinuti o cjelini hrvatskoga nacionalnog bića. Naravno, vrijedi i obratna tvrdnja: samo briga o cjelini hrvatskoga nacionalnog bića opravdava takvo ime. To je najteže s onim dijelovima Crkve u Hrvata koji su danas u Srbiji i u Crnoj Gori, a posebno kada je u pitanju Kotorska biskupija koja je u cijelosti u Crnoj Gori. To više i obvezuje. Ako ništa drugo, sjetimo se da je Sveti Otac prošle godine darovao Zagrebačkoj nadbiskupiji upravo *Relikviju* sv. Leopolda Bogdana Mandića! Našeg sveca iz Boke kotorske, iz Zaljeva hrvatskih svetaca!

Potkraj prošle godine u Zagrebu su održana dva savjetovanja: *Interes Hrvata Vojvodine i Interesi Hrvata Boke kotorske*. Sudjelovao sam na prvom, a bio sam koordinator drugoga zajedno s ministrom dr. Jurjem Njavrom. Sudionik drugog savjetovanja bio je i predsjednik Hrvatske bratovštine "Bokeljska Mornarica 809" pobočna bratovština Dubrovnik - prof. Vicko Lazzari. Međutim, mi smo još u ožujku 1992. podnijeli Vladi Republike Hrvatske neke svoje poglede i prijedloge u svezi s temom savjetovanja. Činjenica da je do njega došlo dvije i pol godine kasnije mnogo govori o položaju hrvatske države i našeg naroda, izloženih udarima velikosrpske politike i agresije.

Kada govorimo o interesima Hrvata Boke kotorske, jasno je da će ti interesi biti bolje zaštićeni ako je jača hrvatska država. Da su toga svjesni i oni sami, vidi se i iz činjenice da ih više imamo u Zagrebu kroz ovo ratno vrijeme, kada je njihov dolazak zaista veoma otežan, nego u vrijeme Jugoslavije. (Očito, Zagreb je glavni grad svih Hrvata.)

Vrijedi i obratna tvrdnja: hrvatska država će biti jača samo ako podjednako misli o cjelini svoga nacionalnog bića. Dapače, s obzirom da se neke hrvatske zemlje ne nalaze u sastavu hrvatske države, tim dijelovima treba poklanjati veću pažnju.

Da to nije bilo tako, ilustrirat ću primjerom. Kada smo Vladi predali svoja gledišta i prijedloge, dakle u ožujku 1992., došlo je u tisku do polemike između tadašnjeg ministra dr. Ivana Cesara i

glavnog i odgovornog urednika informativnog programa HTV-a. Iskoristili smo jednu nespretnu izjavu ovog drugoga da bismo dobili emisiju "U krupnom planu". Međutim, u lipnju iste godine trebala je biti ostvarena još jedna emisija "U krupnom planu" o Hrvatima Boke kotorske, ali je mjesto nje održana emisija s temom "Povrede u športu!"

Vratimo se savjetovanjima. Polazeći od toga da su etničke granice hrvatskog naroda šire od državnih granica, s oba skupa su vrhovništvu države prenijeta očekivanja da će državna tijela Republike Hrvatske i tijela međunarodne zajednice prilikom rješavanja problematike sukcesije država nastalih od bivše SFRJ osigurati istodobnu primjenu:

- 1. načela nepovredivosti međunarodno priznatih granica svih država nasljednica SFRJ;
- 2. načela reciprociteta u osiguranju svih građanskih, nacionalnih i kulturnih prava novonastalih manjina onih naroda koje su ostale izvan granica njihovih novostvorenih nacionalnih država, po najvišim europskim standardima i bez obzira na njihovu brojčanu snagu;
- 3. načela nediskriminacije pripadnika hrvatske manjine u javnom i gospodarskom životu u Republici Srbiji i Republici Crnoj Gori.

Naravno, zaključci s tih savjetovanja izravno su predani najvišim dužnosnicima naše države.

Plan Z4 i planirana konferencija Tuđman - Izetbegović - Milošević svojevremeno su učinili da se u Hrvatskoj s posebnom pozornošću razmišljalo o načelu reciprociteta. Hrvatska je civilizirana država i garantira svim nacionalnim manjinama, pa dakle i Srbima, osiguranje najvećih prava. Sabor je donio Ustavni zakon o nacionalnim manjinama, koji je daleko ispred sličnih zakona u zemljama zapadnog svijeta, i to na zahtjev toga istog zapadnog svijeta. Iako je Hrvatska, jedina od država na ovim prostorima, ispunila taj zahtjev, kao da je taj isti zapadni svijet planom Z4 pokušavao iznuditi mnogo, mnogo više, kao da je tražio način za legalizaciju onog što su Srbi ostvarili do sada genocidom i zločinom.

Hrvatska država mora ustrajati na načelu reciprociteta. Jednostavno rečeno, sve ono što traže Srbi u Hrvatskoj trebaju dobiti i Hrvati u Srbiji i Crnoj Gori. Pri tome, kada je u pitanju Boka (i Srijem) treba istaknuti da se tu radi o reciprocitetu prava Hrvata u hrvatskoj zemlji za prava Srba na hrvatskoj zemlji u hrvatskoj državi. I jedno i drugo je posljedica nama Hrvatima nametnute države kakva je bila Jugoslavija. Treba mnogo glasnije govoriti o tešku položaju Hrvata u današnjoj Jugoslaviji, a što se tiče Boke, iako je ostalo malo Hrvata koji se tako deklariraju, treba ukazivati i na neprirodan broj Jugoslavena u njoj stalno ističući veliku hrvatsku kulturnu baštinu.

Veoma glasno i svima treba isticati da se Hrvatska *nikad* neće odreći svoje velike kulturne baštine u Boki kotorskoj, pa makar ne bilo niti jednog Hrvata u njoj.

Valja to isticati svijetu, da bi se istaknuo veliki gubitak koji je hrvatski narod imao zbog postojanja Jugoslavije, da bi on osigurao bolji položaj Hrvata tamo, ali i da bi znao da, kao što se nije u BiH držao samo veličina pojedinih etničkih zajednica nego je vodio računa i o drugim čimbenicima - to isto treba učiniti i kada su Hrvati u "Jugoslaviji" u pitanju. Pa kako može prijeći preko činjenice da više od 50 % spomeničkog blaga Crne Gore pripada hrvatskom narodu Boke kotorske.

Treba to isticati i crnogorskim i srpskim vlastima da budu svjesne da etničkim čišćenjem Boke neće uspjeti otetiti hrvatsku kulturnu baštinu u njoj i tako im izbiti jedan od glavnih razloga za provođenje etničkog čišćenja.

Ako i dođe do sastanka Tuđman - Izetbegović - Milošević, Hrvatska mora inzistirati na tome da posebna točka bude upravo *Pitanje novonastalih manjina*, a ne nekakav plan Z4, pogotovo ne ovaj predloženi. Prema hrvatskom Ustavu, vrhovništvo se mora brinuti o Hrvatima izvan Hrvatske. Pa kako bi ono ispunilo taj zahtjev, ako pristane da se razmatra davanje Srbima u Hrvatskoj još većih prava, prava kakvih nema ni jedna nacionalna manjina na svijetu, dok Hrvati u Srbiji i Crnoj Gori nemaju gotovo nikakva prava i dok Srbija i Crna Gora ne donesu svoj Ustavni zakon o nacionalnim manjinama? Uostalom, svijet je to već zahtijevao od njih, pa kako sada ne haje mnogo što to nisu ispunile, treba ga samo podsjetiti na to. A vidjet ćemo kolika će prava tražiti Srbija za Srbe

u Hrvatskoj ako ista prava mora dati svojim nacionalnim manjinama. Zato Hrvatska ustrajanjem na takvim zahtjevima može višestruko dobiti.

Mnogi Hrvati u Boki danas su aktivno uključeni u crnogorsku oporbu. Mnogo je primjera kako su Crnogorci iz oporbe štilili Hrvate iz Boke ili naše zarobljene borce u logoru Morinj. Interes je i Hrvata u Boki i hrvatske države da se pomogne crnogorskoj oporbi u njenoj težnji za slobodnom, nezavisnom, europski usmjerenom Crnom Gorom. Jer takva Crna Gora bi značila rušenje glavne poluge u velikosrpskoj politici. Bez prosrpske Crne Gore nema ni Velike Srbije. Naravno, Srbi su toga svjesni pa čine i učinit će sve da se to ne dogodi. Tim više Hrvatska mora pomoći crnogorskoj oporbi na sve moguće načine, jer Crna Gora je “meki trbuh” velikosrpske politike. Mora pomoći iako je vjerojatnost da se takvo što dogodi zaista mala. Vidimo kakva je konstelacija snaga u svijetu, kada se slobodno može reći da svijet nagrađuje Srbe za učinjeni genocid, da svijet nagrađuje srpski nacizam. A to zaista možemo reći jer nekažnjavanje zločinca je istovjetno s njegovim nagrađivanjem.

U takvim uvjetima ne čudi ponašanje mnogih Crnogoraca. To mi je sjajno opisao jedan naš Hrvat iz Boke kada je bio u Zagrebu. Rekao mi je: ”Za Crnogorce su ti danas Konavli kao da se desila elementarna nepogoda. Oni s tim nemaju ama baš ništa!”

Vjerojatno ste već osjetili to njihovo ponašanje - kao da se nije ništa dogodilo. Ako niste, sigurno ćete to ubrzo osjetiti. Kao da nam kažu: ”Pokušali smo i nismo uspjeli, ali kako ste vi Hrvati oduvijek bili guske u magli, zaboravite to, pa kad zaboravite, mi ćemo opet”.

Dok su bombe padale po Dubrovniku, kod nas se stalno dokazivalo svijetu da je Dubrovnik hrvatski, dokazivala se jedna tako očita činjenica. Nikako mi nije bilo jasno zašto svijetu nismo tada dokazivali da je Boka kotorska hrvatska zemlja. Zašto nismo ukazivali na fakte da je Crna Gora dobivanjem Boke udvostručila, ako ne i utrostručila svoju kulturnu baštinu, pa joj to nije bilo dovoljno, hoće i Dubrovnik. Dobivanjem pak Dubrovnika srpska kulturna baština bi se isto tako udvostručila, ako ne i umnogostručila. Pa kroz cijelo vrijeme postojanja Jugoslavije Srbi su svojatali cjelokupnu dubrovačku kulturnu baštinu. Jasno je da oni neće odustati od tih svojih pretenzija, oni neće odustati od toga svog

nedosanjanog sna zvanog Dubrovnik. Zar nije zato bolje da, umjesto što mi mislimo o Dubrovniku, oni počnu misliti o Boki kotorskoj. Što više svijet upoznamo s hrvatstvom Boke kotorske, to ćemo manje misliti o sigurnosti Dubrovnika. Zato sam svojevremeno i rekao: *Dubrovnik se brani Bokom!*

Naravno, vi to dobro znate, pa upravo iz vaše sredine i dolaze ljudi koji danas u Hrvatskoj najviše rade za Boku kotorsku, mnogo više i od nas Hrvata iz Boke. Recimo, književnik Stjepo Mijović Kočan. Koliko je samo on posljednjih nekoliko godina napisao tekstova, pa i pjesama o Boki. Uostalom, on je i priredio zbirku pjesama "*Bosonoga prašina*" Vjenceslava Čižeka. Ili pak prof. dr. Stjepan Obad. On je predsjednik organizacijskog odbora simpozija "*Hrvati Boke kotorske, prošlost, sadašnjost i budućnost*", koji bi se trebao održati u organizaciji Filozofskog fakulteta u Zadru i Hrvatske bratovštine "Bokeljska Mornarica 809". Uostalom mnogo znanstvenika iz Dubrovnika će sudjelovati na tom simpoziju. I sjetimo se da je 1993. jedan broj časopisa "*Dubrovnik*" bio tematski posvećen upravo Boki kotorskoj.

Znajući s kakvim smo neprijateljem suočeni, moramo na tome raditi mnogo više. Moramo znati da je hrvatska kulturna baština strašno oružje, koje nismo u dovoljnoj mjeri iskoristili u ovom ratu. A koliko je ono ubojito, vidjeli smo upravo u reakciji svijeta kad je napadnut Dubrovnik. Ili, da ispričam jednu zgodnu priču koju sam čuo od našega velikog redatelja Krste Papića. Govoreći o ratu u Hrvatskoj, neki njegov američki kolega je govorio o ratu između balkanskih plemena. Krsto ga je upitao: "Razmislite malo, kolega, zar možete o narodu koji je stvorio jedan Dubrovnik govoriti kao o balkanskom plemenu." Čovjek je malo razmislio i sve mu je postalo jasno.

Zato upravo Dubrovnik i treba biti ona naša sredina koja će permanentno ukazivati svijetu što je Boka kotorska, koja će svijet upoznati s hrvatstvom Boke kotorske, s velikom hrvatskom kulturnom baštinom Boke. Jer kad Dubrovnik upozorava svijet na veličinu gubitka hrvatskog naroda kroz gubitak Boke kotorske, onda to zaista ima posebnu težinu. Osnivanje pobočne bratovštine Hrvatske bratovštine "Bokeljska Mornarica 809" u Dubrovniku jest nešto što u meni budi nadu da će to zaista tako i biti. Po meni ona

ima biti glavna uzdanica u budućem radu bokeljskih Hrvata u Hrvatskoj jer, kao što znate, ne postoji nikakva organizacija bokeljskih Hrvata u samoj Boki kotorskoj.

I na kraju neka mi bude dopušteno da u ovome veličanstvenom gradu kažem o mojoj Boki ovo: Ako se itko igdje u svijetu utrkivao s Bogom u stvaranju ljepote, onda su to Hrvati Boke kotorske. Ne znaš čije je djelo veličanstvenije!¹

¹ Tekst priređen prema predavanju održanom u Dubrovniku, travnja 1995. U stvari, 27. 12. 1994. g. na poticaj i uz potporu Vlade Republike Hrvatske održano je savjetovanje *“Interesi Hrvata Boke kotorske”*. Koordinatori Savjetovanja bili smo dr. Juraj Njavro, ministar u Vladi Republike Hrvatske i ja. Tom prigodom sam nastupio i u emisiji HTV-a *“Slikom na sliku”*. Kako sam član suradnik HAZU, akademik Vladimir Paar me je zamolio da priprelim odgovarajući tekst za Vjesnik HAZU, čiji je on glavni i odgovorni urednik. Tako je tiskano moje uvodno izlaganje sa Savjetovanja : *Hrvatska i Zaljev hrvatskih svetaca*, Vjesnik HAZU 1 - 3 / 1995, 75 - 87. Taj tekst je poslužio kao osnova za ovo predavanje, kao i za izlaganje na znanstvenom skupu u Zadru, tj. za naredni tekst.

STROSSMAYEROVA LEKCIJA

Vjesnik, 5. siječnja 1996.

Prije godinu dana u Hrvatskoj matici iseljenika čuo sam slijedeću priču: Urednik glazbenog programa Hrvatskog radija zabranio je emitiranje pjesme “Od Sušaka pa do lipe Boke”. Da ne ljutimo one, znamo već koje. Nisam povjerovao u tu priču!

Ali, upravo sam na domjenku u povodu Nove godine u HAZU čuo sličnu priču. Novinarka hrvatskoga radija napravila je intervju s prof. dr. Stjepanom Obadom, inače predsjednikom državne komisije za granicu s Crnom Gorom. Jedan drugi urednik ga nije pustio u eter. Razlog je bio istovjetan: Da ne ljutimo one tamo, znamo već koje!

Na žalost, očito je, i ona prva priča bila je istinita! Dva urednika (ne političke redakcije), dva sjajna primjera djelovanja autocenzure. Ali, na žalost, na hrvatsku štetu. Ne namjerno.

Prepoznavanje interesa

To samo pokazuje kako se nepostojanje hrvatske države moralo odraziti na teško prepoznavanje hrvatskih nacionalnih interesa kod mnogih hrvatskih ljudi, pa zašto ne i kod urednika Hrvatskog radija. U hrvatskom slučaju to se, na žalost, može uočiti i kod mnogih političara.

A da se zaista radi o neprepoznavanju hrvatskih nacionalnih interesa, jednostavno slijedi iz jedne stare lekcije koju nam je ostavio nitko drugi god biskup Josip Juraj Strossmayer.

S obzirom na ono što smo o Strossmayeru mogli učiti u prethodnoj državi, vjerojatno će danas mnoge u Hrvatskoj iznenaditi ta Strossmayerova lekcija o Srbima. A on je doista dobro poznao Srbe i njihov mentalitet. Ne samo da ih je bilo mnogo u Srijemu već su Strossmayerovoj pastvi pripadali (još od 1851. godine) i svi katolici kneževine, odnosno (od 1882. godine) kraljevine Srbije.

A o čemu se radi? Strossmayer kao Strossmayer. U dvije je rečenice sjajno opisao Srbe i njihov mentalitet. Naime, 29. veljače

1864. godine on piše Franji Račkom (vidjeti “Korespondencija Rački - Strossmayer”, knjiga prva, Zagreb, 1928., str. 215):

Ne treba prostiti

“Da se naši Srbi u Srijemu ne boje, jao i u zao čas katolicima! Ja mnijem da Srbima ne treba prostiti gdje ne imaju pravo, jerbo upravo tim bivaju smjeliji i drzovitiji”.

Kao da se biskup još te daleke 1864. narugao spomenutim urednicima. I još ponekom. Jer itekako treba i danas i ubuduće pričati o Boki kotorskoj - o tom Zaljevu hrvatskih svetaca.

Ako Hrvati o tome budu šutjeli, oni će postajati “još smjeliji i drzovitiji”. Danas će tražiti hrvatsku Prevlaku, sutra hrvatski Dubrovnik, a prekosutra ...

Dubrovnik se zato brani Bokom! I ne samo Dubrovnik! Sjetimo se 1991. Valjda je nismo već zaboravili? A, tada smo uvjeravali svijet da je Dubrovnik hrvatski. Umjesto da je Boka kotorska hrvatska zemlja. Zemlja od neprocjenjiva značenja za hrvatski narod. Zbog ogromne kulturne baštine hrvatskog naroda u njoj! Jer je to Zaljev hrvatskih svetaca!

A taj isti svijet je stvaranjem Jugoslavije (tj. Srboslavije) učinio mogućim otimanje te hrvatske zemlje. A te 1991. to isto su htjeli i s Dubrovnikom.

Drugi dio lekcije

Istina je, svijet nije htio Hrvatsku. Činio je sve da nas uništi. Da spasi to svoje užasno čedo - da spasi Jugoslaviju. Zato se može i razumjeti hrvatsko vrhovništvo. Ono vjerojatno to nije ni smjelo. Ali, što je s ostalima? Zašto drugi nisu o tome pričali?

Svijet je u 1995. godini shvatio jedan dio Strossmayerove lekcije. Shvatio je da ako se Srbi ne boje, jao i u zao čas svima oko njih. Pogotovo ako su ti okolo nenaoružani.

Čim je svijet to shvatio, vidio je što znači i srpska bježanija.

Ali svijet još nije shvatio drugi dio Strossmayerove lekcije (bolje reći nije im u interesu da je shvate). Nisu shvatili da Srbima ne treba

prostiti, jer upravo tim bivaju smjeliji i drzovitiji. Zato smo danas svjedoci da ti i takvi Srbi i traže Prevlaku (ili Srbogorci - što je isto).

Kao - normalno je da oni koji su nagrađeni za učinjeni genocid, jer samo nekažnjavanje predstavlja nagradu, a ovi su dobili mnogo više, još teže i dio hrvatskog teritorija. I time uvjetuju priznanje Hrvatske od strane Jugoslavije - priznanje u svijetu priznate države od u svijetu nepriznate države.

Uvjetujmo mi priznanje

I tako, umjesto da se danas govori o tome da Hrvatska ne želi priznati Jugoslaviju dok ne ispuni uvjet koji je od nje tražila Europa, a koji je Hrvatska morala ispuniti, a to je donošenje Zakona o nacionalnim manjinama, mi imamo nešto što je na granici ludosti.

Opet možemo primijetiti da s obzirom na činjenicu da, kako reče predsjednik dr. Tuđman, živimo u tom i takvom svijetu, vjerojatno to ne može učiniti hrvatsko vrhovništvo. Ali što rade ostali?

Zar im nije pametnije umjesto razglabanja o “prodaji” Prevlake, govoriti o uvjetovanju priznanja Jugoslavije od Hrvatske donošenjem zakona o nacionalnim manjinama u toj državi.

PORUKA ZNANSTVENOG SKUPA "HRVATI U BOKI KOTORSKOJ": BOKELJSKI HRVATI - "NAJHRVATSKI HRVATI"

*Dom i Svijet, Informativni tjedni prilog za iseljenike, br. 136
Večernji list (inozemno izdanje), 7. siječnja 1997.*

O jednom mom gostovanju na hrvatskom radiju u Melbourneu kada sam odgovarao na pitanja slušatelja pisao sam već u svom članku "Borba za Boku" (*Dom i Svijet, br. 101*). Tada sam, govoreći o hrvatskoj kulturnoj baštini u Boki kotorskoj ponovio činjenicu da je po službenim crnogorskim izvorima oko 40% nepokretne i 66% pokretne spomeničke baštine te republike u Boki kotorskoj. Poznato je da su bokokotorska priobalna naselja, stoljećima s uglavnom hrvatskim pučanstvom, bila žarišta pomorstva, koje je kroz svo to vrijeme bilo pokretač razvoja cijelog tog područja, pa je pučanstvo tih naselja bilo i nosiocem kulture, koja je dosegla zaista zavidnu razinu. Jasno je stoga da ogromna većina tog blaga pripada hrvatskom narodu. Javio se jedan Srbin (što znamo, jer je uslijedilo nacionalno izjašnjavanje u vidu psovke na račun profesora - srećom nije išlo izravno u eter). Inzistirao sam na njegovom pitanju pa ga je voditelj i postavio: "Javio se jedan naš slušatelj, očito iznenađen Vašom tvrdnjom da je 50% spomeničkog blaga današnje Crne Gore hrvatsko, pa Vas pita ima li tamo što srpsko." Moj odgovor je bio: "Očito me naš slušatelj nije dobro razumio. Ja sam rekao da 50% ispada po službenim crnogorskim izvorima. A ne daj Bože da me je neki moj Hrvat iz Boke čuo da sam ja rekao da je samo toliko! A da je to zaista tako vidljivo je iz sljedeće priče. Hrvatska bratovština "Bokeljska mornarica 809" organizirala je predavanje u Zagrebu "Hrvatska kulturna baština Boke kotorske". Predavač je počeo svoje predavanje konstatirajući kako je teško, u jednom predavanju, govoriti o hrvatskoj kulturnoj baštini Boke kotorske jer je ona ogromna. Zato će on govoriti o srpskoj kulturnoj baštini u Boki. Zatim je konstatirao da postoji pet zaista značajnih spomenika za koje se smatra da su srpski, a da će on pokazati kako niti jedan od njih nije srpski." A da nisam pretjerao tom prigodom potvrđeno je i ovih dana. Naime, Filozofski fakultet u Zadru i Hrvatska bratovština

"Bokeljska mornarica 809", a pod pokroviteljstvom Hrvatske Akademije Znanosti i Umjetnosti, organizirali su znanstveni skup **HRVATI U BOKI KOTORSKOJ**. Prvi dio skupa je održan u Zadru, od 12. do 14. prosinca 1996. Nastavak se planira za travanj ili svibanj 1997. u Zagrebu. Naime, prijavljeno je toliko referata da je pripremni odbor (prof. dr. Šime Batović, prof. dr. Zvonko Janović, prof. dr. Nikica Kolumbić, prof. dr. Stijepo Obad, prof. dr. Josip Pečarić, akademik Ivo Petricioli, prof. Anton Simović) odlučio podijeliti skup u dva dijela. A već s najavom ovog prvog dijela počele su stizati nove prijave. Očito je kako hrvatski znanstvenici znaju kolika je važnost Boke kotorske za hrvatski narod. Ali, odgovarajuća medijska reakcija je izostala, po tko zna koji put kada je riječ o Boki kotorskoj!

Izloženo je 37 referata

Skup je otvorio **prof. dr. Stijepo Obad** konstatirajući da je Boka kotorska hrvatska kulturna sastavnica i integralni dio hrvatskog kulturnog prostora, a zatim su uslijedili pozdravni govori nadbiskupa zadarskog **mnsr. Ivana Prende**, provincijala franjevačke provincije "sv. Jeronima" **dr. fra Maria Šikića**, prodekana Filozofskog fakulteta, predsjednika Hrvatske bratovštine "Bokeljska mornarica 809", predstavnika pokrovitelja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Sve nazočne je posebno razveselila činjenica da su tijekom cijelog skupa bili nazočni dva časnika Bokeljske Mornarice: **Vijeko Pezzenti**, koji je također pozdravi skup i **Anton Seifert**. Tijekom sva tri dana održavanja znanstvenog skupa stizali su pozdravni brzojavi. Tijekom sesije kojom sam predsjedavao stigao je i brzojav gosp. Ante Belje, ravnatelja Hrvatske matice iseljenika. S velikim zadovoljstvom sam ga pročitao.

Beljino pismo potpore

"Dragi prijatelji, iskreno mi je žao što, zbog ranije preuzetih obveza, nisam nazočan na vašem cijenjenom skupu, ali vam svakako moram reći da Hrvatska matica iseljenika od srca pozdravlja organizaciju vašeg znanstvenog skupa o Hrvatima u Boki kotorskoj. Sada, kad Hrvati imaju svoju samostalnu državu, daleko više i lakše

će moći skrbiti o svojoj braći izvan hrvatskih granica, jer su se povećale i mogućnosti institucionalnih oblika zaštite koju pružaju razne međunarodne institucije. Hrvatskoj matici iseljenika jasni su problemi oko 11 tisuća Hrvata u Boki kotorskoj. Poznata su nam kršenja ljudskih prava. Ponajprije raseljavanje pod prisilom, nemogućnost pohađanja nastave na hrvatskom, nepostojanje bilo kakvih drugih hrvatskih kulturnih ustanova, nepostojanje tiska na hrvatskom jeziku itd... U Hrvatskoj matici iseljenika, kao i u ostalim institucijama hrvatske države, Hrvati Boke kotorske uvijek će imati uporište u borbi za svoja legalna i legitimna prava. Želeći da vaš skup pridonese dobrobiti Hrvata Boke kotorske i opstanku Hrvata na njihovim vjekovnim ognjištima u Boki, najsrdačnije vas pozdravljam i želim vam mnogo uspjeha u radu. Nadam se da će radovi sa znanstvenog skupa biti tiskani u posebnom zborniku.

Ravnatelj HMI-a i upravitelj HIC-a Ante Beljo “

Izloženo je sljedećih 37 referata: Damir Magaš (Zadar): O osnovnim zemljopisnim značajkama prostora Boke kotorske; Šime Batović (Zadar): Boka kotorska u prapovijesti; Stjepan Antoljak (Zagreb): Boka kotorska u srednjem vijeku; Zdenko Žeravica (Dubrovnik): Srednji vijek u Boki kotorskoj u svjetlu arheoloških ostataka; Ivo Rendić Miočević (Zadar): Od popa Dukljanina do Baje Pivljanina (Etnopsihološka objašnjenja katoličke defanzive u Duklji); Stjepan Čosić (Dubrovnik): Boka kotorska za francuske uprave; Frano Ivković (Zadar): Ustroj druge austrijske uprave u Boki kotorskoj; Ivan Pederin (Zadar): Ustanak u Boki kotorskoj 1848.-1851.; Ankica i Josip Pečarić (Zagreb): Hrvati u Boki kotorskoj u Kraljevini Jugoslaviji; Luko Brailo (Dubrovnik): Položaj Hrvata u Boki kotorskoj od godine 1991. do 1996.; Ante Marinović (Dubrovnik): Državnopravni status s izmjenom vlasti u Boki kotorskoj od najstarijih dana do 1918. godine; Eduard Peričić (Zadar): Katoličke biskupije Gornje Dalmacije; Jozo Milanović (Tkon): Monasi benediktinci u Boki kotorskoj; Stjepan Krsić (Rim): Dominikanci u Boki kotorskoj; Josip Sopta (Dubrovnik): Franjevci u Boki kotorskoj; Stanko Piplović (Split): Katoličke bogoštovne gradnje u Boki kotorskoj tijekom 19. stoljeća; Slavko Kovačić (Split): Studenti kotorske biskupije na visokom bogoslovnom učilištu dalmatinskih biskupija u Zadru (1826.-1921.)

i Splitu (1906.-1996.); Midhat Kozličić (Zadar): Granice Boke kotorske na zemljovidima od 17-20. st.; Josip Stošić (Zagreb): Prisutnost bizantijske umjetnosti u Boki kotorskoj; Nikola Jakšić (Zadar): Skulptura devetoga stoljeća u Boki kotorskoj; Anica Kisić (Dubrovnik): Likovno blago pomorskoga sadržaja u Boki kotorskoj; Ivan Anzulović (Zadar): Veze Zadra i Boke kotorske u 14. i 15. stoljeću; Franko Mirošević (Zagreb): Veze Boke kotorske s južnom Dalmacijom od 1918. do 1929.; Ivan Mustać (Dubrovnik): Enklava Sutorina u svjetlu dubrovačke diplomacije; Milko Brković (Zadar): Povelja kralja Tvrtka I. mletačkim trgovcima u Kotoru godine 1385.; Šime Županović (Split): Ribarstvo i ribarska terminologija Boke kotorske; Josip Lisac (Zadar): Bokeljski govori u kontekstu cjeline dijasistema; Miljenko Foretić (Dubrovnik): Veze bokeljskih i južnohrvatskih pisaca od 16. do 18. stoljeća; Vanda Babić (Zadar): Hrvatska književna tradicija kod starijih bokeljskih pisaca; Divna Mrdeža - Antonina (Zadar): Lirika Stjepana Zanočića; Stijepo Mijović Kočan (Zagreb): Boka kotorska u suvremenom hrvatskom pjesništvu; Ljerka Šimunović (Zadar): Vicko Drago, povjesnik i književnik; Marijan Diklić (Zadar): Pravaštvo Boke do Prvog svjetskog rata; Tonči Šitin (Zadar): Administrativna podjela i stranačke borbe u međuratnom razdoblju; Miho Demović (Zagreb): Dalmatinske pjesme iz Boke prema zbirci Ludviga Kube; Ivan Ivančan (Zagreb): Kolo Bokeljske mornarice; Stijepo Obad (Zadar): Hrvatska društva u Boki kotorskoj do Drugoga svjetskog rata; Franko Oreb (Split): Devedeseta obljetnica Bokeljskoga starinarskog društva (1906.-1996.).

Sličnosti Domovinskog rata i prošlog stoljeća u Boki

U radu skupa aktivno je sudjelovao i dr. fra Mario Šikić. On je izložio predavanja Stjepana Krasića i Josipa Sopte, koji nisu mogli biti nazočni. Na određen način to možemo reći i za zadarskog nadbiskupa mons. Ivana Pređu. Naime, on je, pozdravljajući skup, izrazio žaljenje što u njegovom programu nije vidio i predavanje o njegovom predčasniku nadbiskupu barskom i zadarskom Vicku Zmajeviću. Brzo se pokazalo da se radi o hrvatskom znanstvenom skupu o hrvatskom kraju. Pripremni odbor je brzo reagirao, pa je na skupu prikazan i rad dr. Eduarda Peričića o ovom velikanu hrvatskog

naroda rodom iz Perasta, koji će se uskoro pojaviti u najnovijem broju časopisa Zadarska smotra. Dugotrajni aplauz za svoja predavanja dobili su mnogi autori, kao na primjer Stjepan Antoljak, Ivo Rendić Miočević ili pak dugogodišnji profesor kotorskog Pomorskog fakultete Ante Marinović, koji je prije početka svog predavanja prišao nazočnim časnicima Bokeljske mornarice i najsrdanije ih pozdravio. Da je nečeg sličnog onom što smo doživjeli u Domovinskom ratu bilo i u prošlom stoljeću u Boki vidjelo se iz referata Stjepana Ćosića, Frana Ivkovića i Ivana Pederina. Kako je Boka odvajana od Dalmacije i matice zemlje Hrvatske objasnili su Ankica i Josip Pečarić, Franko Mirošević i Tonči Šitin. Hrvatska kulturna baština je veliki srpski kompleks. Petsto godina pod turskom vladavinom učinili su da se Srbi i Crnogorci nemaju čime pohvaliti. Zato to pokušavaju nadoknaditi otimanjem, a od koga bi drugo nego od Hrvata. To je istaklo više predavača kao što su, prije svih Josip Stošić, kao i Vanda Babić, ili Franko Oreb. Boka kotorska je zaljev hrvatskih svetaca (Sv. Leopold Bogdan Mandić, blž. Ozana Kotorka, blž. Gracija iz Mula, a i hrvatski papa Siksto V. je podrijetlom iz Boke). Zato i ne čudi što je na prvom hrvatskom znanstvenom skupu o Boki kotorskoj bilo toliko referata o Katoličkoj crkvi u Boki (Eduard Peričić, Jozo Milanović, Stjepan Krasić, Josip Sopta, Slavko Kovačić). Luko Brailo je dokumentirano pokazao koliko je težak položaj Hrvata u Boki kotorskoj danas. Tom prigodom je pročitao prijeteće pismo koje su prošle godine dobivale ugledne hrvatske obitelji u Tivtu u kojem stoji i sljedeće: "Ne odete li sami na vrijeme, noć će gutati vašu djecu i vaše obitelji"! Naravno, u ostalim predavanjima bile su zastupljene ljepše teme - hrvatska baština u Boki. Posebno treba istaknuti trenutak kada je Šime Županović govorio o Hrvatima Boke kao o najhrvatskijim Hrvatima. Ovo je izazvalo sveopće odobravanje nazočnih, što je još više istaklo kontrast između onog što o Hrvatima Boke kotorske misle hrvatski znanstvenici u odnosu na ono kolika im se pažnja posvećuje u medijima, što itekako doprinosi da se memoricid koji je sprovodila velikosrpska politika kroz svo vrijeme postojanja bivše države itekako osjeća i danas.

Samo djelić onoga što Boka jest i što znači hrvatskom narodu

Naravno, i Pripremnom odboru, kao i svim sudionicima ovoga skupa bilo je jasno da je s predavanjima s ovog skupa, uključujući i ona koja će biti održana u Zagrebu sljedeće godine, pokazan samo djelić onoga što Boka kotorska jest i što znači hrvatskom narodu. Zato je, uz ostalo zaključeno da se ubuduće svake dvije godine održi ovakav skup o Boki kotorskoj. Prvi znanstveni skup na kome su hrvatski znanstvenici raspravljali o "sastavnici hrvatskog nacionalnog bića" - Boki kotorskog je događaj od izuzetne važnosti za Hrvate Boke kotorske, ali i za hrvatski narod u cjelini. On pokazuje da Hrvati nikad neće prestati voditi brigu o svojim vrijednostima, i da će tako eventualni nestanak baštinika te ogromne baštine u Boki kotorskoj, najbolje pokazati kakva je sredina u kojoj su naši pređi stvarali izuzetna djela. Hrvatska je ovim skupom (kao i planiranim budućim skupovima) pokazala da će sve učiniti da svi saznaju kako **u Boki kotorskoj svaki kamen govori Hrvatski.**²

² Izvješće sa znanstvenog skupa u Zadru objavljeno je i u Hrvatskom Slovu, 20. prosinca 1996. pod naslovom :”Bokeljski Hrvati - najhrvatskiji Hrvati”.

HRVATI BOKE KOTORSKE

Hrvatsko Slovo, 5. lipnja 1998.

U Zagrebu, u Starogradskoj vijećnici, održan je 22. i 23. svibnja ove godine znanstveni skup "Hrvati Boke kotorske" čiji je organizator Filozofski fakultet iz Zadra i Hrvatska bratovština "Bokeljska mornarica 809" iz Zagreba, a pod pokroviteljstvom Ministarstva znanosti i tehnologije RH, HAZU i Hrvatske matice iseljenika. U stvari, to je nastavak skupa održanog u Zadru od 12. do 14. prosinca 1996. Skup su otvorili dr. **Stijepo Obad**, profesor zadarskog Filozofskog fakulteta i prof. dr. **Zvonimir Janović**, predsjednik zagrebačke "Bokeljske mornarice". Prof. Janović se s ironijom osvrnuo na činjenicu da će Jugoslavija svoj nastup na svjetskoj izložbi EXPO '98. u Lisabonu otvoriti i zatvoriti s kolom Bokeljske mornarice. Jugoslavija se želi na taj način predstaviti kao zemlja tisućljetne pomorske tradicije, a zapravo ponovo će se manifestirati dva velika velikosrpska kompleksa. Prvi kompleks **more**, očituje se već samom činjenicom da se oni žele predstaviti tako, a drugi **hrvatska kulturna baština** proizlazi iz činjenice da se oni predstavljaju hrvatskom baštinom - Bokeljskom mornaricom, prikazujući je kao svoju baštinu. S druge strane, čime bi se današnja Jugoslavija i mogla predstaviti zapadnom svijetu nego Bokom kotorskom, koja kao hrvatska zemlja i pripada Zapadu? Čime bi se, zaista, mogli predstaviti ako ne hrvatskom kulturnom baštinom? Kada govorimo o kotorskoj bratovštini, treba stalno imati na umu, da je samo u prvoj Jugoslaviji ona mogla imati katolički karakter. A u Boki to je uvijek značilo očuvanje hrvatskog identiteta! Da nije tako, ne bi odred Mornarice bio na pogrebu Stjepanu Radiću. A bio je! Međutim, u drugoj Jugoslaviji, Mornarica je prvo bila zabranjena, a potom je obnovljena ali kao jugoslavenska organizacija. Tek, neposredno pred rat, uz veliko zalaganje zagrebačkog dijela organizacije, promijenjen joj je statut, tako da od tada ona ponovno sudjeluje na proslavama sv. Tripuna, zaštitnika Kotora, Boke kotorske i same Bokeljske mornarice. A preostali Hrvati u Boki, kroz cijelo ovo stoljeće, uglavnom prepušteni sami sebi, morali su čuvati svoje golemo naslijeđe kako su znali i umjeli. Gosp. **Kondanari** je i

mogao poslati svoj pozdrav zagrebačkom skupu samo zbog promjena koje su se desile u Crnoj Gori. Ne treba nikada smetnuti s uma da ni njemu, ni predstavnicima “Napredka”, to neće biti zaboravljeno, ako se situacija u Crnoj Gori promjeni na gore!

Na Skupu je izloženo 33 referata, a zbog velikog interesa najavljen je za slijedeću godinu i njegov treći dio najvjerojatnije u Dubrovniku. O Boki kotorskoj u prapovijesti govorio je **Šime Batović**, a u antičko doba **Marin Zaninović**. Kao i u Zadru veliko zanimanje izazvao je referat **Iva Rendića Miočevića**: “Crvena Hrvatska kao simbolika katoličkog prostora”, pogotovo teorija o “sindromu Kraljevića Marka”, tj. projiciranju vlastitih nedostataka na druge. To se može iščitati iz srpskih narodnih pjesama, a bili smo tome svjedoci i u Domovinskom ratu. **Frane Ivković** je govorio o ustroju uprave u Boki kotorskoj od ilirskih pokrajina do 1918. godine. **Ankica Pečarić** je razmatrala položaj Hrvata Boke kotorske u prvoj Jugoslaviji s posebnim osvrtom na načine na koje je velikosrpska politika radila na odvajanju Boke kotorske od Hrvatske. Opisuje perfidnu igru kako je Vidovdanskim ustavom osigurano odvajanje Boke kotorske od Dalmacije. Tome je pridonijelo ujedinjenje partijskih organizacija Boke i Crne Gore prihvaćeno na Vukovarskom kongresu Socijaldemokratske stranke, ali je realizirano tek 1922. Tijekom Drugog svjetskog rata u NOP-u govori o Crnoj Gori i Boki kotorskoj, da bi se na kraju rata ono “i Boka kotorska” jednostavno eliminiralo.

U vrlo zapaženom referatu, **Luko Brailo** se osvrnuo na razdoblje između 1991. i 1998. godine: “Kulminacija hajke na Hrvate Boke dosegnuta je uoči i tijekom srbočnogorske agresije na Hrvatsku.” Brailo navodi kako su samo iz Tivta od 1991. do 1993. otišla 224 Hrvata, a od 1993. do 1996. još 126, kao i mnoge druge podatke koje svjedoče o zaista izuzetno teškom položaju Hrvata u Boki kotorskoj tijekom Domovinskog rata. I Luko Brailo je, kao i Ankica Pečarić, pokazao koliko su smiješne tvrdnje velikosrpskih krugova da su katolici u Boki zapravo pokatoličeni Srbi. Poseban je gost bio don **Branko Sbutega** iz Kotorske biskupije s predavanjem “Hrvatska umjetnost XX. stoljeća u bokeljskim crkvama”. Sbutega je, u svom predavanju, pokazao kako je, bez obzira na velike udare koje je Hrvatstvo pretrpilo u Boki u ovom stoljeću, Katolička crkva imala

značajnu suradnju s hrvatskim umjetnicima, pa bokeljske crkve krase niz iznimnih ostvarenja **Rendića, Medovića, Meštrovića, Rosandića, Augustinčića, Lipovca, Murtića** i drugih.

“Osobitost demografskog kretanja Hrvata Boke kotorske u 19. i 20. stoljeću” bio je referat **Antuna Schallera** u kome je on argumentirano ukazao na “proces polaganog, manje - više pritajenog, ali stalnog pritiska beogradskog dvora da Boku rashrvati i “uklopi” u srbočnogorsko okružje”. **Šime Županović** je proučavajući podrijetlo ribarskih nazivlja Hrvata Boke kotorske s temeljem na mjestu Muo, došao do zaključka da su Hrvati Boke kotorske - iskonski Hrvati! A o bokeljskim brodarima na prijelazu XVII. i XIX. stoljeća govorio je **Berislav Visković**. Na činjenicu da su Kotorani i Bokelji najbrojniji i najelitniji sloj Hrvata u Mlecima ukazala je **Lovorka Čoralić**. Tema predavanja **Anta Gulina** bio je srednjovjekovni kaptol sv. Tripuna u Kotoru, a o velikom prijatelju brojnih papa i papinskom legatu na dvorovima raznih kraljeva biskupu modruškom **Nikoli Kotoraninu** izlagao je **Miroslav Kurelac**. On je istakao kako je jedan tiskan govor Nikole Kotoranina zapravo prvi tiskan tekst nekog hrvatskog autora. **Josip Stošić** je govorio o prisutnosti bizanske umjetnosti u Boki i ukazao na činjenicu da ta umjetnost nema nikakve veze sa srpskom umjetnošću. Predavanje **Stanka Piplovića** bilo je “Katastar okružja Kotor iz prve polovice 19. stoljeća”, a **Zorana Ladića** “O srednjovjekovnim hodočašćima iz Kotora”. Boku kotorsku u XVIII. i XIX. stoljeću slušateljima je približio **Mijo Korade** kroz opise pučkih misionara. **Agneza Szabo** je govorila o Hrvatima Boke kotorske i središnjim nacionalnim institucijama u Zagrebu u XIX. stoljeću. “Hrvatska kultura Boke kotorske u rukama barbara” je predavanje **Vitomira Dessantola**. **Josip Lisac** je razmatrao bokeljske govore u kontekstima cjeline dijasistema, a zaista zapaženo predavanje o starijoj hrvatskoj književnosti Boke kotorske imala je **Vanda Babić**. Ona posebice obrađuje jedan tekst iz XIX. stoljeća u kojem pisac svome prijatelju Bokelju daleko u Argentini odgovara na pitanja hrvatstva Boke i njezina pučanstva. Odgovara i na pitanja kako se srpstvo ukorijenilo na tlu Boke kotorske po njihovu naseljavanju koncem XVII. stoljeća.

Jerko Pandžić prikazao je stvaralaštvo nekih hrvatskih književnika - Bokelja u hrvatskoj književnosti XX. stoljeća. Među njima i jednog od najvećih hrvatskih pjesnika - **Viktora Vidu**, te **Frana Alfirevića**. Pandžić se osvrnuo i na **Augustina Stipčevića**, **Luku Brajnovića**, **Vjenceslava Čížeka** i **Mira Glavurtića**. Viktor Vida je bio tema predavanja i **Branimira Donata**, dok je **Stijepo Mijović Kočan** govorio o skoro pronađenoj, neprihvaćenoj doktorskoj disertaciji još jednog pjesnika - **Jeronima Kornera** ("Cithara octohorda u transliteraciji i valorizaciji Jeronima Kornera"). Knjigu u kojoj je uključena ova disertacija objavio je **Miho Demović**, o svom trošku. **Vladimir Vratović** je počeo svoj referat "Hrvatski latinisti Kotora - pjesničke vrste i teme" ukazujući na činjenicu kako je gramatikalna škola koja postoji u Kotoru 1429., imala sve naznake klasične gimnazije. **Žarko Dadić** je dao "Prilog poznavanju Hrvata Boke kotorske u prirodnim znanostima". Jednog od najvećih bokeljskih pjesnika **Ivana Bolicu Kokoljića** obradio je **Rafo Bogišić**, pustolova i pjesnika **Stjepana Zanovića** - **Boris Nikšić**, a kotorskog skladatelja **Jeronima Fiorelija** - **Željko Brkanović**. Na kraju predavanja prof. Brkanovića slušateljstvo je imalo zadovoljstvo i odslušati neka djela ovog vrsnog kompozitora. Tema rada **Tihomira Lukovića** bila je "Gospodarstvo Boke kroz vjekove". Potomak stare plemenite bokeljske obitelji koja je dala i glasovitog **Antuna Lukovića**, glavnog inženjera u projektu izgradnje Suetskog kanala, na primjeru je svoje obitelji opisao kako su propadale slavne obitelji Boke.

Marijan Diklić je nazočne upoznao s pravaštvom u Boki kotorskoj. Ono je nastalo tek krajem devedesetih godina XIX. stoljeća, kada viđeniji Hrvati iz Boke pristupaju pravašima Dalmacije, budući da je srpska velikodržavna ideja javno prijetila nasiljem. Bokelji, naročito mladež, svoju potporu ideji pravaštva iskazuju i čestitkama **Anti Starčeviću** u vrijeme polaganja kamena temeljca za njegov Dom u Zagrebu. Predavanje **Stijepa Obada** o Hrvatskim društvima u Boki kotorskoj ukazalo je kako hrvatski povjesnici trebaju veliku pažnju ukazati na daljnja istraživanja ovih društava, a počasni admiral "Bokeljske Mornarice", prof. **Anton Simović** je dao povijesni pregled ove najstarije hrvatske bratovštine sve do današnjih dana.. Pročitana je i kratki prilog **Silvija Markovića**

i **Nede Sindik** o Hrvatskom kulturnom društvu “Napredak” u Boki koje je nedavno obnovljeno u Donjoj Lastvi, pa je ono danas jedino društvo s hrvatskim imenom u Crnoj Gori. Podsjetimo još jednom da do obnavljanja tog društva Hrvati jedino u Boki kotorskoj nisu imali svoje društvo, što pokazuje kako je njihov položaj bio itekako težak - najteži! To je potvrdio i u svom izlaganju **Hrvoje Kačić**, predsjednik Državne komisije za granice. Kada je tijekom rata bio u Boki pitao je tamošnje Hrvate što Hrvatska može učiniti za njih. Prestrašeni metodama o kojima je govorio Luko Brailo, rekli su mu: “Najbolje je da nas uopće ne spominjete”. Naravno, to se odnosilo na hrvatsku vlast, jer Hrvatska bratovština “Bokeljska Mornarica 809” bila je suočena s negativnim učinkom koji je u Hrvatskoj učinio sustavni memoricid tijekom postojanja druge Jugoslavije, a koji se ogledao u tome da mnogi nisu uopće znali ili su malo znali o Hrvatima Boke kotorske. Članovi ove najstarije hrvatske bratovštine tijekom 1991./92. obilazili su mnoge kulturne ustanove i čelnike političkih stranaka, koji po pravilu nisu znali da je Boka “Zaljev hrvatskih svetaca”. To govori o tome koliko je veliki bio učinak tog memoricida nad Hrvatima, a možda još više što i mnogi bokeljski Hrvati to isto nisu znali. Ne čudi onda zašto je izaslanik predsjednika Republike viceadmiral **Davorin Kaić** na ovogodišnjoj Bokeljskoj večeri naglasio da je Hrvatska bratovština “Bokeljska mornarica 809” najzaslužnija za donošenje odluke o otvaranju Hrvatskog konzulata u Kotoru. Uslijedila je diskusija iz koje posebno izdvajamo prilog ing. **Antona Nikolića** koji je razjasnio pogriješke koje hrvatski povjesnici prave kada analiziraju odnos Boke kotorske i Mletačke Albanije. U svojoj završnoj riječi dr. **Šime Batović**, profesor na Filozofskom fakultetu u Zadru, istakao je visoke znanstvene domete ovog skupa. On je upozorio na veliko zanimanje za sudjelovanjem na ovom skupu, tako da ni ovom prigodom nisu mogli biti svi zainteresirani uvršteni u program Skupa. Zato je najavio još jedan nastavak, dogodine u Dubrovniku, kao i tiskanje knjiga s ovog i sa skupa održanog u Zadru.³

³ Izvješće sa znanstvenog skupa u Zagrebu objavljeno je i u Domu i Svijetu, Informativnom tjednom prilogu za iseljenike, br. 205, Večernji list (inozemno izdanje), 1. lipnja 1998 pod naslovom: “Srbi ponovo prisvajaju hrvatsku nacionalnu baštinu”.

**PRONAĐENA POLOVICA DUŠE / DESET
GODINA S AUSTRALSKIM HRVATIMA,
ZAGREB, 2002.**

**PUT U AUSTRALIJU: GOSTOVANJA NA
HRVATSKIM RADIJIMA⁴**

U nekoliko posljednjih godina mnogo je naših ljudi posjetilo Australiju i naše iseljenike tamo. To zadovoljstvo imao sam i ja, jer sam od 1992.godine bio stalno pozivan od australskih sveučilišta. Kako sam 1992.-1993. bio devet mjeseci u Melbourneu, mogu reći da i pripadam toj našoj zajednici. I doista, kada sam prošle godine bio tamo, generalni konzul u tom gradu me pozdravio kroz šalu. Rekao je da je ljubomoran na mene jer sam ja svake godine, od kada je on tamo, išao u Hrvatsku. Ima dosta naših radio programa u australskim gradovima. Gosti iz Hrvatske često daju interviewe na tim radijima. I ja sam ove godine dao nekoliko: u Melbourneu SBS-u (državni etnički radio) i radiju 3ZZZ, u Adelaideu radiju “Zvuci domovine”, a u Sydney dao sam interview ali i snimio neke

⁴ Tekst za Maticu,časopis HMI - nije tiskan

komentare za "Radio domobran". Pitanja su bila "vruća". Naravno, ljudi se tamo sjećaju mojih ranijih intervjua, bolje reći oni pamte tko što tamo govori. Tako gosp. Zdenko Maričić iz Geelonga piše u *Vjesniku* od 22. veljače 1994. god.: "Poznati hrvatski matematičar, naš Bokelj, Josip Pečarić, reče nam prije dvije godine da se u učvršćenju države Hrvatske i ostvarenju demokracije valja budno paziti "ideojugoslavenčića" koji se, pritajen, još uvijek nada, a kod nekih jugonostalgičnih Hrvata, strpljivo je skriven negdje u malom mozgu". Prigodom prošlogodišnje posjete, žena jednog našeg konzula rekla mi je dan nakon posjete predsjednika Tuđmana: "Profesore, nisam znala da ste tu, ali jučer sam se sjetila Vas. Znae, poslije večere s predsjednikom, on nam je objašnjavao političku situaciju. I tada sam se sjetila Vas. Govorio je sve ono što ste nam Vi govorili prošle godine na radiju." I konačno, ove godine (23. kolovoza) su u *Hrvatskom Vjesniku (Melbourne)* objavili one dijelove intervjua koji sam dao u siječnju 1993. Hrvatskom radiju *Matija Gubec iz Melbournea*, koji se odnose na BIH (naslov članka: "*Boban je spasio Bosnu i Hercegovinu*"). Naravno, čuo sam i mnogobrojne priče o onome što su govorili drugi. Jedan naš političar tako u Melbourneu na radiju 3ZZZ nije pitan ono što je on želio, već ono što su ljudi s tog radija mislili da je u hrvatskom interesu. Naravno, ima mnogo naših ljudi koji izvrsno razaznaju što je hrvatski nacionalni interes i dobro su informirani o svemu što se kod nas događa. Zato mi se čini da je zgodno dati u osnovnim crtama ono o čemu je bilo riječi na tim mojim gostovanjima na našim radijima prošle godine.

Razlog mog većeg angažiranja u posljednje vrijeme (Adelaide).

U vrijeme stvaranja hrvatske države svi naši ljudi, pa i vi u Australiji, bili su izuzetno motivirani i angažirani. Samim činom priznanja to je uveliko smanjeno. I ja sam prošle godine mislio da je došao kraj i mojih takvih aktivnosti. To sam i rekao nekim ljudima ovdje. Ali, poslije povratka u domovinu, shvatio sam, da kao što nije prestao pritisak na Hrvatsku ni poslije priznanja, tako neće ni sada. Jednostavno rečeno DRŽAVA VAM JE KAO DIJETE. MALO DIJETE MALA BRIGA - VELIKO DIJETE VELIKA BRIGA. Itakako se i danas treba boriti za Hrvatsku. U ratu je očito tko ti je

neprijatelj. Danas su na djelu podzemne bitke protiv nas. U njima koriste i naše ljude. A na to sam Vas upozoravao još daleke 1992.godine.

Državotvorni Hrvati i oni drugi (Melbourne, Adelaide, Sydney).

Činjenica da smo živjeli u takvoj državi, kakva je bila Jugoslavija, ne može se jednostavno izbrisati. Mnogima od naših ljudi je zato ideologija ispred države i nacije. Njihova je krilatica: “Ja jesam za Hrvatsku, ali ne za bilo kakvu Hrvatsku!” Kada je to jednom na OTV-u rečeno poznatom hrvatskom novinaru Milanu Ivkošiću on je odgovorio: “Ja jesam za bilo kakvu Hrvatsku. Znače, meni Vam je Hrvatska kao zrak. Ne znači ako je nečist da ga neću udisati!” (Ovo je uvijek u studijima praćeno sveopćim odobravanjem.) Drugim riječima, nedržavotvornim Hrvatima Hrvatska u kojoj nije njihova ideologija na vlasti ne treba. A državotvornim je, kao i u svim normalnim zemljama, imati državu neupitno. A kakva će vlast biti - to će ljudi na izborima sami odlučiti. Državotvorni Hrvati su itekako svjesni koliko znači imati državu. To sigurno dobro znate i Vi ovdje. Usporedite Vašu poziciju ovdje sada i onu prije kada Hrvatsku nismo imali.

Političke stranke u Hrvatskoj danas (Melbourne, Adelaide, Sydney).

Kada sam Vam 1992.godine govorio o hrvatskim političkim strankama znao sam reći: “Sve hrvatske stranke su pravaške stranke”. Naime, tada je u svim strankama bilo mnogo državotvornih Hrvata. Ali, kroz svo ovo vrijeme iz oporbenih stranaka, uglavnom su odlazili takvi ljudi, nezadovoljni činjenicom da te stranke u ključnim pitanjima za Hrvatsku nisu znale prepoznati hrvatski nacionalni interes. A pogotovo kada je riječ o hrvatskoj politici u BIH. Još u kolovozu 1994. u hrvatskom klubu “Bosna” u Sydneyu rekao sam da je hrvatska politika u BIH ravna stvaranju hrvatske države, a mnogi od njih su i dan danas protiv nje. Oni su vjerovali Europi, kao da nam glavne europske zemlje, članice Vijeća sigurnosti, nisu svo vrijeme pokušavale zabiti nož u leđa. I danas se dosta dobro razaznaje linija podjele na državotvorne stranke i one

druge koje sebe smatraju “europskim”. Puna su im usta Europe. Kako je moja majka Blajka, to me uvijek podsjeti na jednu korčulansku priču. Kaže Lučanin Blaćaninu. “Znaš li što je Vela Luka za Blato? Europa!”. A Blaćanin će njemu: “A znaš li Ti što je Blato za Vela Luku? HRVATSKA!”

Sutrašnja Hrvatska (Melbourne, Adelaide, Sydney).

Sve što se danas događa u Hrvatskoj vezano je za to kakva će biti Hrvatska sutra. Tko će vladati u njoj. A vi dobro znate da u zemljama zapadnog svijeta vlada onaj tko ima kapital. Od Hrvata, sutrašnji vlasnici kapitala mogu biti: 1) Ljudi koji su predvodili borbu za Hrvatsku; 2) Iseljenici koji su stekli kapital vani; i 3) Ljudi iz bivšeg sistema koji su kapital stekli tada. Vjerojatno ste primijetili da se prvi optužuju za navodne krađe, da se druge, tj. vas, sprečava u povratku, a o trećima se ne čuje mnogo. A danas je kapital uglavnom u njihovim rukama. Oni su i vlasnici mnogih tzv. žutih listova koji se na suptilan način koriste u toj borbi za Hrvatsku. Ja osobno, a siguran sam i mnogi od vas, više volim da sutrašnjom Hrvatskom vladaju djeca onih koji su predvodili borbu za Hrvatsku, i djeca povratnika. Jer onim trećima je Jugoslavija i donijela novac, pa sigurno i nisu protiv nje. Pa makar to bilo skriveno, kako sam vam znao reći, u malom mozgu.

“Sindrom zoološkog vrta” (Melbourne, Adelaide, Sydney).

Ne zaboravimo da je u skoro svim bivšim komunističkim zemljama sada na djelu povratak komunista na vlast. To je ono što ja nazivam “sindromom zoološkog vrta”. Naime, životinja koja je predugo bila u kavezu, puštena iz njega, nije sposobna sebi sama pribaviti hranu. I zato se želi vratiti u kavez. Jer, tamo je hrana redovita. Istina, sve je manje ima i sve je gora. Ali ima je! Upravo se to dogodilo u Mađarskoj i Poljskoj. A glasovanje u Zagrebu pokazuje da se može desiti i kod nas. (O tome je predsjednik Tuđman i govorio na proširenom sastanku Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti, baš u vrijeme mog boravka u Australiji. Priča o sindromu zoološkog vrta svidjela se našim ljudima, a u Melbourne se ravnatelj hrvatskog radija 3ZZZ, Sergio Marušić uključio u razgovor govoreći o jednom

drugom sindromu zoološkog vrta. Naime, govorio je o našim ljudima koji su se cijeli život borili za nezavisnu Hrvatsku, a danas kada je imamo više ne znaju prepoznati nacionalni interes i za ne vjerovati je koliko i kako danas govore protiv hrvatske državne politike.)

Ministarstvo za useljeništvo (Melbourne). Povratak (Adelaide, Sydney).

Doista, raduje podatak da se oko 30.000 naših ljudi već vratilo u Hrvatsku. Poslije nekoliko dana boravka u Melbourneu vidio sam koliko su naši ljudi ogorčeni na ponašanje hrvatske oporbe prigodom donošenja odluke u Saboru o uspostavljanju Ministarstva za useljeništvo. I s pravom su bili ogorčeni na te “europske” stranke. Ali logika tih oporbenjaka je vrlo jednostavna. Jer tko će se vratiti u Hrvatsku. Tko će ostaviti ovo relativno blagostanje i vratiti se u novu borbu za Hrvatsku. Pa najvjerojatnije upravo državotvorni Hrvati. A ti sigurno neće glasovati za te “europske” stranke. Argumenti oporbe su bili smiješni. Kažu treba se boriti protiv iseljavanja, a ne za useljavanje. Kao da upravo useljavanjem tj. povratkom naših ljudi i njihovog kapitala neće postići veće blagostanje u Hrvatskoj i time, naravno ne samo time, učiniti da ljudi ne odlaze, već da se i oni koji su sada otišli počnu vraćati. U borbi za sutrašnju Hrvatsku Vaš udio kroz Vaš povratak je od izuzetne važnosti. Povratkom Vas, dakle ljudi neopterećenih “sindromom zoološkog vrta”, i vašeg kapitala, sudbina Hrvatske bit će zauvijek riješena. Imat ćemo hrvatsku Hrvatsku. Hrvatsku u kojoj će hrvatski interes uvijek biti najveća svetinja. U ratu su mnogi naši ljudi dali ili bili spremni dati svoj život za Hrvatsku. To su bili uglavnom ljudi iz domovine. U borbi za sutrašnju Hrvatsku Vi morate na sličan način riskirati mnogo više nego do sada. Dobit ćemo i tu bitku, a onda će te upravo vi biti i najveći dobitnici. Zato ću vam i ja reći: VRAĆAJTE SE!

Lopovluk (Melbourne, Adelaide, Sydney).

O lopovluku ste me pitali i prije dvije godine (i u Melbourneu i u Adelaideu). Zašto se toliko mnogo priča o “lopovluku” u Hrvatskoj objasnio sam govoreći o borbi za sutrašnju Hrvatsku. Sličnih priča i o ovdašnjim lopovlucima dobro se sjećam. Mislim na 1992-1993. i

skupljanje sredstava za Konzulat u Melbourneu. Pokazalo se da lopovluka, o kojemu su pričali i neki doista veliki borci za Hrvatsku, nije bilo! Vjerujem da se sjećate da sam tada tvrdio da nekome smeta otvaranje hrvatskog konzulata. A uvijek je moguće naći i poštene ljude, uvjeriti ih u priču o krađi i iskoristiti. Slično je i s većinom priča o “lopovlucima” u Hrvatskoj. Naravno, ja ne negiram postojanje lopovluka u cijelom ovom periodu. Ne negiram ni činjenicu da ga vjerojatno ima mnogo više nego ovdje. Ali tvrdim da ga je imalo upravo onoliko koliko je za očekivati. Zašto? Iz jednostavnog razloga što je Hrvatska bila koncentrirana na nešto mnogo važnije. Na rat! Sve naše snage su bile koncentrirane na njega! I kao uvijek u takvim situacijama, kad ne može biti nadziran kriminal - on cvjeta. To je nešto što se uvijek zbiva pa su morali znati i oni koji su plasirali stalne priče o takvom lopovluku i optuživali hrvatsku vlast da ga ne želi spriječiti. I doista nije željela. Željela je slobodnu Hrvatsku. Ali da ja vama postavim protu-pitanje: “Što su željeli oni koji su željeli da se Hrvatska pozabavi lopovima, a ne agresorima?” Očito željeli su spriječiti “Bljeskove”, “Oluje”! I koristili su naivne.

Lopovluk u vrhu (Melbourne, Adelaide, Sydney).

Sjećam se prvog “lopovluka” u vrhu. Tek sam u lipnju 1992. stigao u Melbourne i doznao za njega. Zvao se “avion za predsjednika”. U Hrvatskoj o tome još nije bilo riječi. Znakovito je zašto sam o tome prvo čuo vani i to baš ovdje. Vaša kraljica je još uvijek engleska kraljica, zar ne? (U Melbourneu su mi odgovorili: “Ali ne za dugo!”) Sjećam se svog odgovora: “Ja osobno sam sretan da moj predsjednik na silne pregovore stigne odmoran i bolje štiti hrvatske interese. Ne razumijem, ili bolje reći itekako razumijem, zašto netko želi da moj predsjednik dođe umoran na te pregovore. I ne štiti na pravi način hrvatske interese.” I od tada do danas priče su se redale. Mene te priče uvijek podsjetite na ono što je lord Owen napisao u svojoj knjizi o predsjedniku Tuđmanu. I on je, sukladno s ovim silnim pričama, pisao ružno o našem predsjedniku. Naravno, ako ste svjesni što je željela britanska politika, i što je trebao na ovim prostorima ostvariti lord Owen, jasno će vam biti da je on u stvari rekao da je glavni krivac njegovom neuspjehu dr. Tuđman. Dakle, rekao je, da nije

uspio sprovesti prosrpsku politiku jer mu se na putu ispriječio naš predsjednik. Uostalom i zato sam ja priču o avionu prvo čuo u Melbourneu a ne u Zagrebu.

Što mislite o kupovini jeftinih stanova od strane ljudi iz vlasti? (Adelaide)

- Nemojte mene o tome pitati.
- Zašto?
- Pa i ja sam kupio jeftini stan.
- Ali to nije isto.
- Zašto? Mislite, ja sam u bivšem režimu bio poslušan i dobio sam stan, pa je sada u redu da ga ja jeftino kupim. A ovi drugi nisu bili poslušni, čak su ih ili zatvarali ili su pobjegli vani. Zato i nisu dobili stan. A sada ga ja mogu kupiti jeftino, a oni ne smiju. Interesantno je, da sam i priču o predsjednikovoj kući svojevremeno čuo u Melbourneu. Bio sam kod jednog našeg čovjeka koji je žustro govorio o tome. Pitao sam ga da li on misli da naš predsjednik ne treba imati ovakvu kuću kakvu on ima. On će meni:” Ali ja sam je krvavo stekao”. “Gospodine, a naš predsjednik je bio general, doktor znanosti, ravnatelj instituta, sveučilišni profesor, redoviti član HAZU, predsjednik najveće stranke u Hrvatskoj i predsjednik države. I to nije dovoljno da se “krvavo” zaradi jedna ovakva kuća?”

Zagrebačka kriza (Adelaide).

Nevjerojatno je da mnogi naši ljudi u Australiji i ne znaju za činjenicu da je relativni izborni pobjednik u Zagrebu bio HDZ. Čak sam sreo i visoke intelektualce koji su mi tvrdili da se oporba udružila prije izbora a ne poslije. Interesantno je kako političari iz vladajuće stranke nisu uspjeli oboriti očitu neistinu o udruživanju prije izbora. Spomenutim intelektualcima činjenica da se točno zna koliko je glasova dobio HSLS, koliko SDP, a koliko koalicija oko HSS-a, ništa nije govorila. Vjerovali ili ne! A bili su sociolozi! Inače, ja događaje u Zagrebačkoj skupštini nazivan “diktaturom proletarijata”. Mislim na činjenicu da su vijećnici oporbenih stranaka konstituirali Skupštinu iako nije bila prisutna dvotrećinska većina izabраниh vijećnika i time pokazali kako za njih nije bitan zakon. Bili

su i upozoreni od nadležnog ministra. Doista, diktatura proletarijata, zar ne? Kasnije su shvatili što su počinili pa su uradili ono što su trebali: podnijeli tužbu ustavnom sudu. Interesantno je kako iz HDZa, vjerojatno težeći suradnji, nisu iskoristili ovaj komunistički postupak oporbe. I kardinal Kuharić je komentirao zagrebačku krizu konstatirajući da kada imamo dvije stranke koje tvrde da imaju pravo po zakonu, tada spor treba riješiti Ustavni sud. Drugim riječima, ne ide se u Europu tužakati već se hrvatski sporovi rješavaju u Hrvatskoj. Ali da li se tu radi o hrvatskim sporovima? Jer interesi nisu samo hrvatski.⁵

Boka Kotorska (SBS, Adelaide, Sydney).

Bilo je i drugih pitanja. Naravno, logično je da su meni postavljena i pitanja o Boki Kotorskoj. Prevlaka. O Prevlaci sam puno pisao pa neću ovom prigodom. Ubojstvo umirovljenog kotorskog biskupa Iva Gugića desila se prije mog dolaska u Sydney. Tako je pitanje o tome bilo i postavljeno tamo. Iako se govori o grabežnom umorstvu, konstatirao sam da je očita posljedica dalje iseljavanje Hrvata iz Zaljeva hrvatskih svetaca. Ali, činjenica je da su u Boki bacani letci protiv biskupa ("genocidni rimokatolički svećenik"). Očit poziv na linč. Nije otkriveno tko je to činio, ali linč se desio. Da li mi onda možemo govoriti o grabežnom zločinu? Napomenuo sam također da je neuobičajeno da sam ja u Australiji doznao da je prvi liječnik konstatirao smrt od SRČANOG UDARA. A biskup je zadavljen žicom. O tome u Hrvatskoj - muk! Kako je moguće vjerovati u grabežno umorstvo, a još krajem prošle godine je izbačen katolički oltar iz zajedničke crkve u Spiču, crkve sv. Petke. A crnogorske vlasti šute.

U Adelaideu je bilo dovoljno vremena pa sam mogao ispričati jednu zgodnu priču s radija u Sunshineu (Melbourne) iz 1994.god. Slušatelji su također postavljali pitanja. Često govorim o velikosrpskom kompleksu zvanom "hrvatska kulturna baština" i upozoravam kako se po zvaničnim crnogorskim izvorima u Boki kotorskoj nalazi oko 40% nepokretnog i oko 66% pokretnog

⁵ Kao prilog ovom članku dan je i tekst "Diktatura proleterijata u Zagrebačkoj skupštini" koji je tiskan u Domu i Svijetu.

spomeničkog blaga te republike. Tako sam i tom prigodom konstatirao da po tome ispada da 50% spomeničkog blaga te republike pripada hrvatskom narodu. S pitanjem ima li tamo što srpsko javio se jedan Srbin (to znamo po psovci koja je uslijedila - srećom pitanja nisu išla izravno u eter). Moj odgovor je glasio: "Očito nas slušatelj me nije dobro razumio. Ja sam rekao da je to tako po zvaničnim crnogorskim izvorima. A ne daj Bože da me je neki moj Hrvat iz Boke čuo da sam ja rekao da je samo toliko. A da potvrdim o čemu se radi ispričat ću vam slijedeću zgodu. Hrvatska bratovština "Bokeljska mornarica - 809" organizirala je u Zagrebu predavanje "Hrvatska kulturna baština Boke kotorske". Predavač je na početku svog predavanja konstatirao da je izuzetno teško govoriti o hrvatskoj kulturnoj baštini Boke kotorske, jer je ona ogromna. Zato će on promijeniti temu i govoriti o srpskoj baštini. Onda je konstatirao da ima pet spomenika za koje se smatra da su srpski, a da će on na tom predavanju dokazati da niti jedan od tih pet nije srpski." Poslije dva mjeseca bio sam opet gost na tom radiju. Jedan naš čovjek, Hercegovac, mi je dan uoči toga rekao: "Profesore, što god da Vas pitaju sutra, Vi prvo kažite ono što ste rekli onom Srbinu!"

A ovih dana smo u Hrvatskoj imali i potvrdu ove priče. Naime u Zadru je od 12. do 14. prosinca 1996. održan prvi dio znanstvenog skupa HRVATI U BOKI KOTORSKOJ. Nastavak se planira za travanj ili svibanj 1997.! Prvi hrvatski znanstveni skup o Hrvatima Boke Kotorske, o hrvatskoj Boki, je vjerojatno najznačajniji događaj u njihovoj povijesti. Na ovom prvom dijelu održano je već 37 predavanja, što zorno pokazuje koliki je značaj Boke Kotorske za hrvatski narod i hrvatsku državu. Referate su imali: Damir Magaš, Šime Batović, Stjepan Antoljak, Zdenko Žravica, Ivo Rendić Miočević, Stjepan Čosić, Frano Ivković, Ivan Pederin, Ankica i Josip Pečarić, Luko Brailo, Ante Marinović, Eduard Peričić, Jozo Milanović, Stjepan Kراسić, Josip Sopta, Stanko Piplović, Slavko Kovačić, Midhad Kozličić, Josip Stošić, Nikola Jakšić, Anica Kisić, Ivna Anzulović, Franko Mirošević, Ivan Mustać, Milko Brković, Šime Županović, Josip Lisac, Miljenko Foretić, Vanda Babić, Divna Mrdeža-Antonina, Stjepo Mijović Kočan, Marijan Diklić, Tonči Šitin, Miho Demović, Ivan Ivančan, Stjepo Obad i Franko Oreb. Planira se jedan zbornik radova s ovog dijela Skupa, a drugi s onog

u Zagrebu, gdje se očekuje isto toliko referata. Dogovoreno je održavanje ovih skupova svake dvije godine! Da, hrvatski znanstvenici će potvrditi moje riječi: **"U Boki Kotorskoj svaki kamen govori Hrvatski."**

**U BOKI KOTORSKOJ SVAKI KAMEN
GOVORI HRVATSKI / BORBA ZA BOKU
KOTORSKU 2, ZAGREB, 2004.**

**OČUVANJE HRVATSKOG IDENTITETA
KROZ STOLJEĆA⁶**

Na krajnjem jugoistoku Jadrana nalazi se prelijepi zaljev – Boka kotorska (na talijanskom Bocca = usta, otvor). Njen pjesnik kotoranin Viktor Vida, jedan od najvećih hrvatskih pjesnika, za nju će reći: “Ništa ne može pokolebati moga uvjerenja, da je Boka kotorska ostvarenje božanske priče, koja se tu više nego i u jednom kraju svijeta dotakla zemlje i ostavila na tom moru i u tom kamenju svoj vječni trag.” Boka kotorska zahvata čitav zaljev s okolnim kopnom, a njeno ime je zamijenilo antički naziv Risanski zaljev. Na tom prostoru, ilirskom području, sačuvano je dosta kulturnih tragova još iz IV. st. p.K. 228. g.p.K. u Risnu, u Boki kotorskoj, sklonila se pred Rimljanima ilirska kraljica Teuta, koja je bila udovica osnivača ardijejske države Aragona. Rimljanima je kao izlika za napad na Teutu poslužilo ilirsko gusarenje, ali je u stvari pravi razlog bila želja

⁶ Predavanje **J. Pečarića** na "Tjednu hrvatske knjige", Vancouver, studeni 2002.;

Rimljana da unište prekojadransku državu. To im je i pošlo za rukom 168. g.p.K.

Na ovim područjima Rimljani su vladali do 476. g. Za to vrijeme doselilo se dosta Rimljana tako da se latinski utjecaj toliko uvriježio da je duboko obilježio kasnija bokeljska stoljeća. Još u tom periodu nastala je različitost Zaljeva od zaleđa u mentalitetu, kulturi, običajima i izvanjskim obilježjima. Za vrijeme provala Gota, Avara i Slavena mnogobrojno romansko stanovništvo je stradalo, a preostali su pobjegli u Kotor, koji je tada postao glavni grad Boke. U tom periodu podlogu za autonomnost Kotora činili su rimski municipalni poredak, gradska politička i crkvena organizacija. Upravo u tom periodu i počinje povijest bokeljskih Hrvata.

Najstariji domaći ljetopis Popa Dukljanina spominje na tom području Crvenu Hrvatsku ili Gornju Dalmaciju, u kojoj su među ostalima utemeljenje biskupije u Kotoru i Budvi i koja je barem do polovice X. st. bila jedna država sa zapadnom Bijelom Hrvatskom ili Donjom Dalmacijom. Sve do XII. st. tu je bio dominantan utjecaj i s prekidima vlast Bizanta, ali nije zanemariva niti uloga zapadne hrvatske države i njezinih krajeva. Kralj Tomislav je na cijeloj istočnojadranskoj obali pa i u Boki imao jaku mornaricu sa 180 brodova s više od 5000 mornara. Tako poznavalac bokeljske povijesti Peraštanin Pavao Butorac piše o crkvenim vezama: "Drevnu je crkvenu povezanost grada Kotora sa zapadom, a time i sa zapadnom civilizacijom, definitivno učvrstio moćni utjecaj prvoga hrvatskog kralja Tomislava." Antun Milošević, na knjizi Vjekoslava Klaića "Opis zemalja u kojima obitavaju Hrvati" (III., 1883., str. 5; biblioteka kotorskoga Istorijskog arhiva) olovkom je zapisao: "Boka kotorska glavna čest Crvene Hrvatske bez dvojbe naseljena Hrvatima. Ovo potvrđuje poviest, narodni običaji i bokeško narječje." O Crvenoj Hrvatskoj pisali su mnogi pisci, napr.: Pavao Riter Vitezović – Croatia Rediviva; anonimni pisac iz 1718. g. – "Alter und neuer Staat des Königreichs Dalmatien", Ladislav Antal – "Geographica Globi terraquei Synopsis"; Mihajlo Bonhardi s početka XVIII. st. i drugi. O autohtonosti Hrvata na tom području govore nam i bizantski pisci iz XI. i XII. stoljeća.

U drugoj polovici XII. stoljeća Bizant slabi, što je iskoristio raški veliki župan Stefan Nemanja te 1185. godine zauzima Kotor i primorje. U sastavu srpske države Boka je ostala sve do nestanka

Nemanjića 1371. godine. Iako su oni postavljali gradskog kneza, Kotor je ipak zadržao autonomiju i postao glavna luka njihove države. S druge strane, Nemanjići su trajno razlikovali osvojeni uzmorski pojas od svoje matične države, što se vidi i iz njihovih titula (“kralj svijeh srpskih zemalj i pomorskih”). Isto tako Nemanjići nisu uspjeli niti znali iskoristiti posjed Kotora, tako da su se Kotorani pretežno bavili kopnenom trgovinom, a Dubrovčani su držali pomorski prijevoz, kao i Talijani i Zadrani. Ipak je Boka u tom periodu sačuvala katolički značaj i orijentaciju, što će hrvatskom narodu osigurati kroz sve političke mijene i neprilike bokeljsku zajednicu. Spomenimo da je fra Vita Kotoranin izgradio Visoke Dečane.

U periodu između 1371. i 1391. godine ni Hrvatska, ni Ugarska a ni Bosna nisu mogle pružiti dovoljnu zaštitu Kotoru od prijetnji uglavnom iz zetskog zaleđa, a ni sam nije sebi to mogao iako je od 1391. do 1421. godine imao svoju kratkotrajnu nezavisnost. Zato su Kotorani zatražili pomoć od Mlečana koji ih prihvaćaju pošto su osigurali svoju vlast u Dalmaciji 1420. godine. Mlečani su uspjeli osloboditi Kotor od pritisaka zetskog zaleđa, ali su ga podvrgli svojoj imperijalnoj politici, usmjeravaju gospodarske i trgovačke putove u korist metropole, a služili su se i strateškim položajem Boke i njezinim flotnim potencijalom u ratovima. Iako su Mlečani slali u Kotor svoga kneza i biskupa, ipak su tolerirali i poštivali lokalne prilike te osobne povlastice i prava i dopuštali su razvoj brodarstva. Tako je Kotor sačuvaov svoju autonomiju, upravljajući se prema svome statutu. U društvenom životu veliku ulogu imala je staleška pomorska bratovština – Bokeljska mornarica. Bokelji su zajedno s drugim Hrvatima 1491. godine u Veneciji osnovali Bratovštinu sv. Jurja i Tripuna čija je zgrada jedna od atrakcija grada. Članovi bratovštine bili su s hrvatskih prostora bez obzira u kojim državama su bili tada hrvatski krajevi, što i pokazuje da su svi oni znali da pripadaju istom narodu – hrvatskome. Vremenom pomorsko značenje Kotora je slabilo, a raslo značenje Perasta, Prčanja i Dobrote. Spomenimo da je u XV. stoljeću živio je i Andrija Paltašić prvi hrvatski južnoslavenski tiskar.

Krajem XV. stoljeća Osmanlije su zauzele Herceg-Novi i dijelove Boke (Morinj, Risan Glogovac nad Perastom, Orahovac, Grbalj i Spič). Do dolaska Osmanlija Boka je bila potpuno Katolička,

a sada se na teritorij koji su oni zauzeli počelo naseljavati pravoslavno pučanstvo, koje vremenom postaje podloga srpskom nacionalnom elementu. Još u XVII stoljeću turski putopisac Evlija Čelebija u Herceg Novom većinu stanovništva vidi u “arnautskim, bosanskim i hrvatskim junacima”. U toku XVI i XVII stoljeća Osmanlije su više puta uzalud napadali Kotor i Perast. Peraštani su odnijeli sjajnu pobjedu nad Osmanlijama 1654. godine, čime su zadivili kršćanski svijet. I sam veliki protuturski borac Petar Zrinski brodom je iz Bakra doplovio u Perast da ga pozdravi i da mu u znak pažnje i zahvalnosti daruje mač s psalmističkim natpisom: “Sudi Gospodine onima koji me napadaju i protivi se onima koji se bore sa mnom, uzmi oružje i štiti stani na pomoć meni”.

Bokeljske pobjede protiv gusara opjevali su hrvatskim jezikom domaći pjesnici Ivan Nenadić, Andrija Kačić Miošić u “Razgovoru”, slikari, kao Tripo Kokolja i dr. Svoju pjesmu “Kotorski vitezovi” Kačić ovako počinje:

Ej Kotore, gnizdo sokolova,
na visokoj grani savijeno,
di se legu zmaji i sokoli,
koji caru puno dodijaše!
Svijeno je na jeli zelenoj
ter pokriva Buku od Kotora,
kojano je dika od Hrvata
i viteško srce od junaka.

Iz Boke Osmanlije su potisnute za vrijeme velikog rata krajem XVII st., a iz Grblja 1725. godine.

Upravo za vrijeme turskih ratova u Boki je živnula kulturna djelatnost. Boka će se za vrijeme humanizma i po svojoj latinskoj, i po svojoj talijanskoj, i po svojoj hrvatskoj sastavnici uklopiti u hrvatski kulturni krug i postepeno prerasti u trajnu pripadnost hrvatskoj kulturi i zajamčiti cjelovit hrvatski narodni razvitak i pripadnost bokeljskih katolika – starosjedilaca i autentičnih predstavnika starine i duha.

Još je Butorac uočio kako je temeljni bokeljski sloj, pomorski, “davno shvatio, da je zemlja bez tradicije zemlja bez vrijednosti, a narod bez tradicije narod bez budućnosti”. U Boki se rano pojavljuju

pisaci koji pišu hrvatski: Maro Drago, Vicko i Ivan Bolica Kokoljić, Jeronim Pima, Krile i Marko Ivanović, Andrija Zmajević, Josip Matović, Ivan Nenadić, Antun Kojović, Nikola Modruški ili Kotoranin koji je branio glagoljicu, pisao je o ljubavi prema domovini, pa su mnoge njegove misli prožete istim duhom kojim je poslije pisao otac hrvatske književnosti Marko Marulić. U predgovoru svojim talijanskim pjesmama Ludovil Paskvalić Boku naziva “skrajnjim kutom Dalmacije”, a poeziju Hanibala Lucića na hrvatskom jeziku pozdravlja kao “novu dalmatinsku liru”.

Dalmatinac je bio i Helije Tripo Bizanti, a Dominik Buća povezan je bio i s hrvatskim piscima humanistima od Dubrovnika do Trogira. Zatim Jerolim Kavanjin, a Maro Dragović prosvječuje pjesmu Bartolu Kašiću. Početak uvodne posvete glasi:

Složitelju (Bartolu Kašiću)

Slavno si uzvisio – pridragi Boro moj
 Kada si navjestio – u pjesnih svud glas tvoj.
 Mudrost tva vlastita – Božje Pjesni složi,
 A rič pričestita – hvaljena uzmmoži.
 Naši Dalmatini – i vas Rod Hrvatski.

Značajan je i Ivan Bolica koji je održavao književne veze i sa Dubrovnikom i sa Šibenikom, a jednu pjesmu prosvječuje u čast posvećenja Andrije Zmajevića za barskog nadbiskupa 1671.. Tu su i Krile Ivanović i Julije Balović, a rukopis Marka Balovića sadržava najstarije bokokotorske skupine hrvatskih pasionskih tekstova. Antun Bizanti govori da su “naši Hrvati”, tj. Kotorani, pobijedili u nekom okršaju sa Turcima. Zatim, Andrija Balović preveo je crkvene pjesme na hrvatski i pisao povijest Dalmacije, kao i kroniku *Annali di Pirusto*.

Upravo po tim predstavnicima kulture Boke kotorske se vidi koliki je bio hrvatski osjećaj u njoj. To su posvjedočili i Petar Tolstoj i Bronevskij koji su putovali po njoj. Naime, Petar Tolstoj je 1698. posjetio ruske pitomce u Perastu, pa je u svom putopisu “Putovanje u Italiju i na otok Maltu 1697-1698.” Zapisao kako su bokeljske gore “naseljene Hrvatima”, u Boki nalazi hrvatsku narodnost, ime jezik, običaje i nošnju, zatim, za Perast kaže da tu žive Hrvati, pomorski

kapetani, astronomi i mornari, da su im kuće građene od kamena i da imaju mnogo vrtova. “On je opazio, da su “Srbi koji su pod mletačkom državom nedavno izbjegli iz ruku prokletih busurmana, iz države turskog sultana”, jer je doista do naseljavanja iz zaleđa došlo, čim je 1687. od turske vlasti oslobođeno područje od XIX st. kaže da su Dobročani hrabri, poduzetni, gostoljubivi, revni katolici i da u starije vrijeme nisu pravoslavcima dopuštali da u njihovu mjestu ostanu više od jednog dana”.

Propast Mletačke Republike 1797., francuska revolucionarna zbivanja, kao i Napoleonovi ratovi imali su odjeka i u Boki, odnosno uzdrmali su je društveno-gospodarski, ali i potaknuli narodni razvitak, kao i pitanje državne pripadnosti. 1797. mirom u Campoformiju Boka je pripala Austriji, mirom u Požunu 1805. došla je pod vlast Francuske. Međutim, 1806. Boku su zaposjeli Rusi a 1807. Francuzi. Poslije Napoleonovog poraza kod Leipziga 1813. protiv francuske vlasti u Boki ustali su i Bokelji i Crnogorci, ali se francuska posada u Kotoru održala sve do početka siječnja 1814. Boka je, po odluci Bečkog kongresa, pripala Austriji i bila pod njenom vlašću sve do 1918. godine, odnosno sve do propasti Austro Ugarske Monarhije.

Kako zbog svog strateškog položaja tako i zbog svoje moćne mornarice Boka je bila plijen velikih sila što se odrazilo i na njeno brodarstvo, te se mnogo pomoraca iselilo iz Boke, čime je Boka gubila ljude, kapital i brodove. Mnogi brodovi nestajali su u ratovima, zatim u gusarskim akcijama, kao i u pljenidbi. Od oko 600 brodova i od oko 300 jedrenjaka duge plovidbe poslije austrijskog bankrota u 1810-im ostalo je oko 50 jedrenjaka duge plovidbe. Sredinom stoljeća s jedrenjekom “Nemirna” potonulo je i posljednje bokeljsko jedro, kao i slava hrvatskog pomorstva općenito. U to doba Bokelji su se različito orijentirali: jedni su bili za Mletačku Republiku, drugi za austrijsku vlast, a pravoslavci se povezuju sa Crnom Gorom, jer su u mitropolitu Petru I vidjeli ne samo crkvenog poglavara nego i političkog vođu, pošto je glavni cilj crnogorske politike bio domaći se Boke uz rusku pomoć. Početkom srpnja 1797. bokeljske općine izjašnjavaju se za austrijsku vlast, dok su stanovnici Budve čak mitropolitu Petru I pokazali i spis o dragovoljnoj predaji caru Franji I. Kao ugarskom kralju i izrazili želju da se razvije ugarska zastava. Time su ustvari Bokelji izrazili svoju težnju za

sjedinenjem s Hrvatskom. To se očitovalo i u pozdravima Bokelja sredinom osmog mjeseca 1797. Matiji Rukavini kada je posjetio Boku, a on je nastupao u ime kralja Ugarske i Hrvatske, i u stvari samo pod tim naslovom su se Bokelji predali Austriji. S toga su crnogorske pristaše nadzirale u Budvi Miroslava Zanovaća kao i peraškog načelnika Josipa Viskovića, te su se tako već 1798. u Crnoj Gori širile glasine o tobožnjoj ugroženosti pravoslavne vjere u Boki. Tako Tripo Smeća u svojim "Uspomenama" iz 1805. govori da su pravoslavni prvaci iz Boke na skupštini u Crnoj Gori rekli "da se svi katolici po Boki pobiju, da se tako ukloni smetnja njihovoj nakani, i da se dočepaju bogata plijena, ali se poglavice Crnogoraca tome usprotive".

Ali to je bio i prestanak prve austrijske vlasti Bokom te je u njoj zavladao strah od Crnogoraca, a 1807. peraško općinsko vijeće je konstatiralo da su "bili ugroženi od Crnogoraca i od grčkog obreda ove pokrajine". Bokelji su isticali da prihvaćaju svaku zakonitu vlast, pa i želju da "ostaju svoji vlastiti gospodari", samo su Crnoj Gori nijekali svako pravo da zaposjedne njihov zavičaj. Prihvaćali su i rusku vlast koja je pokazivala razumijevanje za zaštitu bokeljskih Hrvata, te je proglasom od 13.IV. 1806. zabranila "uvredljive izraze protiv katolika kao da su oni neprijatelji domovine, a u Rusiji su uvaženi i dostižu najčasnija mjesta u državnoj službi; i ovdje su dobrovoljno spremali brodove u ruskoj službi".

Pred kraj francuske vladavine 10. XI. 1813. u Dobroti su Crnogorci sazvali sastanak s predstavnicima bokeljskih općina i osnovali Centralnu komisiju pod predsjedništvom samog Vladike. Ta komisija je zatražila sjedinjenje Boke sa Crnom Gorom pod protektoratom Rusije. Za bokeljske općine je to tada bilo kompromisno rješenje kako bi se osigurala od crnogorskog pustošenja, od anarhije i dok velike sile ne odluče o Boki. Kao i u Dalmaciji, i bokeljske općine bile su za sjedinjenje sa Hrvatskom, te su u Dobroti 9. XII. 1813. sastavile izjavu kojom se dragovoljno predaju austrijskom caru u kojoj ga mole da ih u slučaju neuspjeha ne prepusti zajedničkom neprijatelju, "jer bi (...) odstup ove pokrajine u njegovu korist nanio našoj Otadžbini očaj i najtragičniju propast mnogim čestitim nevinim obiteljima". Crnogorci su s 3000 mletačkih cekina ucijenili glave Andrije Dabovića i Stanislava Burovića Zmajevića koji su bili protivnici sjedinjenja s Crnom

Gorom. Kada su austrijske trupe ušle u Boku 1814. pravoslavci su ponovo pljačkali i ubijali Hrvate.

Poslije boravka Vuka Stefanovića Karadžića u Boki 1835-36. pojavila se velikosrpska propaganda kojom se svojatalo Boku kao srpsko područje. Naime, i sam Karadžić piše: “U cijeloj Boki ima oko 33 hiljade duša, sve pravijeh Srba, kakovi i gdje biti mogu, jedva četvrt od ovoga biće zakona Rimskoga, a ostalo je sve Grčkoga”. Slično je govorio i književnik Simo Matavulj, dok predstavnik pravoslavne crkve Jakov Popović čak traži da se uvede srpski jezik i cirilica u škole.

U prvoj polovici XIX stoljeća u Boku počinju prodirati i vijesti o narodnom preporodu u Hrvatskoj, te je 1840-ih u Boki boravio Mavro Broz koji je pisao o narodnim razmišljanjima i Peraštana i Herceg-Novog. Mihajlo Florio, liječnik i slikar iz Prčanja dopisivao se s Ljudevitom Gajem, susreo se i s Ivanom Kukuljevićem, dok je Tripo Tripković, kapetan iz Dobrote, 1845. napisao “Pozdrav Zori dalmatinskoj” jer je bio svjestan bokeljske pripadnosti Dalmaciji. Naime, glavna tema joj je radost što se izdaje list Zora, čija svjetlost zrači cijelom Dalmacijom. Tom svjetlošću Dalmacija se povezuje i ujedinjuje. U Dobroti se prepisuju preporodne pjesme, brodovi sve češće dobivaju hrvatska imena (Javor, Iskra, Zora, Ban Jelačić, Majka Slavija, Krunoslava, Zvonimir), čitaju se Gundulićev “Osman”, kao i Kačićev “Razgovor”.

1848. god. Hrvatski sabor traži sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom. Bokokotorske općine su na velikoj skupštini u Prčanju, svi jednoglasno zaključili “da se imamo pridružiti trojednoj kraljevini”. U Boki je s velikim oduševljenjem dočekano imenovanje Josipa Jelačića za upravitelja Dalmacije i u tom povodu upućene su mu čestitke i u njegovu čast ispjevane pjesme i posvećene mu zbirke. Tako Bogdan Ivanović Moro u pjesmi hvali njegovu hrabrost i popularnost u domovini i izvan nje. Luka Tripković i biskup kotorski Marko Kalođera posvećuju mu pjesme koje su tiskane u izdanju dubrovačke općine 1851. godine. Čestitke upućene Jelačiću svjedoče o domoljublju i o pojačanoj svijesti i nadi da bi moglo doći da sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom.

Bokeljski Hrvati godine 1848./49. nastupaju kao Slavljani. Obilježje tog “slavljanstva” je crveno-bijelo-plava trobojnica koju su zvali “slavenska bandjera”. Ta se zastava pojavila na

novoutemeljenoj Slavljanskoj čitaonici u Kotoru 1848., koja je bila prva čitaonica u Boki, a drugu u Dalmaciji. Od 1849. godine bokeljski brodovi uz austrijsku nose i slavljanjsku odnosno hrvatsku zastavu. U to vrijeme Srbi uz slavensko naglašavaju i srpsko ime.

1851. god. ban Josip Jelačić posjetio je, na putovanju po Dalmaciji, i Boku. Dok je plovio po zaljevu Bokelji su ga pozdravljali puškama i maškulima, na vrhu Veriga Rišljani su ga dočekali s 30 lađa, dok je na odlasku iz Risna rekao: “Ja vam braćo mnogo zahvaljujem i preporučujem, da živite u miru i ljubavi i da budete vjerni našem caru kao i doslije, i da vam je preporučena vaš Ban”. Poslije odlazi u Kotor gdje među činovnicima nije bilo “velikog veselja”, jer im nije bilo drago što je sa svima govorio hrvatski. Ostatak će zapamćena i adresa dobrotorske općine, u kojoj se ističe Jelačićevo hrvatsko podrijetlo i junaštvo te bratske veze što spajaju Boku s Hrvatskom. Prilikom posjeta Kotoru obećao je poslati svoju sliku “Slavljanskoj čitaonici”, koja ju je i dobila 1854.g.

U Boki su snažno odjeknuli kako obnova ustavnog stanja u Monarhiji tako još više širenje preporoda. Otvaraju se nove čitaonice (Slavjanske) u Prčanju 1861., kao i u Dobroti 1862. god. Istovremeno, bokeljski zastupnici u Dalmatinskom saboru biraju se na listi Narodne stranke koji u Saboru zastupaju ideju sjedinjenja s Hrvatskom, kao i uvođenje hrvatskog jezika u javni život. Tako se kotorska skupština bokeljskih općina od 21. siječnja 1861. izjasnila za sjedinjenje s Hrvatskom, a prilikom posjeta Dubrovniku 22. siječnja 1861. vijorila se hrvatska trobojnica i bio istaknut natpis “Dubrovnik s Kotorom”. Iste godine jedno od dva mjesta iz Dalmacije u Hrvatskom saboru dobio je kapetan Luka Tripković, te je on zajedno sa Mihom Klaićem dočekan s velikim ovacijama u sabornici.

Srbi vide svoju budućnost u sjedinjenju Boke sa Srbijom, što se više puta očituje u njihovim novinama Svetovidu Srbobranu, Vidovdanu i drugim novinama. Godine 1870. Stjepan Mitrov Ljubiša kao predsjednik Dalmatinskog sabora i bokeljski zastupnik izjavljivao je da će “braniti do svake zgode državno pravo trojedne kraljevine kojoj po historičnom i prirodnom pravu spada sva današnja Dalmacija, ne izuzimam nijedne česti njezine ni pojedinoga okoliša”, te nastavlja da će “nastojati na sve moguće načine da se Dalmacija sjedini na temelju saborske adrese sa Hrvatskom i

Slavonijom”. Već 1877. godine otvoreno ustaje u dalmatinskom saboru protiv sjedinjenja tvrdeći da sva Dalmacija osobito Dubrovnik i Boka nema prava pripadati ugarskoj pa prema tome ni hrvatskoj kruni.

Kasniji narodni razvitak učvrstio je Bokelje u hrvatskom narodnom osjećaju. Ali i u brošuri “Izvori občinskog zastupstva Kotora” (Split, 1892.) nalazimo podatak o srpskoj propagandi u Kotoru, o nastojanjima da se grad posrbi, kao i općina i da “nas starosjedioce Crvene Hrvatske iznerode”, o zabranjivanju isticanja općinskog barjaka hrvatskih narodnih boja. Treba istaći da je Anton Verona uzeo pseudonim Hrvatovski. Kao i u Dubrovniku, na izborima 1899. godine i u Kotoru pobjeđuje hrvatska stranka.

Prisutnost hrvatske nacionalne svijesti u Boki svjedoče i članstva u Matici hrvatskoj. Prvi njeni članovi javili su se 1878. godine. Tako je don Srećko Vulović, kateheta Velike Gimnazije u Kotoru, bio povjerenik Matice, a Grgur Urlić iz Risna prinosnik. Članstvo Matice se postupno povećavalo, tako da je uoči Prvog svjetskog rata u Boki bilo 82 člana. To su uglavnom bile fizičke i pravne osobe, gimnazijski profesori, učitelji, svećenici, Narodna čitaonica u Kotoru, Slavljanska čitaonica u Dobroti i gimnazijalci. Oni su imali zadaću širiti hrvatsku knjigu u primorskim mjestima Zaljeva. U devedesetim i sljedećim godinama javljaju se društva i u drugim mjestima. Tako je u Tivtu 1897. osnovano “Glazbeno društvo Sloga”, 1899. u Donjoj Lastvi osnovana je “Hrvatska čitaonica”, u Kotoru 1898. “Hrvatsko radničko društvo ‘Napredak’”, 1903. u Škaljarima “Hrvatski sastanak”, u Bogdašićima 1910. “Hrvatska seoska zadruga”, 1911. Muo je dobio “Hrvatsko katoličko mladenačko društvo”, a iste godine Tivat “Hrvatsko glazbeno prosvjetno društvo”.

U to vrijeme je u Boki kotorskoj osnovano preko trideset kulturnih društava. Oko polovice tih društava je pod hrvatskim predznakom i imala su zadatak čuvanja i razvijanja nacionalne svijesti. Tako primjerice, Pravila “Hrvatskog pjevačkog društva Zvonimir određivala su šest glavnih ciljeva i to tri glazbena i tri opća cilja. Glazbeni su ciljevi da “goji hrvatsku pjesmu”, a pri tom se osim nacionalne orijentacije misli i na svjetovnu glazbenu literaturu, zatim crkveno pjevanje i da “pripravlja elemente za orkestru”. Opći ciljevi

su da “širi među članovima moralni uzgoj i književnu prosvjetu i goji bratsku ljubav i slogu”.

Dijeleći sudbinu Kraljevine Dalmacije i Boka je 29.10.1918 ušla u Državu Slovenaca, Hrvata i Srba, a 1.12. u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. 1922. bokeljsko područje izdvojeno je iz Dalmacije i pripojeno Zetskoj oblasti, a 1929. uključeno u Zetsku banovinu, tako da ni 1939. nije sa ostalom Dalmacijom ušla u Banovinu Hrvatsku. Sjetimo se da je 1925. u Boki na veličanstven način proslavljena tisućita godišnjica krunisanja kralja Tomislava, pa je o tome postavljena i ploča na katedrali sv. Tripuna iz 1166., najstarijoj katedrali koju su izgradili Hrvati ili pak kako je odred Bokeljske mornarice bio na pogrebu Stjepana Radića u Zagrebu. Bokelj Anton Milošević u svom “Dnevniku” pod nadnevkom 23.03.1925. piše da je na općinu postavljena jugoslavenska zastava te dodaje: “Do sad je bila općinska zastava crveno-bijelo-modra (narodna zastava), koju su naši stari zvali ‘slavjanskom’ zastavom, a mi mlađi ‘hrvatskom’ zastavom, sa općinskim grbom”. U 1927-oj godini registrira pobjedu Hrvatske seljačke stranke u Kotoru, kao i osnivanje Hrvatskog doma, zatim 30.04.1931. zrinško-frankopansku proslavu i zadušnice u Sv. Tripu-nu u Kotoru i po Boki, a 10.05.1937. piše, da su 9.05 podignute hrvatske zastave i izmijenjeni općinski pečati u Prčanju, Mulu, Stolivu, Perastu, Lastvi i Tivtu, dok je u Risnu podignuta srpska zastava. Tako se u Boki sve više učvrstila hrvatska svijest koju je konačno formirao nacionalni pokret između dva svjetska rata što se očitovalo na izborima glasovanjem za Hrvatsku seljačku stranku.

Ugovorom o određivanju granica između Kraljevine Hrvatske i Kraljevine Italije 1941. bilo je zaključeno: “Priznaju se sastavni dijelovi Kraljevine Italije (...) kotar koji obuhvaća cijelu Boku kotorsku prema crti, koja ostavlja obalu u jednoj točki između mjesta Cavtat i Vitaljine i izlazi prema sjeveroistoku uključivši mjesto Grudu i masiv planine Orjen, dok ne dostigne granicu s Crnom Gorom”. 1943. Nezavisna Država Hrvatska uključila je Boku kotorsku u Veliku župu Dubravu, ali tamo nije uspjela uspostaviti vlast. S druge strane, u svim partizanskim dokumentima se govori o Crnoj Gori i Boki kotorskoj. Po završetku rata komunisti su ono “i Boka kotorska” jednostavno prekrizili i priključili Boku Crnoj Gori, pri čemu su maknuli s položaja one kotorske komuniste koji su tek

počeli favorizirati njezin autonomni status. Poratna Boka u Crnoj Gori doživjela je velike demografske promjene što je uz općenit nacionalni pritisak rezultiralo kako iseljavanjem Hrvata, tako i njihovim promjenljivim nacionalnim izjašnjavanjem. Računa se da je 1931. u Boki bilo 35,14 posto Hrvata, koji su činili više od $\frac{3}{4}$ gradskog stanovništva, a 1991. samo sedam posto, uz nepoznat broj onih koji su se izjasnili Jugoslavenima ili Crnogorcima. Naime, podaci Katoličke crkve se znatno razlikuju od podataka dobivenih prigodom popisa iz 1991. Ako se usporede popisi pučanstva iz 1910. i taj iz 1991. lako je ustanoviti kako se broj pučanstva udvostručio dok se broj Hrvata smanjio tri puta. A kada se pogledaju veliki bokeljski centri onda su ti odnosi izuzetno nepovoljni. Tako se u rodnom gradu sv. Leopolda Mandića Herceg Novom broj Hrvata smanjio od 70 na dva posto, u Kotoru od 69 na sedam posto, a u Tivtu od 95 na 23 posto.

Specifičan hrvatski narodni razvitak Bokelja uvjetovali su odvojenost od matičnog područja, malobrojnost pučanstva, zatim nejednolik politički razvitak, te različiti utjecaji. U Boki se skupio katolicizam i zapadnjačka civilizacija na samom rubu Balkana, tu se gnijezdilo hrvatstvo od starohrvatskog pletera i romatičnih crkava do renesansnih i kasnijih palača i vrtova, od nautičkih do modernih učenjaka, od pučkih bratovština do sadašnjih stanovnika, od najstarijih do modernih pjesnika Frana Alfirevića, Jeronima Kornera, Viktora Vide, Vjecenslava Čížeka i Luke Brajnovića. Po ovom posljednjem dobila je ime i međunarodna nagrada za novinstvo koju dodjeljuje udruženje novinara Španjolske, pa ga danas svojataju i u srpskim i u crnogorskim novinama. A Boka je poznata i kao Zaljev hrvatskih svetaca. Naime, od današnjih šest hrvatskih svetaca i blaženika – tri su iz Boke: sv. Leopold Bogdan Mandić, blž. Gracija iz Mula i blž. Ozana Katorska. A iz Boke je podrijetlom i sl. B. Ana Marija Marović, kao i jedan možda od najznačajnijih papa u povijesti – Siksto V.

Boka teritorijalno jeste mala, ali je njen doprinos hrvatskoj kulturnoj baštini nemjerljiv. To najbolje pokazuju i zvanični crnogorski izvori koji kažu kako se od ukupnog spomeničkog blaga te republike, više od 40 posto nepokretnog i dvije trećine pokretnog nalazi u Boki kotorskoj. U pravu je Frano Alfirević kada kaže: “Krajevi kao i bića

imaju dušu.” A duša Boke kotorske su baštinici njene ogromne kulturne baštine – bodeljski Hrvati.

Literatura:

1. **Trpimir Macan**, Pogled u bodeljsku povijest, Hrvatska revija, 43, Zagreb, siječanj 1993.
2. **Stijepo Obad**, Razvoj hrvatske političke i nacionalne integracije u Boki kotorskoj u preporodno doba, Dubrovnik 4, 1993.
3. **Vanda Babić**, Don Srećko Vulović o starosjediocima Boke kotorske, Zagreb, 2001.
4. **A. Pečarić i J. Pečarić**, Očuvanje hrvatskog identiteta kroz stoljeća, Glas Ravnice, glasilo Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini, br. 87-89., veljača-travanj 1998.

D. JELČIĆ I J. PEČARIĆ, POVIJESNI PRIJEPORI, ZAGREB, 2006.

**NAŠA JE POVIJEST OBILJEŽENA TEŠKIM KUŠNJAMA I
POUKAMA**

BOKELJSKI HRVATI PRIŽELJKUJU INSTINSKU DEMOKRACIJU

**Na tribini "Položaj i perspektive Hrvata u Srbiji i Crnoj Gori".,
a koju je priredilo Hrvatsko slovo – Hrvatska kulturna zaklada,
stanje u Crnoj Gori predstavili su akademik Josip Pečarić i
Dalibor Burić, predsjednik Hrvatske građanske inicijative.
Objavljujemo sažetak izlaganja akademika Pečarića**

Nekome tko živi u Zagrebu nezahvalno je govoriti o položaju i perspektivi Hrvata u Srbiji i Crnoj Gori. Zato treba ući u povijest Hrvata Boke kotorske u 20. stoljeću. Prošle godine u okviru Jadranskih studija Pomorskog muzeja u Orebiću tiskana je knjiga *Hrvati Boke kotorske*. Pod uredništvom prof. dr. Stijepa Obada u knjizi su objavljeni radovi sa Znanstvenog skupa o Hrvatima Boke kotorske održanog 1996. u Zadru. Profesor Obad je na nedavno održanom Tjednu Hrvata Crne Gore predstavio knjigu dr. Miloša

Miloševića, admirala Bokeljske mornarice. Tom prigodom je izrazio želju da se knjiga *Hrvati Boke kotorske* predstavi i u Kotoru.

Međutim, kasnije smo doznali da knjiga neće biti predstavljena jer u njoj postoje neki tekstovi koji nisu "podobni". Mojoj rodbini u Kotoru rečeno je da se radi o tekstu *Hrvati u Boki kotorskoj u Kraljevini Jugoslaviji* koji sam napisao u suradnji sa svojom suprugom – inače profesoricom povijesti. Što je to tako strašno u tom tekstu iz 1996. godine?

Počinje sa iznošenjem činjenica o stvaranju prve Jugoslavije uz komentar:

"Novostvorenu državu sjajno opisuju riječi kralja Aleksandra: '...stvorimo Srbiju velikom, da obuhvati sve Srbe i Jugoslovane, da stvorimo silnu i jaku Jugoslaviju.'" Citat je uzet iz *Glasnika Narodnog Univerziteta Boke kotorske*, Kotor, 30. 12. 1934., br. 2, str. 2.

Potom su dani poznati podatci iz popisa pučanstva iz 1910. godine iz koga je vidljiva hrvatska većina u glavnim gradovima Boke, kao i ono što profesor Ljubo Boban navodi o igrama oko ustava, tj. kako je Boka odvajana od Dalmacije i Hrvatske.

Međutim, dr. Franko Mirošević u tekstu *Osvrt na neke političke veze Južne Dalmacije i Boke kotorske 1918-1929.*, objavljenom u istom zborniku piše (str. 164-165):

"U našoj historiografiji i publicistici obično se konstatira da je Boka kotorska otrgnuta od Dalmacije i Hrvatske nakon donošenja Vidovdanskog ustava i Uredbe o podjeli zemlje na oblasti od 22. lipnja 1922. godine. Međutim, istina je da je ovaj teritorij Hrvatskoj oduzet još 1920. godine. Inicijativu za izdvajanje Boke kotorske od Dalmacije dali su radikali Boke kotorske na čelu s Mirkom Komnenovićem, svesrdno potpomognuti od istaknutog radikalskog vođe Ljubimira (Ljube) Jovanovića, rodom iz Kotora. Oni su početkom 1920. godine uputili tadašnjem ministru unutrašnjih poslova, Svetozaru Pribičeviću zahtjev da se Boka kotorska izdvoji iz sastava Dalmacije i pripoji crnogorskim okruzima. Na odluku se nije dugo čekalo. U rujnu 1920. ona se već nalazila u sustavu crnogorskih okruga.

Saznavši za spomenutu odluku, studenti Boke kotorske u Zagrebu i Beogradu prosvjeduju, ali bez ikakvog rezultata.

Odluci se snažno suprotstavilo vodstvo Hrvatske pučke stranke (HPS) u Dubrovniku. Trganje Boke kotorske od hrvatskog nacionalnog bića bilo je nelegitimno kao što je nelegitimno bilo i kasnije donošenje kraljeve Uredbe o podjeli zemlje na oblasti jer je, prema odredbi članka 135 Ustava iz 1921., upravnu podjelu države trebalo utvrditi zakonom. Zakon o teritorijalnoj i upravnoj podjeli zemlje na oblasti Narodna skupština nije donijela jer su postojale."

Bokeljska mornarica je hrvatska

Smeta li možda ovo:

"Najznačajniji događaj za Hrvate Boke, prije Radićeva ubojstva, zbio se 1925. godine - proslava tisućite obljetnice Hrvatskog kraljevstva. Tom prigodom su Hrvati grada Kotora postavili ploču na katedrali Sv. Tripuna. Ova ploča je od tada mnogima trn u oku, i od tada bilježimo stalne pokušaje da se ona ukloni ili da se postavi još jedna koja bi katedralu na neki način povezala sa srpstvom. Tri godine kasnije odred *Bokeljske mornarice* sudjeluje na pogrebu Stjepana Radića u Zagrebu."

To očito pokazuje da je Bokeljska mornarica hrvatska, a nekima i danas smeta što se ona u Hrvatskoj naziva hrvatskom bratovštinom.

Sustavno su prikazane podjele te države i u svim je Boka bila odvojena od Dalmacije, a 1929. to je i Dubrovnik. To je komentirano tezom, koju sam više puta ponovio, o velikosrpskim kompleksima mora i hrvatske kulturne baštine. Potom je dano sjećanje ing. Heliadora Prelesnika kako se provodilo unitarističko i integralno jugoslavenstvo pa se hrvatski udžbenici iz povijesti i jezika zamjenjuju srpskim, osobito stručno nazivlje i leksik.

Ne sumnjam da nekim čudnim Hrvatima u Boki danas ponajviše smeta ovaj dio tog teksta:

"U tom apsolutističkom periodu treba posebno istaći rad hrvatskih povjesničara – svećenika: Iva Stjepčevića, koji je 1930. godine u Zagrebu tiskao iznimno značajnu povijesnu raspravu Prevlaka, kao i Pavla Butorca. Nasuprot ovoj dvojici i cjelokupnom svećenstvu, djelovali su biskup kotorski Uccellini i župnik prčanjski don Niko Luković. Vjerojatno je po don Niki Lukoviću najznačajniji događaj koji se 1925. dogodio u Boki dolazak kralja u ovaj grad. Evo kako ga on

opisuje (Don Niko Luković, Viteški Kralj Aleksandar I Ujedinitelj i Boka, Glasnik narodnog Univerziteta Boke kotorske, Kotor, 30. 12. 1934., god. 1., br. 2, str. 2-3):

'Činilo se, da naše more treperi od radosti, da naša brda veselo drhću, da se nebo sa zemljom grli (...). Ulazak kralja Aleksandra u drevni Kotor, 'grad Kraljeva', bio je trijumf nad triumfima. Ova brda koja izgledaju u jesenjoj atmosferi kao od čelika, odzvanjala su grmljavinom topova sa jedinica naše ratne mornarice. Zvona sa svih crkava širila su vazduhom milozvuk, a narod je lio suze radosnice.' A evo kako u istom članku piše o biskupu Uccelliniju: 'Stari rodoljub biskup dočekuje prvog jugoslovenskog Kralja u posvećenim odeždama na vratima historijskog hrama sv. Tripuna, koji je vidio Njegove predhodnike iz Doma Nemanjina. Zanosno Ga pozdravlja, potsjeća Ga na historijske veze Kotora sa sredovječnom Srbijom i na koncu sav rasplakan od ganuća, kliče kao starac Simeon na ulazu u jerusolimski hram: 'Sad otpusti, Gospode, slugu svoga u miru, jer vidješe oči moje spasenja, koje si pripremio narodu mome'. Kralj Vitez je bio duboko dirnut, ne manje nego li kada je ulazio u carsko Skoplje (...). Dobro nam je poznato koliko je cijenio i volio preuzv. biskupa Uccellinia. Za njegove velike zasluge na kulturnom i nacionalnom polju odlikovao ga je umjetničkom bistom, koja resi kraljevski Dvor na Dedinju. Tako nije odlikovao ni jednoga živućeg Jugoslavena. **Biskup je neobično ljubio svoga Kralja. O Njemu je uvijek sa ganućem i divljenjem govorio. Vijest o tragičnoj smrti ljubljenog Vladara potresla je dušom starca nadsveštenika. On piše da je ovo za njega najteži udarac u životu, koji neće nikada preboljeti. Za pokoj Njegove duše moli se dnevno, i moliće se, dok mu još preostaje daha, 'jer Ga je postavio među svoje roditelje'. Kada sam nazad nekoliko dana bio kod njega na Lopudu, rekao mi je kroz plač, da je Kralj Svojim mukotronim životom za najviše ideale i Svojom smrću zavrijedio, da Ga Gospod okruni krunom svetih Mučenika (...). Zločinci su ubili Kraljevo tijelo, ali nijesu Njegov duh, koji će kroz vječnost biti čuvar Njegove Jugoslavije (...)."**Stoga i ne čudi da je u Lukovićevu Prčanju i postavljen spomenik kralju Aleksandru 3. ožujka 1935., a don Niko Luković je tada govorio o "herojskom životu" i "mučeničkoj smrti" svoga kralja – "tvorca Jugoslavije", i tom prigodom izgovorio i sljedeće (*Glasnik*

*narodnog univerziteta Boke kotorske, Kotor, 30. 3. 1935., br. 1-3, str. 15-16): "Danas se kunemo Bogu dobrome i velikome 'pred svjedocim' planinam' visocim natopljenima suzama i krvlju da ćemo čuvati Kraljev amanet 'Čuvajte mi Jugoslaviju'. I zaista, don Niko Luković je to radio do kraja svog života, pa je u drugoj Jugoslaviji bio i narodni poslanik! Ne čudi onda što i sugestije nekih uglednih bokeljskih Hrvata Katoličkoj crkvi da svoja imanja podijeli obiteljima hercegovačkih Hrvata s mnogo djece, nisu imale odziva."*⁷

Jasno je da slične podjele postoje i danas. Kako među Hrvatima u Hrvatskoj, tako i među Hrvatima u Boki kotorskoj. Don Niko Luković je mnogima i danas uzor, a bolje je da oni naivniji ne znaju za ovakve tekstove!

Slijede podatci s izbora 1938. godine prema knjizi dr. Toma Jančikovića: *Hrvati u izborima 11. prosinca 1938.*, Zagreb, 1939., kao i o onima u Boki. Hrvati su tada dobili većinu u mjestima Muo, Prčanj, Stoliv, Lastva, Perast i Dobrota, a znatan je broj glasova dobila HSS i u općini Kotor i Herceg Novi. Uslijedile su odmazde i tada, ali posebice s dolaskom komunista. Opisana je sudbina Anđela Markovića, predsjednika kotarske organizacije HSS-a, zastupničkog kandidata iste stranke na skoro svim državnim izborima i načelnika Općine Lastva koga su strijeljali partizani. Vjerojatno mu je uzeto za zlo i to što su mnogi bokeljski Hrvati željeli da Boka uđe u Banovinu Hrvatsku. I to ne cijela Boka već samo dio do Trojice iza Kotora.

Potom se navodi slijedeće prema tekstovima Vatroslava Murvara, *Boka kotorska i srpski pisci, Hrvatska revija*, 41, Zagreb, listopad 1991., 1-2, str. 60-79 i Ilije Perušine, *Boka kotorska i pobuna ratne mornarice: Uz 60. godišnjicu pobune*, 1.-3. siječnja 1918., *Hrvatska revija*, 28, 1978., str. 302-309):

"Još i prije izbora 1938. dogodio se jedan značajan događaj za Hrvate Boke kotorske. Naime, 7. siječnja 1938. imenovan je za kotorskog biskupa Pavao Butorac (rođen 26. ožujka 1888. u Perastu, a zaređen za svećenika u Zadru 1910.) koji je bio, kako kaže Vatro Murvar, 'ne samo jedan divni spiritualni i intelektualni gorostas, nego je u isto vrijeme jedan od najsavremenijih učenjaka hrvatske povijesti s posebnom specijalizacijom u području Boke kotorske i

⁷ Boldom je dan dio teksta koji nije objavljen.

starodrevne Dubrovačke Republike'. Važan događaj je i zbog toga što je postojala želja da se poslije jugoslavenski i antihrvatski orijentiranog biskupa Uccellinija, dovede isti takav don Niko Luković (tako Ilija Perušina piše: 'Čuditi se je 'moralu' jednog katoličkog svećenika, pa i ako se radi o samom don Niku Lukoviću. Ovako držanje i pisanje može se jedino pripisati očaju čovjeka, kojemu kao miljeniku biskupa Uccellini-a nije se ispunio san, da se uspne na stolicu kotorskog biskupa. Da se ovo zlo spriječi, uprave svih hrvatskih općina u Boki, pa i ona rodnog mjesta don N. Lukovića, izabrane voljom naroda, bile su poduzele korake, da se za kotorskog biskupa imenuje don Pavla Butorca. To su i postigli, što im osjetljivi Luković nije nikad oprostio.') Na poziv biskupa Butorca nadbiskup Alojzije Stepinac posjetio je 1941. god. Kotor da bi prisustvovao tradicionalnim svečanostima sv. Tripuna. 'Kotor kao što i sva druga mjesta Boke, oduševljeno su pozdravili u svojoj sredini hrvatskoga metropolita, koji je mogao odati priznanje spomenicima katoličke tradicije Boke.'" Posljedni navod je iz teksta: *Preuzvišeni Ordinarij u Dubrovniku i Kotoru, Katolički list*, br. 6, Zagreb, 6. veljače 1941.

Hrvati su "pokatoličeni Srbi"

Članak završava s još dva citata iz "nepodobne" literature. Prvi je iz gore spomenutih tekstova Murvara i Perušine:

"Tako je, na primjer, prof. Predrag Milošević 1940. god. u Srpskom kulturnom klubu u Beogradu održao predavanje, te je između ostalog rekao 'da su katolici, koji tamo žive, nasilnom ili vjerskom propagandom pokatoličeni Srbi za vrijeme vladavine Venecije, i da je taj srpski živalj stao identificirati katoličku vjeru s hrvatskom, jer da je Austrija, kao i prije nje Venecija, u Boki kotorskoj na sve moguće načine rušila pravoslavnu većinu'. Beogradskom profesoru je 'riskirajući svoj život i položaj' odgovorio sudac u Boki kotorskoj Vicko Lazzari. Perušina u spomenutom članku kaže: 'Poznata srpska nezasitost i pohlepa za tuđim krajevima, bacila je oko ... i na našu Boku kotorsku, još mnogo prije od jugokomunističke aneksije iste. Danas pak užurbano, (...) upravo se natječu u posrbljanju hrvatske Boke.' Ovim Perušinim riječima nemamo što dodati ni danas!"

Drugi citat je sjećanje Maksa Luburića na to kako je general Ante Moškov doživio to da je Boka Rimskim ugovorima postala dio Italije.

Jasno je da se mnogim jugonostalgичnim Hrvatima spomenuti citati neće svidjeti. Mnogi od njih su crvenu boju zamijenili žutom, ali im je "liberalizan" istovjetan totalitarizmu. Recimo, kada sam negativno komentirao konkretne stavove dr. Iva Goldsteina, nije pokušao osporiti moj tekst već me je proglasio antisemitom. Ili, na moj prošlogodišnji intervju u *Slobodnoj Dalmaciji* odgovorili su otac i sin Goldstein tekstom "Akademik Pečarić uporno laže" u kome su su polemizirali s citatom koji su sami izmislili i pripisali ga meni i zaprijetili: "Potrudit ćemo se da njegove laži ne postanu istinom." Treba li spomenuti da moj tekst "Lažu Goldsteini i to im je od Boga dano" *Slobodna Dalmacija* nije objavila. Inače oba Goldsteina predstavljaju tipične primjere onih koji se bave - kako je to Miroslav Tuđman definirao – "traljavom" znanosti, tj. **"legalisti"**. **Za razliku od tzv. "revizionista"**. Kako je ta jugoslavenska historiografska paradigma, tj. "traljava" znanost, još uvijek preovladajuća i u Hrvatskoj, ne treba se čuditi što se u Kotoru nije mogao promovirati ovaj Zbornik Pomorskog muzeja u Orebiću.

Za usporedbu treba dati primjer kako to rade tzv. "revizionisti". Za to je doista zgodan primjer knjigu *Globalizacija i identitet*, UHIP, Zagreb, 2004. U knjizi koju izdaju tzv. desničari, tj. državotvorni Hrvati ima i tekstova "Ijevičara". Tako je na jedan od tih tekstova – onaj Jurice Pavičića – kritički komentar *Postoje li uopće Hrvati u Hrvatskom slovu*, 11. lipnja 2004. dao Zoran Vukman. Spomenut ću da u istoj knjizi možete naći i moj tekst, ali i tekst dr. Iva Goldsteina. Tako to rade "neliberalni" "desničari"! Na tekst odgovaraju tekstom, a – ponovimo – moj odgovor na laži Goldsteinovih nije mogao biti objavljen tamo gdje po zakonu morao biti objavljen!

S druge strane smiješno je da tekst kakav je naš iz 1996. godine bude razlog ne-predstavljanju Zbornika u Kotoru. Pa sve iz našeg članka ušlo je kroz druge tekstove u moju knjigu: *Borba za Boku kotorsku*. A ona se čita u Boki!

Evo što mi je napisao jedan student iz Boke, upravo nedavno:

"Dragi dondo Jozo,

ispričavam se ako sam bio previše intiman s dragi dondo ali to proističe samo iz osjećanja koje je u meni probudilo čitanje Vaše

knjige *Borba za Boku kotorsku*. Prije svega da se predstavim - ja sam Hrvat iz Boke zovem se (...) i student sam (...) u (...) (redosljed je važan). Pišem Vam ovo pismo prije svega da Vam se zahvalim na svemu što ste uradili i što radite za Boku. Znam da bi lakše bilo: jednostavno zaboraviti, kao što su mnogi - opet hvala što Vi niste. Hvala Vam što ste otrgnuli od zaborava velikane kao što su Vjenceslav Čižek ili Luka Brajnović. U dijelu kako su komunisti prodali... odgovorili ste mi na to kako je bilo zakonski omogućeno otklanjanje opasnosti kakva su bili hrvatski intelektualci za projekat - zaliv Nemanjića.

(...)

Situacija u Boki je naizgled bolja: otvaraju se udruge, političke stranke i kulturna društva s predznakom: hrvatski. Naizgled - jer treba vidit kako će to biti prihvaćeno ali prvi korak je napravljen (uzgred i to zahvaljujući Vama). Na kraju bih Vas želio pozdraviti i reći da bih vas puno želio upoznati i da bi za mnoge u Boki bila čast imati vas barem u posjetu!"

Sada je upravo u tisku nastavak na tu knjigu: *U Boki kotorskoj svaki kamen govori hrvatski*. A da se nije ništa promijenilo u onome što misle Srbi, dakle ni ono što je govorio prof. Predrag Milošević 1940. god. u Srpskom kulturnom klubu u Beogradu, vidjet će se iz dijela u kome dajem svoju e-mail prepisku sa Srbima iz Boke uz komentar:

"Zašto je ova prepiska sa Srbima u Boki ušla u ovu knjigu?

Na to je najbolje odgovorio već spomenuti student iz Boke: 'Ideja da prepiska sa Srbima iz Boke uđe u novu Borbu za Boku čini mi se odlična. Dobro je da je mnogi pročitaju a pogotovo oni Bokelji (a vjerujte tu mislim i na neke vrlo istaknute koji su na moje pitanje što misle o vama - oni naravno nisu znali da ja Borbu za Boku držim na kantunalu umjesto druge jedne - počeli priču o ultranacionalistu, desničaru i tako dalje, na moje veliko iznenađenje, jer tko god pročita forum na netu (neki hrvatski ne sjećam se) gdje ste Vi bili gost i odgovarali na pitanja ne može takav zaključak izvesti ni u ludilu (ako ništa drugo)."

Naravno, moj mladi Hrvat iz Boke je optimista. Sve to znaju ti naši Hrvati kojima sam i ultranacionalist i desničar. Ali njih su odavno naučili da su ustaše čim iole razmišljaš kao Hrvat. A

u nekim godinama teško se je promijeniti. Hrvati nalaze svoj oslon i rade za slobodu i za istinu. U tome im je snaga.

J. Pečarić, "Hrvatsko slovo", 16. srpnja 2004.

BOKELJI SU DIO JEDINSTVENOGA KORPUSA HRVATSKOG NARODA

Akademik Josip Pečarić rođen je u Boki kotorskoj. Ugledni je hrvatski i svjetski matematičar koji danas živi u Zagrebu. Pored svoje znanstvene aktivnosti prof. Pečarić poznat je i po svojoj publicističkoj djelatnosti. Autor je ili koautor niza novinskih tekstova i povijesnih članaka, prvenstveno vezanih zu položaj Hrvata u Boki kotorskoj.

Kamen koji govori hrvatski

- Akademike Pečarić, nakon svoje knjige "Borba za Boku kotorsku" pripremate, novu knjigu koja će se, također, baviti problematikom Hrvata u Boki? O čemu je riječ?

Upravo je ovih dana ta knjiga tiskana. Njezin je naziv "U Boki kotorskoj svaki kamen govori – hrvatski". Knjiga je posvećena jednom mom prijatelju – generalu Slobodanu Praljku! Uz posvetu je tiskano ono što sam mu napisao onog dana kada je otišao u Haag: **"Generale, skupili su hrabrosti suočiti se s Tobom. Doista se ponosim time što mogu reći da si mi prijatelj."** (Akademik Josip Pečarić, Zagreb, 5. travnja 2004.)

Podnaslovom knjige "Borba za Boku kotorsku 2" istakao sam činjenicu da i ova knjiga sadrži, kao i prva, sakupljene tekstove o Boki. I dok sam u prvoj sakupio samo vlastite tekstove, ovdje ima i mojih koautorskih tekstova, najviše sa suprugom Ankicom, koja je diplomirala povijest. U prilogu knjige "Razgovorima u borbu za Boku kotorsku" dani su razgovori i s drugim Bokeljima iz Hrvatsku, prvenstveno s dugogodišnjim predsjednikom Hrvatske bratovštine "Bokeljska mornarica 809" iz Zagreba prof. dr. sc. Zvonimirom Janovićem. Istini za volju, između ove dvije knjige tiskana je i knjiga koju sam napisao sa suprugom "Strossmayerova oporuka", HAZU, Zagreb, 2002., koja također sadrži niz tekstova o Hrvatima Boke, ali i o Hrvatima Bara. A tekstove o Hrvatima Boke kotorske stavljao sam i u drugim mojim knjigama.

- U kojim ste sve časopisima i novinama objavljivali članke o Boki, kakav je bio njihov odjek i tretmana? I, zašto ste se, konačno, odlučili objaviti ih kao knjigu?

Objavljivali sam sam ili u koautorstvu u "Časopisu za savremenu povijest" (Hrvatski institut za povijest), "Zadarskoj smotri", "Mostariensiji" (časopis za humanističke znanosti Sveučilišta u Mostaru), "Dubrovniku" (časopis za književnost i znanost), "Tekstilu", "Hrvatskom iseljeničkom zborniku" i zbornicima sa znanstvenih simpozija. Pisali feljtone u novinama, ali i mnogobrojne članke po raznim novinama. Cilj je bio ispuniti osnovnu zadaću koju je sebi postavila naša Bratovština. Naime, u Hrvatskoj je prije 15-20 godina malo ljudi uopće znalo za Hrvate Boke kotorske, pa je naša osnovna zadaća i bila povratak Hrvata Boke kotorske i njihove velike baštine u svijest i savjest hrvatskog naroda i hrvatske države. To je bila ta naša "borba za Boku kotorsku". Sa odjekom sam zadovoljan. U Hrvatskoj se danas mnogo više zna o nama, kažu da smo i najzaslužniji što postoji Hrvatski konzulat u Kotoru. Meni su najdraže neke reakcije iz Boke. Tako mi je jedna Bokeljka posvetila svoju lirsku prozu:

"Vaša knjiga me ganula i smatram je velikim i važnim događajem za bokeljske Hrvate, kao i moj lični osjećaj pripadnosti hrvatskom narodu, jer kao što kažete u Proslavu da 'kad svi zašute, kroz kamen govori - hrvatski', tako je kroz Vaše riječi i nastojanja dobilo svoj glas i potvrdu postojanja ono hrvatsko u nama koje smo usisali u djetinjstvu i nosimo u srcima, a koje postoji samo u vremenu iako ga već dugo nema u prostoru (...)"

A jedan student iz Boke mi piše kako moju knjigu "drži na kantonalu umjesto jedne druge".

Uvijek je dobro okupiti sve tekstove vezane uz neku problematiku u jednu knjigu. Brat, koji je sigurno pročitao sve moje članke, kada je vidio najnoviju knjigu i komentirao: "Nisam znao da si toliko toga napisao o Boki."

- Vi ste po struci matematičar. Otkuda interes za tako marnim bavljenjem publicistikom, osobito hrvatskom poviješću?

Kada ti je domovina izložena agresiji, onda se moraš suprotstaviti ili puškom ili perom. Ili nisi čovjek!

Brani li Goldstein NDH?

Činilo mi se da od mene s puškom u ruci i ne bi bilo neke koristi pa sam to radio s perom. Istina, prvo sam javno nastupao i dugo je

trebalo da povjerujem onima koji su tvrdili da ja, iako sam matematičar, trebam i napisati to što govorim. Mnogi su govorili i pisali o toj neobičnoj pojavi matematičara u povijesti, publicistici i novinarstvu. Počasni sam član Udruženja novinara Republike Hrvatske. Upravo mi se ovih dana javio moj dragi prijatelj Stjepan Selak iz Sežane, i kaže kako mu se posebno svidio tekst našeg poznatog odvjetnika i publiciste Željka Olujića "Matematičar u povjesnici", ("Hrvatsko slovo", 15. veljače 2002.), koji je umjesto pogovora stavljen u moju knjigu "Brani li Goldstein NDH?". Meni je posebno drago ono što je baš u svezi s tom knjigom napisao akademik Dubravko Jelčić u "Hrvatskom slovu", 19. srpnja 2002. Naime, on je tvrdio da moja knjiga nije povijesna knjiga već matematička, samo je objekt proučavanja jednog matematičara bila knjiga iz povijesti.

- Nakon tolikih promjena na hrvatskoj političkoj sceni, kakvo je danas stanje Hrvata u Boki? Kako se hrvatska Vlada odnosi prema Hrvatima Boke?

Sigurno bi bilo bolje da Vam na ovakva pitanja odgovara netko iz Boke, mada mi je jasno zašto me to pitate. Evo kako o tome piše gore spomenuti student iz Boke, a što je dano u Proslavu knjige:

"Situacija u Boki je naizgled bolja: otvaraju se udruge, političke stranke i kulturna društva s predznakom: hrvatski. Naizgled - jer treba vidjet kako će to biti prihvaćeno ali prvi korak je napravljen (uzgred i to zahvaljujući Vama)."

Sigurno bi Vam izvrstan sugovornik bio g. Dalibor Burić, predsjednik Hrvatske građanske inicijative, koji je nedavno o tome govorio na tribini "Položaj i perspektive Hrvata u Srbiji i Crnoj Gori"., a koju je priredilo Hrvatsko slovo – Hrvatska kulturna zaklada.

Dobar dio mog izlaganja na toj tribini "Bokeljski Hrvati priželjkuju istinsku demokraciju" objavljen je u "Hrvatskom slovu", 16. srpnja 2004. Naime, prošle godine u okviru Jadranskih studija Pomorskog muzeja u Orebiću tiskana je knjiga "Hrvati Boke kotorske". U knjizi su objavljeni radovi sa Znanstvenog skupa o Hrvatima Boke kotorske održanog 1996. u Zadru, a koji je organizirao Filozofski fakultet iz Zadra i naša Bratovština. Glavni urednik je bio prof. dr. sc. Stijepo Obad, a u uredništvu pored njega još i prof. dr. sc. Šime Batović i akademici Nikica Kolumbić i Ivo

Petricioli. Profesor Obad je na ove godine održanom Tjednu Hrvata Crne Gore predstavio knjigu dr. Miloša Miloševića, admirala Bokeljske mornarice. Tom prigodom je izrazio želju da se knjiga "Hrvati Boke kotorske" predstavi i u Kotoru. Na predstavljanju u Dubrovniku je bila velika delegacija iz Kotora. Međutim, kasnije smo doznali da knjiga neće biti predstavljena jer u njoj postoje neki tekstovi koji nisu "podobni". Mojoj rodbini u Kotoru rečeno je da se radi o tekstu "Hrvati u Boki kotorskoj u Kraljevini Jugoslaviji" koji sam napisao u suradnji sa svojom suprugom – inače profesoricom povijesti. Što je to tako strašno u tom tekstu iz 1996. godine komentirao sam na toj tribini, odnosno u objavljenom tekstu.

Borba za Boku kotorsku

Najsmješnije je to što je sve iz našeg članka ušlo je kroz druge tekstove u knjigu: "Borba za Boku kotorsku". A ona se, kao što smo vidjeli, čita u Boki!

- Koliko ste upoznati s hrvatskom kulturnom djelatnošću u Boki kotorskoj, postoje li hrvatska kulturna društva, manifestacije, izdavačka djelatnost i slično?

Danas na HTV-u imamo, koliko toliko, redovita izvješća iz Boke. Tu treba posebno istaći izvješća g. Bože Vodopije. Postoji Hrvatsko kulturno društvo "Napredak" iz Tivta i Donje Lastve, a po izdavačkoj djelatnosti treba spomenuti glasilo tamošnjih Hrvata i posebno seriju knjiga pod uredništvom župnika iz Perasta don Srećka Majića.

- Podnaslov Vaše knjige "Borba za Boku kotorsku", odnosno naslov nove knjige, vrlo je simboličan - "U Boki kotorskoj svaki kamen govori - hrvatski". Što bi to trebalo značiti?

U "Glasu Koncila", 16. veljače 1992. godine prvi put je objavljena moja priča: "Jednom mi je netko rekao kako u Boki nije čuo ni jednu riječ na hrvatskom jeziku. Odgovorio sam mu: 'Istina, ali vjerojatno niste dobro slušali, jer tamo svaki kamen govori hrvatski.'" A sadržaj te moje simbolične izreke je ono što je još 1941. g. rekao zagrebački nadbiskup dr. Alojzije Stepinac tijekom posjeta Boki kotorskoj: "Svaki kamen Boke kotorske dovoljno jasno kazuje visoku kulturnu razinu hrvatskog življa, ujedno je najbolji dokaz, tko je zapravo autohtoni element Boke kotorske."

Ta nadbiskupova rečenica tiskana je u poznatoj antihrvatskoj knjizi Viktora Novaka "Magnum crimen", Zagreb, 1948., str. 503. "Strašan" krimen zagrebačkoga nadbiskupa. Interesantno je da jedan Srbin Vasko Kostić u svom tekstu na internetu "Protivljenje silovanju nevjeste Jadrana", poistovjećuje ovu izjavu nadbiskupa Stepinca s mojom izrekom: "To, da svaki kamen u Boki govori hrvatski, Stepinčeve su riječi." Smiješno poistovjećivanje moje simbolične izreke sa sadržajem iste. Ali, najvažnije je da je razumio što je pisac htio reći, zar ne?

Srpski mit o Jasenovcu

- Svoju ste prvu knjigu predstavili Zadranima. Planirate li ponovno doći u Zadar?

Još 1998. godine u Zadru sam predstavio svoju knjigu "Srpski mit o Jasenovcu" (Hrvatski povijesni institut, Zagreb, 1998.) Kasnije smo predstavili i "Borbu za Boku kotorsku", ali su uz nju predstavljene i knjige "Srpski mit o Jasenovcu 2" i "Za hrvatsku Hrvatsku". U Zadru sam predstavio i knjigu Senke Župan "Otok o kome sanjaš". Očekujem da će biti predstavljena i ova moja najnovija knjiga, ili neka druga. Na primjer: "Sramotni sud u Haagu", "Strossmayerova oporuka" (koautor A. Pečarić), "Pronađena polovica duše", "Brani li Goldstein NDH?", "Trijumf tuđmanizma", "Nepoćudne knjige" ili "Hercegovac iz Boke".

- Što poručujete hrvatskim građanima koji žive unutar granica svoje Domovine, a što Bokeljima?

Ove prve bih samo podsjetio na riječi dr. Vande Babić, docentice na Filozofskom fakultetu u Zadru, dane u njezinoj knjizi "Don Srećko Vulović o starosjediocima Boke kotorske" i u tekstu "Kratki pregled starije hrvatske književnosti Boke kotorske", tiskanom u spomenutom zborniku koji nije mogao biti promoviran u Kotoru: "Ne smijemo zaboraviti da unatoč svim previranjima, svim događanjima i događajima, danas u Boki kotorskoj živi još Hrvata koji zajedno s Crkvom i kamenom odolijevaju svim neverama i olujama." A Hrvatima u našoj Boki da nikada ne zaborave da su dio jedinstvenog korpusa hrvatskog naroda. A to često puta iziskuje i žrtve.

"Zadarski regional", 28. srpnja 2004.

ZABRANJENI AKADEMIK – PRIJEVAROM U HAZU!?, ZAGREB, 2012.

MATEMATIKA I POVIJEST

U *Slobodnoj Dalmaciji* od 30. 5. 2012. objavljen je razgovor s prof. dr. Ivom Goldsteinom. Neobično je da se novinar Davor Krile narugao svome sugovorniku, upitavši ga:

Vaš historiografski opus pokušao je dovesti u pitanje akademik Josip Pečarić koji je po zvanju matematičar?

Izbori u Akademiji su izuzetno važni, te su svi odgovorni da ih se dobro provede. Svaki je član Akademije kompetentan i odgovoran za svaki izbor i razredi daju samo prijedloge. Iako član, recimo Prvog razreda, npr. nije kompetentan voditi diplomski rad nekog studenta matematike, on je kompetentan i odgovoran za izbor svakog matematičara u Akademiju. Zašto bi inače svi akademici odlučivali o izboru svakog člana?

To sigurno zna i Krile, kao što sigurno zna da njegov sugovornik objavljuje knjige sa svojim ocem koji ima završenu srednju školu, kako npr. konstatira Milan Ivkošić u *Večernjem listu* od 21. lipnja 2008., pa je na osnovu tih knjiga, a i drugih koje mu publicira očeva izdavačka kuća, trebao postati akademikom. Možemo li vjerovati da

se Krile ne ruga prof. Goldsteinu, tj. ne zna da je biti akademikom više od imati završenu srednju školu, pa mu je problem kad o povijesti priča netko tko je akademik, a nije kada to radi srednjoškolac?

Osim toga, da se radi o ruganju sugerira i to što Krile zna da sam ja samo citirao povjesničare koji su u objavljenim djelima osporavali „znanost“ u djelima prof. Goldsteina. Kao da se prof. Goldsteinu hoće narugati da je tamo neki matematičar učinio da je dobio samo 34 glasa od 105 nazočnih akademika, a kako bi tek prošao da je njegov rad osporio neki povjesničar?

Krile, kao ozbiljan novinar zna da me je taj isti Goldstein svrstao u revizioniste hrvatske povijesti, pa mi je čak u knjizi *Holokaust u Zagrebu* među revizionistima dao najviše prostora poslije akademika Franje Tuđmana.

Krile je sigurno znao da su mnogi i razmatrali moje bavljenje povijesnim temama upravo zbog činjenice što među povjesničarima ima i onih čija je moć logičkog zaključivanja na razini malog djeteta. Zato i ima toliko tekstova o radu prof. Goldsteina, jer je onim povjesničarima koji znaju što je logika lako ismijati njegova djela.

Pitanje matematike i povijesti postalo je zanimljivo kada je na HTV-u, povodom predstavljanja moje knjige *Srpski mit o Jasenovcu* rečeno kako sam matematičar. Do tada je bilo niz duhovitih zgoda zbog uvjerenja mnogih kako postoje dva Josipa Pečarića. Tako je moja supruga razgovarala s povjesničarom prof. dr. sc. Stijepom Obadom. Kada mu je rekla da sam matematičar, on joj je odgovorio:

– Ne, to nije istina!

– Profesore, pa valjda znam što mi je muž!

Međutim, tek je moj odgovor na spomenutu Goldsteinovu knjigu (*Brani li Goldstein NDH?*) izazvao niz tekstova na temu matematike i povijesti, odnosno logike u povijesti. Zapravo, prvi takav tekst *Matematičar u povjesnici* našeg poznatog odvjetnika Željka Olujića (*Hrvatsko slovo*, 15. veljače 2002.) tiskan je prije moje knjige, a dan je i u samoj knjizi.

Na tu je temu akademik Dubravko Jelčić u Hrvatskom slovu, 19. 7. 2002. objavio članak iz kojega dajem neke karakteristične dijelove:

MATEMATIKA I POVIJEST

(Uz knjigu Josipa Pečarića Brani li Goldstein NDH?)

U posljednje vrijeme sve više volim matematiku. Samo ona je još ostala nepromijenjena, jedino nju još nisu uspjeli reformirati. Pokušavali su, nije da nisu, dali su sve od sebe da i nju 'unaprijede' po svome, ali eto, nekako nije išlo. Godinama se cijela naša ekonomija temeljila na pretpostavci da u socijalizmu dva i dva mogu biti i pet, i šest, i tri, kako kad, već prema tome što u kojem trenutku zatreba centralnom komitetu. Ali se pokazalo da je ta matematika vraški tvrdoglava i odvratno reakcionarna: uporno ostaje kod svoga, da je dva i dva četiri, i ne priznaje nikakve više revolucionarne razloge da makar samo ponekad i barem za zericu popusti. I ako nas išta bude spasilo od invazije duhovnog terora efemernih ideologija, koje bi cijeli svijet htjele okrenuti naglavačke i prekrojiti po svome, onda to nije poezija, kao što se obično misli, nego matematika. Poezija, i umjetnost uopće, može se i stvarati i tumačiti i ovako i onako, jedino s matematikom ne može manipulirati ni najveći, najokrutniji siledžija. Dva i dva je bilo i ostalo četiri u svakom režimu i po svačijem računu.

Da nisam ove rečenice napisao još davno, negdje sredinom sedamdesetih godina prošloga stoljeća, i uvrstio ih u svoj roman *Strah*, objavljen 1994. (vidi o. c. str. 270), bio bih u kušnji da ih sada napišem. Darovao sam ih zauvijek virtualnom protagonistu svoje proze, a sada ih samo za trenutak posuđujem od njega, jer su i trenutak i tema kao naručeni da one, te rečenice, dobiju svoje konkretno opravdanje i potvrdu.

Doista: tek kad se željeznom logikom egzaktnog matematičkog mišljenja raščlani rečenica po rečenica iz knjige *Holokaust u Zagrebu* profesora povijesti Ive Goldsteina, onako kako je to učinio Josip Pečarić, čitatelju postaje jasno kroz kakve sve logičke vratolomije mora proći autor kad iz neprijepornih

činjenica izvodi svoje proizvoljne zaključke, zaključke koji ne samo što ne proizlaze iz činjenica na koje se pozivaju nego se u bitnome i razilaze s njima. Pečarić strpljivo, raščlambom za koju se može reći da slijedi metodu „red-po-red“, dokazuje da nikakvim akrobacijama nije moguće dokazivati nešto što se dokazati ne može niti pobijati nešto što se pobiti ne da. Znanstveni pristup nekoj temi, a time i znanstvenost nekoga teksta ne ovisi samo o točnosti činjenica nego i o njihovoj interpretaciji, koja ne smije težiti dokazivanju apriornih tvrdnji. Takva manipulacija činjenicama ne samo što nije znanost, nego je naprotiv najopasniji oblik antiznanosti: jer iznosi neutemeljene, pa i lažne tvrdnje, često i bitno suprotne istini. Naravno, takvu neznanstvenu, quasiznanstvenu metodu karakterizira i sklonost takvih „znanstvenika“/manipulatora da činjenice selektiraju po vlastitoj volji, izostavljajući dakako one koje evidentno pobijaju njihove apriorne zaključke. Pečarić je konkretnim primjerima dokazao, da se sveučilišni profesor Ivo Goldstein služio dobro i takvom „znanstvenom“ „metodom“.

(...)

A komparacija Goldsteinova i Pečarićeva teksta dokazuje, da je profesor povijesti, opterećen u znatnoj mjeri svojom subjektivnošću, što se tiče logičke interpretacije činjenica inferiorniji od profesora matematike.

Ali to tako, nažalost, nije od danas. Matematika je uvijek bila superiornija od mnogih disciplina, pa i od povijesti, vjerojatno zbog same svoje prirode. Kad su zapitali G. B. Shawa što će, ne znam više o čemu, reći povijest, zločesto mudri i okrutno cinični Irac je odgovorio: „Povijest će, gospodine, lagati kao uvijek.“ Nismo li se, dakle, ulovili u zamku problema, koji još uvijek čeka da bude dolično, ljudski razriješen, s malim izgledima da ćemo to i dočekati? Jer svijet još uvijek nije pravedan niti se pravda uvijek temelji na istini. I nema izgleda, da će se u tome išta promijeniti. Naprotiv!

Ali to nije razlog da dignemo ruke od svega i da se prepustimo pravdi koja nije pravedna i povijesti koja nije istinita. Obratno, upravo to i jest izazov i pravi razlog, da se s takvim stanjem ne

mirimo. Kako ono kaže stara latinska verzija još starije grčke sentence: *Amicus Plato, amicus Socrates, sed prae-honoranda veritas.*

Akademik Jelčić je govorio i na predavljanju moje knjige – opet o logici.

DR. SC. STIJEPO MIJOVIĆ KOČAN - ŽIVOTOPIS

Rođen je u Đurinićima, Konavle, 14. travnja 1940. Školovao se u rodnome selu, na Grudi (u Konavlima), u Dubrovniku i u Zagrebu, gdje je završio studij tadašnjih jugoslavenskih književnosti i komparativnu književnost te je doktorirao iz filoloških znanosti.

Radio je kao nastavnik u osnovnoj i srednjoj školi, bio predavač Novinarskih i književno-novinarskih vrsta i načina (žanrova i stilova) na studiju novinarstva. Već od 1962. godine u informativnom programu tadašnje Televizije Zagreb, jedan je od pionira hrvatskog tv-novinarstva.

Uređivao je prosvjetni tjednik *Školske novine* (1973.), u kojima je i nakon odlaska u invalidsku mirovinu (zbog prometnoga udesa), nastavio pisati kazališne kritike pedagoškog usmjerenja. I danas piše kazališne kritike za KOLO, trimestralni časopis Matice hrvatske, te ponekad o knjigama i društvenoj zbilji. Uređivao je stručno-znanstveni časopis *Umjetnost i dijete*, pokrenuo *Liliglam* (2003.), likovno, literarno i glazbeno glasilo mladih, pokrenuo i uređivao *Konavoski zbornik*, s akademikom Rafom Bogišićem i drugim konavoskim intelektualcima, itd.

U pjesništvu se javlja kao petnaestogodišnjak u srednjoškolskome *Poletu* (1956.). Suautor je knjižice *Glasovi mladih* (Dubrovnik, 1961.), ali prvu pjesničku knjigu objavljuje tek 1969. Autor je manifesta *Manifestiranje elementarnog u pjesništvu* (separat *Forum*a, časopisa HAZU, tada JAZU, 1983.), objavio oglede o platnima K. Rončevića *Pokušati slikom* (1985.). Objedinio je domovinsko i iseljeno pjesništvo u hrestomatiji *Skupljena baština* (1993.), objavio znanstvene monografije *Konavle* i *Josip Pupačić u književnosti i novinarstvu* te više drugih znanstvenih radova s područja znanosti o književnosti i o novinarstvu. Sastavio je te predgovorom, pogovorom i bilješkama popratio knjigu *Probrana baština* (100 godina –pjesama – pjesnika hrvatskog pjesništva 20. stoljeca).

U *Zlatnoj knjizi hrvatskoga pjesništva od početaka do danas* sastavljača akademika Vlatka Pavletića, u zadnjem izdanju (1993.) zastupljen sa šest, a u *Antologiji hrvatskog dječjeg pjesništva* Ive Zalara s devet naslova. Nalazi se i u antologiji kajkavskog suvremenog pjesništva Jože Skoka, u antologiji *100 hrvatskih soneta* akademika Nikole Milićevića o kojemu je snimio dvosatni dokumentarni film, pohranjen u Hrvatskom državnom arhivu. Pjesme su mu (nikada dvije iste, uvijek neke nove!) o u nekim drugim antologijama i pregledima u zemlji i inozemstvu.

Zapažena je osobito njegova tv-drama *Baka Bijela* (više puta emitirana u «antologiji hrvatske tv-drame»), a scenarist je i redatelj najmanje pedesetak dokumentarnih tv-filmova.

Sastavio i radiofonski uredateljio antologiju književnosti hrvatskoga narodnoga preporoda (*Iliriae lira*) te Gundulićevu *Dubravku* (*Croatia-records*, za škole) Sudionik je Domovinskog rata, u humanitarnom radu, ali i neposredno, odlikovan Spomenicom. Živi i piše u Zagrebu i u Konavlima.

Bibliografija

Stijepa Mijovića Kočana

Knjige i separati

1. *Glasovi mladih*, stihovi, suautorstvo (*Gimnazija Dbk.*, 1961.)
2. *Ispovjedaonica*, pjesme i komentari (*Mladost*, Zgb., 1969.),
3. *Ja odozdo*, stihovi i pjesme u prozi (*Matica hrvatska*, Čakovec, 1970.),
4. *Ta riječ*, stihovi *August Cesarec*, (Zgb., 1974.),
5. *Izravno u stroj*, stihovi/kazivanja (Znanje, Zgb., 1981.),
6. *Sedmoglasnik*, izabrane i nove pjesme (Jugoslavenski pisci, *Nolit*, Bgd., 1982.),
7. *Vijenac soneta* (CZUK, Zgb, 1982.)
8. *Manifestiranje elementarnog u pjesništvu*, ogleđ (*Forum*, sep., 1983.)
9. *Konavle*, znanstveno-popularna foto-monografija, priredio, suautorstvo (*Konavle*, Društvo za znanstvene i kulturne djelatnosti, Dbk, 1984.),
10. *Ono nešto*, kazivanja/ pjesme u prozi (*CEKADE*, Zgb., 1986.),
11. *Triptih o glavi*, pjesme u prozi (*Naprijed*, Zgb., 1988.),
12. *Kronike, kritike, jezik, kritike/ ogleđi* (*Školske novine*, Zgb., 1988.),
13. *Konavoski vez*, izabrane i nove pjesme (*Mladost*, Zgb., 1988.),
14. *E da mi je*, pjesme za djecu (*Školska knjiga*, Zgb., 1991.),
15. *Skupljena baština*, hrestomatija (*Školske novine*, Zgb., 1993.),
16. *Iznove starih majstora*, stihovi (Nakladni zavod *Matice hrvatske*, Zgb., 1995.)
17. *Prevlaka, ćaćina tamburica*, priče u stihovima (*Školske novine*, Zgb., 1996.),
18. *Josip Pupačić u književnosti i novinarstvu*, studija, disertacija (*Školske novine*, Zgb., 1998.)
19. *Sonet svinjcu i Kati naravno*, soneti (Stajer-graf, Zgb., 2000.)
20. *Probrana baština*, antologija (*Pan knjiga*, Zgb., 2001.)
21. *Sred zavičajnih nebesa*, tematski izbor (*Matica hrvatska*, Dbk., 2001.)
22. *Sic transit...u Kini i drugdje*, putopisi (*Matica hrvatska*, Zgb., 2002.)
23. *Kučak s Prevlake*, roman (*Mosta*, Zgb., 2004.)
24. *Ulovljen u jeziku*, pjesme, parcijalni izbor, (*Stajer graf*, Zgb., 2005.)
25. *Basne u stihovima*, basne (*Narodna knjižnica Karlovac*, 2005.)

26. *Na bijeloj lađi*, pjesme (*Društvo hrvatskih književnika*, Zgb., 2005.),
27. *Jedan izbor*, izabrane pjesme, bibl. *Sto hrvatskih pjesnika* (*Privlačica*, Privlaka, Vinkovci, 2007.)
28. *S Talijom nakon predstave*, kazališne kritike (*Društvo hrvatskih književnika*, Zgb., 2010.)
29. *Jane Perkanova* (pseud. ANA BAKO, Hit, Znanje, Zgb, 2010.
30. *Sin otac sin*, roman, Alfa, Zgb. 2013.
31. *Ode himne ne*, pjesme, pog. T. Maroević, *Matica hrvatska*, Zgb, 2013.
32. *Vu kaju i ž njim*, kajkavske pjesme, separat časopisa *KAJ*, Zgb, 2014.
33. *Mariuchi i Kukuriko*, pseud. ANA BAKO, *Kvarner*, Novi Vinodolski, 2014.
34. *Sedmoglasje*, izabrane pjesme, izbor Ludwig Bauer *Matica hrvatska*, 2015.
35. *Čoek zlatnije ruka*, roman, *Matica hrvatska*, Zgb, 2018.
36. *Priča s kraja svijeta/ Lorko i Roko*, roman, *Matica hrvatska*, *Ogranak Konavle*, Gruda, 2018.
37. *Marija Konavoka*, drama, STIMIRIO u.o., Zagreb, 2019.

*Ovaj bibliografija nije cjelovita, sročena je u posebnim okolnostima, prema sjećanju.

<http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/stijepo-mijovic-kocan>

AKADEMIK JOSIP PEČARIĆ – ŽIVOTOPIS

Akademik Josip Pečarić rođen je 2. rujna 1948. godine u Kotoru. Tamo je završio osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje, a 1972. diplomirao na Elektrotehničkom fakultetu u Beogradu s radom iz područja nuklearne fizike. Na istom fakultetu je i magistrirao 1975. godine, a 1982. obranio doktorsku disertaciju iz područja matematike s naslovom Jensenove i srodne nejednakosti.

Nakon završenog studija radio je u Geomagnetskom institutu u Grocki te od 1977. kao asistent fizike na Građevinskom fakultetu u Beogradu. Godine 1987. se s obitelji preselio u Zagreb te zaposlio na Tekstilno-tehnološkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu kao izvanredni profesor matematike. Od 1990. radi kao redoviti profesor na istom fakultetu, od 1996. kao redoviti profesor u trajnom zvanju. Umirovljen je 2018. Danas je istraživač Matematičkog instituta Sveučilišta RUDN u Moskvi (Rusija).

Od 2000. godine je redoviti član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, od 2016. inostrani je član Dukljanske akademije nauka i umjetnosti

Za doprinos u znanosti je 1996. godine dobio Državnu nagradu za znanost (prirodne znanosti), te je 1999. odlikovan ordenom Reda Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića.

Akademik Josip Pečarić je jedan od vodećih svjetskih stručnjaka u području matematičkih nejednakosti. Jedan je od najproduktivnijih svjetskih matematičara s više od 1250 objavljenih ili prihvaćenih za tisak radova u matematičkim časopisima. Također je i najcitiraniji hrvatski matematičar, a ima preko 220 suradnika iz zemlje i svijeta (na svjetskim bazama ima: Google Scholar: citata: 11533, H-index: 40; MathSciNet: publikacija: 1314, citata: 6043, H-index: 25; Scopus: publikacija: 771, citata: 6271, H-index: 34; WoS: publikacija: 782, citata: 5820, H-index: 31).

Prema istraživanjima sa Sveučilišta Stanford u Kaliforniji (SAD) Pečarić je po broju objavljenih radova na 2537. mjestu njihove liste od 160,000 svjetskih znanstvenika, a prvi iz RH je 7146.

Osim velikog broja članaka u međunarodnim matematičkim časopisima, autor je ili koautor 40 monografija. O jednoj monografiji je u poznatom časopisu Amer. Math. Monthly, July-August 1991, poznati matematičar D. Pedoe objavio cijeli članak, a izdavačka kuća Element pokrenula je seriju „Monographs in inequalities“ u kojoj je do sada tiskano 19 monografija.

Osnivač je seminara Matematičke nejednakosti i primjene na Matematičkom odjelu Prirodoslovno-matematičkog fakulteta, Sveučilišta u Zagrebu, i s tog je seminara do sada izašlo preko četrdeset doktora matematičkih znanosti. Danas ovaj seminar također ima i svoj dio na Sveučilištu u Splitu. Niz godina gostovao je na Abdus Salam school of mathematical sciences in Lahore pa i u Pakistanu ima niz svojih učenika koji rade po tamošnjim sveučilištima. Akademik Pečarić ima preko 230 suradnika iz cijeloga svijeta.

Godine 1998. pokrenuo je međunarodni znanstveni časopis „Mathematical Inequalities and Applications“ (izdavač Element, Zagreb), koji je već nakon dvije godine izlaženja uvršten na Scientific Citation Index Expanded (SCIE). Taj časopis je postao prvi hrvatski časopis na SCIE listi i danas je Q2 časopis a bio je i Q1

dok je na Scopusu Q1 časopis. Kasnije je pokrenuo još dva časopisa – „Journal of Mathematical Inequalities“ (danas je također Q2 a bio je i Q1 časopis) i „Operators and Matrices“ – koji su i na CC listi i na SCIE listi. Na listi najboljih hrvatskih znanstvenih časopisa (prema bazi Scopus) sva tri časopisa su visoke plasirani (ova dva Q1/Q2 su prvi i peti). Pokrenuo je i časopis „Fractional Differential Calculus“ koji je od ove godine na Scopusu. Glavni urednik je i novog časopisa „Pakistan Journal of Mathematical Sciences“.

Osim toga, član je uredništava ili recenzent brojnih međunarodnih časopisa. Kao pozvani ili plenarni predavač akademik Josip Pečarić je održao mnoga predavanja na međunarodnim konferencijama, a povodom njegovog 60-og rođendana je 2008. godine u Trogiru održana međunarodna konferencija „Mathematical Inequalities and Applications 2008“. Tu konferenciju su slijedile:

- 1) Mathematical Inequalities and Applications 2010, Lahore, Pakistan, March 7-13, 2010., Pakistan
- 2) Mathematical inequalities and nonlinear functional analysis with applications, July 25-29, 2012, Jinju, South Korea.
- 3) U lipnju 2014. godine (22.-26. lipnja) u Trogiru se pod pokroviteljstvom Razreda za matematičke, fizičke i kemijske znanosti HAZU održala konferencija pod nazivom „Mathematical Inequalities and Applications 2014 – One thousand papers conference“ u čast akademika Josipa Pečarića povodom objavljivanja više od 1000 znanstvenih matematičkih radova,
- 4) Slijedeće godine je održana konferencija Mathematical Inequalities and Applications 2015, 11-15 November, Mostar, BiH
- 5) Tri godine kasnije je u Zagrebu održana međunarodna konferencija MIA 2018 povodom njegovog 70-og rođendana..

Zbog njegovih zasluga u matematici, akademiku Pečariću je posvećen jedan broj časopisa „Banach Journal of Mathematical Analysis“, Vol. 2, No.2 (2008). Riječ je o međunarodnom znanstvenom časopisu koji je na SCIE i CC listi, a u tom posebnom broju članke su objavili i posvetili ih akademiku Pečariću mnogobrojni svjetski matematičari. Intervju koji je tamo objavljen (str. 163-170) objavljen je i na kineskom u časopisu Mathematics 3 (2012), 245-249. Nekim Pečarićevim istraživanjima (inače citiranih i u časopisu “Nature”, a s P.T. Landsbergom objavio je članak u časopisu Phys. Rev., A35 (1987), 4397–4403.) posvećen je i članak "Accentuate the negative", Math. Bohem. 134 (2009), no. 4, 427-446. kojeg je napisao Peter Bullen, profesor emeritus sa Sveučilišta u Vancouveru.

Akademik Pečarić poznat je i po svom publicističkom radu. Objavio je više od 100 publicističkih knjiga.

04/01/2022.

POPIS IMENA

(Titule su u popisu zapisane tamo gdje su zapisane u tekstu, inače nisu, kao ni imena)

A

Aleksandar, kralj	125, 127
Alfirević, Frano	99, 122
Antal, Ladislav	112
Antoljak, ak. Stjepan	24, 92, 94, 109
Anzulović, Ivan	93,109
Aralica, Ivan	68
Augustinčić	98

B

Babić, Vanda	93, 94, 98, 109, 123, 137
Bako, Ana	146
Balović, Andrija	115
Balović, Julije	115
Balović, Marko	115
Balta, Ivan	29
Bardak, Mak	65
Batović, Ante	28
Batović, dr. Šime	91, 92, 97, 100, 109, 135

Bauer, Ludwig	146
Beljo, Ante	92
Bertoša, prof. dr. Miroslav	28
Bizanti, Heliije Tripo	115
Blažević, Milivoj	29
Boban, Ljubo	125
Boban, Vjekoslav	52, 69, 102
Bobetko, gen. Janko	8
Bogišić, Rafo	99, 143
Bolica Kokolić, Ivan	99, 115
Bolica Kokoljić, Vicko	115
Bonhardi, Mihajlo	112
Bošković, Ruđer	15, 148
Božić Bogović, Dubravka	28
Brailo, Luko	92, 94, 97, 100, 109
Brajnović, Ivo	80
Brajnović, Luka	99, 122, 131
Bralić, dr. Ante	20, 28
Bratanić, Mateo	29
Brkanović, Željko	99
Brković, Milko	93, 109
Broz, Mavro	118
Buća, Dominik	115
Bukara, Meho	65
Burić, Dalibor	124, 135
Butorac, Pavao	74, 75, 112, 114, 126, 128, 129

C

Celio Cega, Fan	29
Cesar, dr. Ivan	81
Cesarec, August	145

Č

Čižek, Vjenceslav	39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 78, 85, 99, 122, 131
Čoralčić, Lovorka	29, 98

Čorić, dr. Josip	81
Črnja	67
Čučić, Vesna	28
Čulić, Gracijela	71
Ć	
Ćelebija, Evlija	114
Ćosić, Stjepan	28, 92, 94, 109
D	
Dabović, Andrija	117
Dadić, Žarko	99
Demović, Miho	93, 99, 109
Despot, fra Ivan	34
Dessantol, Vitomir	98
Diklić, Marjan	29, 93, 99, 109
Dokoza, Serđo	27
Donat, Branimir	99
Drago, Maro	115
Drago, Vicko	93
Dragović, Maro	115
Držić, Marin	18
Duda, Igor	28
Dugeč, Malkica	66, 70, 73
Dukljanin, pop	92, 112
Đ	
Đukanović, Milo	37
E	
Elvis, Mislav	20
F	
Faričić, Josip	28
Fioreli, Jeronim	99
Florio, Mihajlo	118
Foretić, prof. Dinko	24
Foretić, Miljenko	99, 109

Franjo I., car 116

G

Gaj, Ljudevit 118
Genscher, Hans Dietrich 51, 66
Glavurtić, Miro 99
Goldstein, dr. Ivo 130, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141
Grbić, Ines 14
Gracija od Mula 79, 93, 122
Gracija, Čížekov otac 43
Gubec, Matija 102
Gulin, Anto 98
Gundulić, Ivan 118, 144

H

Herljević, gen. 48

I

Ivančan, Ivan 93, 109
Ivanović, Krile 115
Ivanović, Marko 115
Ivanović, Moro Bogdan 118
Ivkošić, Milan 103, 138
Ivković, Frano 92, 94, 97, 109
Izetbegović 82, 83

J

Jakšić, Nikola 93, 109
Janović, dr. Zvonko 91, 96, 133
Jelačić, ban Josip 34, 53, 118, 119
Jelčić, ak. Dubravko 124, 135, 140, 142
Jovanović, Ljubimir 125
Juraj, sv. 113
Jurasinović, Tomislav 70
Jurić, Ivan 28
Jurić, Radomir 28

K

Kačić, prof. dr. Hrvoje	8, 100
Kačić Miošić, Andrija	114, 119
Kaić, Davorin	100
Kalođera, Marko	119
Kapetanić, Nikola	21, 28
Kašić, Bartol	115
Katalinić, Kazimir	70
Kavanjin, Jeronim	115
Keserović	76
Kisić, Anica	93, 109
Kitarović G. Kolinda	37
Klaić, Miho	119
Klaić, Vjekoslav	112
Kleibrink, Michael	68
Kojović, Antun	115
Kokolja, Tripo	114
Kolumbić, Nikica	91, 135
Komnenović, Mirko	125
Kondanari	96
Korade, Mijo	98
Korner, Jeronim	99, 122
Korsky, Ivo,	72
Kostić, Vasko	137
Košutić	70
Kotoranin, Nikola	98, 115
Kotoranin, Vito	113
Kotorka, Ozana	95
Kotorska, Ozana	122
Kovačić, Slavko	29, 92, 94, 109
Kozličić, prof. dr. Midhad	24, 29, 93, 109
Kraljević, Marko	97
Krasić, Stjepan	92, 93, 107
Krešimir IV. Petar	15
Krile, Davor	138, 139
Krleža, Miroslav	53, 69, 70
Kube, Ludvig	93
Kukuljević, Ivan	118
Kurelac, Miroslav	98

L

Ladić, Zoran	98
Lazzari, Vicko	81, 129
Lipovac	98
Lisac, Josip	93, 98, 109
Lončar, Budimir	67
Luburić, Maks	130
Lucić, Hanibal	115
Luković, Antun	99
Luković, Niko	80, 126, 127, 128, 129
Luković, Tihomir	99
Lukšić, Mislav Elvis	20, 21, 28

M

Macan, Trpimir	123
Maček	73
Magaš, Damir	92, 109
Magdić, Krešimir	22
Majić, Srećko	136
Mamula, gen. Lazar	7
Mandela	39, 40, 42, 51, 61
Mandić, L. Bogdan	79, 81, 94, 122
Maričić, Zdenko	102
Marinović, Ante	92, 94, 109
Marković, Anđelo,	128
Marković, Silvija	99
Markulin, Nikola	24
Maroević, ak. Tonko	146
Marović, Ana Marija	79, 122
Martinović, Suzana	27
Marulić, Marko	13, 30, 115
Marušić, Sergio	104
Matavulj, Simo	118
Matović, Josip	115
Matvejević, Predrag	51, 68
Mažuranić, Ivan	34
Marx	50

Medović	98
Mesić, Stjepan	67
Meštrović	98
Mihalić, Slavko	68
Mijović Kočan, dr. Stijepo	8, 9, 31, 35, 36, 39, 71, 85, 93, 99, 109, 143, 144
Milanović, Jozo	92, 94, 109
Milić, Hasan	47, 65
Milićević, ak. Nikola	145
Milošević,	82, 83
Milošević, Antun	112, 121
Milošević, dr Miloš	125, 136
Milošević, Predrag	129, 131
Mirošević, Franko	93, 94, 109, 125
Mitrov, Ljubiša Stjepan	64, 71, 119
Mojaš, Nikša	29
Moškoy, Ante	130
Mrdeža-Antonina, Divna	93, 109
Murtić	98
Murva, Vatro	80
Murvar, Vatroslav	128, 129
Mustać, Ivan	22, 93, 109

N

Napoleon	116
Nemanja, Stefan	112
Nemanjić	76, 80, 113, 127, 131
Nenadić, Ivan	114, 115
Nikolić, Anton	100
Nikšić, Boris	99
Novak, ak. Grga	29
Novak, Viktor	137

NJ

Njavro Banić, Mija	21
Njavro, dr. Juraj	81, 86
Njegoš, Petar Petrović	34, 52

O

Obad, prof. dr. Stijepo	7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 25, 28, 29, 30, 31, 35, 36, 37, 38, 39, 74, 85, 87, 91, 93, 96, 99, 109, 123, 124, 135, 136, 139
Obuljen, ing. Nikola	22
Olujić, Željko	135, 139
Opušić, Katica	43, 60
Oreb, Franko	29, 93, 94, 109
Oršolić, Tado	29
Ostojić, Mario	68,
Ostojić, Mario Markos	72, 73
Ovadija Musafija, Ina	47

P

Paar, Vladimir	86
Paltašić, Andrija	113
Pandžić, Jerko	99
Paskvalić, Ludovil	115
Pavičić, Jurica	130
Pavić, Milorad	29
Pavletić, ak. Vlatko	144
Pedoe, D.	148
Pečarić, ak. Josip	68, 74, 91, 92, 94, 102, 109, 111, 123, 124, 130, 132, 133, 138, 139, 140, 141, 147, 148, 149, 150
Pečarić, Ankica	92, 94, 97, 109, 123, 137
Pederin, Ivan	92, 94, 109
Peričić, Eduard	92, 93, 94, 109
Peričić, Šime	29
Perić, Ratko	77
Perušina, Đuro	80
Perušina, Ilija	129
Petar I.	116
Petrač, Božidar	70
Petricioli, Ivo	91, 136
Pezzenti, Vjeko	91
Pima, Jeronim	115

Piplović, Stanko	29, 92, 98, 109
Pivljanin, Bajo	92
Popović, Jakov	118
Praljak, Slobodan	133
Prenda, Ivan	91, 93
Pribičević, Svetozar	125
Pupačić, Josip	144, 145

R

Rački, Franjo	88
Raguž, Jakša	29
Rajčić, Tihomir	29
Radić, Stjepan	18, 73, 96, 121, 126
Radman	37
Ramljak, Ivan Ićan	69
Rendić Miočević, Ivo	92, 94, 97, 98, 109
Rončević, Krešimir	144
Rosandić	98
Rukavina, Matija	117

S

Sablić, Gracija	80
Sbutega, Branko	98
Schaller, Antun	98
Seifert, Anton	91
Selak, Ante	70
Selak, Stjepan	135
Shaw, G. B.	141
Sikirica, Stipe	65
Simović, Anton	91, 99
Sindik, Neda	100
Sivrić, Marijan	28
Siksto V	79, 94, 122
Skok, prof. dr. Joža	144
Smeća, Tripo	117
Sopta, Josip	92, 93, 94, 109
Staljin	63
Stančić, ak. Nikša	28

Starčević, dr. Ante	15, 99
Stefanović K., Vuk	118
Stepinac, dr. Alojzije	129, 136
Stjepčević, Ivo	126
Stipčević, Augustin	99
Stošić, Josip	93, 94, 98, 109
Strossmayer, J. Juraj	87, 88, 133, 137
Szabo, Agneza	98

Š

Šenoa, August	18
Šetić, prof. dr. Nevio	28
Šeks, Vladimir	51, 67, 68
Šikić, dr. Mario	91, 93
Šimunović, Ljerka	93
Šitin, Tonči	93, 94, 109
Šuvar, Stipe	70

T

Teuta	111
Tito, Josip Broz	39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 53, 54, 58, 59, 61, 62, 63, 66, 69, 70
Tolstoj, Petar	115
Tomić, Trpimir	66
Tomislav, kralj	112, 121
Trek Čížek, Zora	52, 53, 58, 63, 64, 69, 70, 72
Tripković, Luka	118, 119
Tripković, Tripo	118
Tripun, sv.	74, 79, 96, 98, 113, 121, 126, 127, 129
Trogrlić, Marko	20, 22, 28
Tuđman, dr Franjo	15, 18, 53, 54, 61, 62, 67, 68, 69, 82, 83, 89, 102, 104, 106, 139
Tuđman, Miroslav	130

U

Uccellini, biskup	80, 126, 127, 129
Uglešić, Sanda	29
Ujdurović, Miroslav	29

Urlić, Grgur	120
V	
Vekarić, Nenad	28
Vešović, Marko	64
Vida, Viktor	99, 111, 123
Vinko, udbaš	50, 65
Visković, Berislav	98
Visković, Josip	117
Vitezović Riter, Pavao	112
Vlaho, sv.	18, 74
Vodopija, Božo	136
Vrandečić, dr. Josip	20, 21, 22, 23, 28
Vratović, Vladimir	99
Vučetić, Marko	28
Vukman, Zoran	130
Vuleković B., Vojislav	71
Vulović, Srećko	121, 123, 137
Z	
Zaninović, Marin	97
Zanović, Miroslav	117
Zanović, Stjepan	93, 99
Zgonjanin, Duško	48, 65
Zmajević, Andrija	115
Zmajević B. Stanislav	117
Zmajević, Vicko	93
Zovko, Marko	65, 66
Zrinski, Petar	114
Ž	
Žeravica, Zdenko	92, 109
Župan, Senka	137
Županović, Šime	93, 94, 98, 109

Zahvala: Mirjana Mijović Kočan je napravila ovaj *Popis imena*.
Zahvaljujemo!